

การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา
THE ANALYTICAL STUDY OF PHRA URUVELAKASSAPA'S ROLES IN
THE PROPAGATION OF BUDDHISM

พระมหาประวิณ ปวโร (ศรีโย)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอรุณเวลกัสปะในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา

พระมหาประวิณ ปวโร (ศรีโย)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE ANALYTICAL STUDY OF PHRA URUVELAKASSAPA'S
ROLES IN THE PROPAGATION OF BUDDHISM**

PHRAMAHĀ PRAWIN PAVARO (SRIYO)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for Degree of
Master of Art
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ผู้วิจัย** : พระมหาประวิน ปวโร (ศรีโย)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาทวิ มหาปัญญา (ละลง) ผศ.ดร., ป.ช.ศ., พธ.บ., ศน.ม
M.Phil., Ph.D.
- : อาจารย์รังษี สุทนต์ ป.ช.ศ., พธ.ม.
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาชีวประวัติของพระอุรุเวลกัสสปะ ๒) เพื่อศึกษาบทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการวิจัยพบว่า ชีวประวัติในอดีตชาติของพระอุรุเวลกัสสปะ ท่านเคยได้ตั้งความปรารถนาในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระในตำแหน่งอันเลิศที่สุดกว่าพระสาวกทั้งหลายฝ่ายมีบริวารมาก ต่อมาในชาติสุดท้ายท่านเกิดในวรรณะพราหมณ์ เมืองพาราณสี เมื่อเติบโตแล้วได้ศึกษาจนจบไตรเพท เกิดความเบื่อหน่ายในการดำเนินชีวิต จึงออกบวชเป็นชฎิลพร้อมด้วยบริวาร ๑,๐๐๐ คน ต่อมาพึงธรรมจากพระพุทธเจ้าได้กำหนดวาระจิตตาม จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ส่งผลให้พระพุทธเจ้ามีสาวกเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว และทำให้ท่านได้รับการแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเลิศในด้านผู้มีบริวารมาก

พระอุรุเวลกัสสปะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก อันได้แก่ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคล และบทบาทที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า โดยนำหลักการของคุณสมบัติของผู้สอน จุดมุ่งหมายในการสอน วิธีการสอน และเทคนิคการเผยแผ่ เพื่อแสดงให้บริวารและประชาชนที่เคยนับถือท่านหันมานับถือพระพุทธศาสนาและได้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

การวิเคราะห์บทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่าพระอุรุเวลกัสสปะ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้บริวารและประชาชนยอมรับในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จากการที่ท่านได้ละทิ้งวิถีเดิมของท่านแล้วได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนเป็นการยืนยันว่าพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งดีจริงส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิผล และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมา

Thesis Title : The Analytical Study of Phra Uruvalakassapa's Roles in the Propagation of Buddhism
Researcher : Phramahā Prawin Pavaro (Sriyo)
Degree : Master of Art (Buddhist Studies)
Thesis Supervisory Committee
: Asst. Prof. Dr. Phramahā Tawee Mahāpañño
Pali IX., B.A., M.A., M.Phil., Ph.D.
: Mr. Rangsi Suthon Pali IX., M.A.
Date of Graduation : March 12, 2012

Abstract

This thesis consists of three objectives, namely:- 1) to study Phra Uruvelakassapa's biography; 2) to study Phra Uruvelakassapa's roles in the propagation of Buddhism; 3) to analytically study his roles in the propagation of Buddhism.

From the research study, it is found that in his past biography, he used to wish to be in the highest position on the side of having the most retinues among the Phra Padumuttara's disciples at Phra Padumuttara Buddha's time. Later, in his last birth, he was born in Brahmaṇa Caste in Barānasī city. When he had grown up, he completed his study in Tiveda (Three Vedas). After his completion of studying the three Vedas, he was bored with the lay life. Thus, he was ordained with 1,000 retinues and went away from the lay lives and finally all of them became the ascetics. Later, he listened to the Gotama Buddha's teaching, attained the Enlightenment and became Arahanta. Thus, the Buddha had more disciples quickly. Thus, he was appointed by the Buddha to be the highest person in the matter of having most retinues.

Phra Uruvelakassapa had the important roles to propagate Buddhism, such as the roles in the propagation of Buddhism associated with many persons and the roles in the propagation of Buddhism related to the Buddha's principles consisting of the teacher's qualities, the aim in teaching, the method of teaching, and the technique in the propagation of Buddhism in causing people and his retinues to have belief in Buddhism and he also had significant roles in the propagation of Buddhism at later time.

From the analyzation of Phra Uruvelakassapa's roles in propagation of Buddhism, it is found that Phra Uruvelakassapa was of the important roles which caused the people and their retinues to accept the Buddha's teaching. His abandoning the long time creed he practiced and becoming a Buddhist monk signified the Buddha's teaching. This point supported the very quickly propagation of Buddhism, with efficiency and continual progress at later time.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ก็ด้วยความเมตตาจาก พระสุธีธรรมานวัตร (เทียบ สิริญาโณ) ผศ.ดร., ปช.๙., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระมหาทวี มหาปัญญา ผศ.ดร., ปช.๙ และอาจารย์รังษี สุหนต์ พธ.ม., ปช.๙ อาจารย์ที่ปรึกษาผู้คอยช่วยเหลือให้คำแนะนำพร้อมตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์นี้ด้วยความเมตตาเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระธรรมวโรดม (สมเกียรติ กิตติวฑฺฒโน) เจ้าอาวาสวัดหินกริมิต เจ้าคณะภาค ๙ ผู้เป็นแรงบันดาลใจในการศึกษา ให้โอกาสผู้วิจัยได้ฝึกฝนพัฒนาตนเองด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณ หลวงพ่อพระครููปทุมสมณวัตร ที่เป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ และให้กำลังใจมาด้วยดีตลอดจึงทำให้ผู้วิจัยมีวันนี้ได้

ขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน เจ้าหน้าที่หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อนพระนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนารุ่นที่ ๒๐ โดยเฉพาะท่าน สมชาย ปโยโค ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือข้อมูลทำวิจัย และช่วยเหลือในการรวบรวมเอกสารในการเสนอโครงการวิทยานิพนธ์ ตลอดจนผู้เป็นเจ้าของผลงานทางวิชาการอันทรงคุณค่าทุกท่าน ที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงประกอบในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณ ดร.สหภาพ พ่อคำทอง (พีต่อ วงทุ) ที่กรุณาให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางการทำวิจัยและเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยได้มีกำลังใจในการทำวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณพระมหาสุพจน์ สุวโจ ที่อำนวยความสะดวกในการทำงานทุกอย่าง ขอขอบคุณพี่มหา วีรศักดิ์ แก้วทาสี ที่เป็นผู้สนับสนุนช่วยเหลือวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และที่ขาดเสียไม่ได้ คือโยมแม่ บุญถิ่น ศรีโย ผู้เป็นบุพการีให้กำเนิดของผู้วิจัยเอง ที่เป็นกำลังใจคอยโอบอุ้มอยู่ตลอด

ความดีและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา และบูชาคุณบุพการีผู้ให้กำเนิด และครอบครัวที่อุปถัมภ์ปัจจัยในการศึกษาโดยเฉพาะญาติโยมสายบิณฑบาตและญาติมิตรทุกคน ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดคุ้มครองอภิบาลทุกท่านที่มีอุปการคุณต่อผู้วิจัยตามที่ได้ระบุนามมานั้นและไม่ได้ระบุนามเอาไว้ ให้ประสบพบแต่ความสุข ความเจริญด้วยจตุรพิชพร คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และธรรมสารสมบัติพิพัฒน์มงคลสมบุรณ์ พูนผลจนตลอดชนมายุกาล และขออุทิศส่วนกุศลนี้แด่เจ้ากรรมนายเวร ตลอดจนครูอาจารย์ และญาติมิตรทุกท่านที่ได้ล่วงลับไปแล้ว

พระมหาประวิน ปวโร (ศรีโย)

๒๐ มกราคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า	
บทคัดย่อภาษาไทย	ก	
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข	
กิตติกรรมประกาศ	ง	
สารบัญ	จ	
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช	
บทที่ ๑	บทนำ	๑
	๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
	๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
	๑.๓ ขอบเขตของงานวิจัย	๕
	๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย	๕
	๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
	๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
	๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการจากการวิจัย	๙
บทที่ ๒	ชีวประวัติของพระอรุณเวลกัสสปะ	๑๐
	๒.๑ ชีวประวัติในอดีตชาติ	๑๐
	๒.๒ ชีวประวัติในปัจจุบันชาติ	๑๔
	๒.๒.๑ ชีวประวัติก่อนการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา	๑๔
	๒.๒.๒ เหตุการณ์ก่อนอุปสมบทในพระพุทธศาสนา	๓๑
	๒.๒.๓ เหตุการณ์หลังการอุปสมบทและบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนา	๓๓
	๒.๓ สรุป	๓๖
บทที่ ๓	บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอรุณเวลกัสสปะ	๓๘
	๓.๑ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคล	๔๓
	๓.๑.๑ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนา	๔๓
	๓.๑.๒ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลนอกพระพุทธศาสนา	๔๖

	๓.๒ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับหลักการ	๔๒
	๓.๒.๑ คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่	๔๓
	๓.๒.๒ จุดมุ่งหมายในการสอน	๔๗
	๓.๒.๓ พุทธวิธีในการสอน	๕๐
	๓.๒.๔ เทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม	๕๕
	๓.๓ สรุป	
บทที่ ๔	วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุรุเวลกัสสปะ	๖๘
	๔.๑ วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคล	๖๘
	๔.๑.๑ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนา	๖๘
	๔.๑.๒ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลนอกพระพุทธศาสนา	๗๓
	๔.๒ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับหลักการ	๗๙
	๔.๒.๑ วิเคราะห์คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ของท่านอุรุเวลกัสสปะ	๗๙
	๔.๒.๒ วิเคราะห์จุดมุ่งหมายในการสอนของพระอุรุเวลกัสสปะ	๘๒
	๔.๒.๓ วิเคราะห์วิธีการการสอนของพระอุรุเวลกัสสปะ	๘๒
	๔.๒.๔ วิเคราะห์เทคนิคและวิธีการเผยแผ่ของพระอุรุเวลกัสสปะ	๘๕
	๔.๓ สรุป	๘๘
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๙๐
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๐
	๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๙๒
บรรณานุกรม		๙๔
ประวัติผู้วิจัย		๙๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ/และหน้าตามลำดับ เช่น อัง.ติก. (ไทย). ๒๑/๓๕/๑๘๙. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ดิกขินิบาต เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๓๕ หน้า ๑๘๙.

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี (ไทย) =	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย) =	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิวารค	(ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.ส. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อัง.เอกก. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.จตุกก. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.ปญจก. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.สตุตก. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุตกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)

ขุ.เถร. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถรี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรีคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)
ขุ.จริยา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จริยาปิฎก	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้คัมภีร์อรรถกถาอ้างอิงจาก พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปลชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗. โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ภาค/หน้า เช่น วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๑๑. หมายถึง วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวิภังค์อรรถกถา เล่มที่ ๑ ภาค ๑ หน้า ๒๑๑

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.ม.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ม.อุ.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ปัญจสุทนี	อุปริปัญณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มโนรทปุรณี	เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มโนรทปุรณี	เอกาทสกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อ.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ปรมัตถทีปนี	อุทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ปรมัตถโชติกา	สุตตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ปรมัตถโชติกา	เถรคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.สี.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรทปุรณี	เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรทปุรณี	ปัญจกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.อุ.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปัญจสุทนี	อุปริปัญณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
สั.สพา.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	สพายตนวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ขุ.ธ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี อุทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.จตุกก.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย จตุกกนิบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา สุตตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถโชตกา เปตวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี เถรคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย เอกกนิบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ติก.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ติกกนิบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทสก.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ทสกนิบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย วิสุททชนวิลาสินี อปทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทฺธ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย มรุตฺตวิลาสินี พุทฺธวังสอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.จิริยา.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี จิริยาปิฎกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอรุเวลกัสสะปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

THE ANALYTICAL STUDY OF PHRA URUVELAKASSAPA'S ROLES

IN THE PROPAGATION OF BUDDHISM

พระมหาประวิน ปวโร (ศรีโย)

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บทคัดย่อ

พระอรุเวลกัสสะปะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ได้แก่ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคล และบทบาทที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า โดยนำ หลักการของคุณสมบัติของผู้สอน จุดมุ่งหมายในการสอน วิธีการสอน และ เทคนิคการเผยแผ่ เพื่อ แสดงให้บริวารและประชาชนที่เขย่นับถือท่านหันมานับถือพระพุทธศาสนาและได้เป็นกำลังสำคัญใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญให้บริวารและประชาชนยอมรับใน คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จากการที่ท่านได้ละทิ้งลัทธิเดิมของท่านแล้วได้เข้ามาบวชใน พระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนเป็นการยืนยันว่าพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งดีจริง ส่งผลให้การเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิผล และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมา

Abstract

Phra Uruvelakassapa had the important roles to propagate Buddhism, such as the roles in the propagation of Buddhism associated with many persons and the roles in the propagation of Buddhism related to the Buddha's principles consisting of the teacher's qualities, the aim in teaching, the method of teaching, and the technique in the propagation of Buddhism in causing people and his retinues to have belief in Buddhism and he also had significant roles in the propagation of Buddhism at later time. Phra Uruvelakassapa was of the important roles which caused the people and their retinues to accept the Buddha's teaching. His abandoning the long time

creed he practiced and becoming a Buddhist monk signified the Buddha teaching. This point supported the very quickly propagation of Buddhism, with efficiency and continual progress at later time.

๑. ความนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาลพระองค์ทรงมีพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายหลังจากที่ทรงบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้แสดงธรรมจนมีสาวกเพิ่มขึ้น และได้ส่งไปประกาศศาสนาในสถานที่ต่างๆ โดยพระองค์ทรงตั้งเป้าหมายที่อุรุเวลาเสนาณคม^๑ แคว้นมคธของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญของชมพูทวีปและเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยเจ้าลัทธิต่างๆมากมายในสมัยนั้น^๒ ดังนั้น ภายหลังตรัสรู้แล้วพระพุทธองค์จึงได้ทรงเลือกอาณาจักรนี้เป็นที่เผยแผ่พุทธธรรมเป็นอาณาจักรแรก โดยทรงตั้งเป้าหมายไปที่ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการเมือง และผู้นำทางเศรษฐกิจและบุคคล และผู้นำศาสนาในแคว้นมคธที่พระพุทธองค์ได้เลือกเข้าไปหาเป็นคนแรกหลังจากแสดงปฐมเทศนาโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ คือ พระอูเรลกัสสปะ เพราะเนื่องจากในขณะนั้นท่านอูเรลกัสสปะเป็นคณาจารย์ใหญ่ มีน้องชายอีก ๒ คน รวมทั้งยังมีสาวกซึ่งเป็นนักบวชชฎิล เป็นบริวารถึง ๑,๐๐๐ คนซึ่งเป็นที่น่าเชื่อถือของพระเจ้าพิมพิสารและชาวมคธโดยทั่วไป โดยทรงเล็งเห็นว่าหากสามารถทำให้พระอูเรลกัสสปะเลื่อมใสและศรัทธาจนยอมรับในคำสอนของพระพุทธองค์ได้ จะส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่สังคมของชมพูทวีปได้อย่างรวดเร็วและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น พระองค์จึงทรงใช้เวลาเพื่อสร้างให้ท่านอูเรลกัสสปะเกิดความเลื่อมใสเชื่อถือในตัวพระองค์นานถึง ๒ เดือน และทรงใช้ปาฏิหาริย์ถึง ๓,๕๐๐ วิธ^๓ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าท่านอูเรลกัสสปะนั้นนับเป็นบุคคลากรคนสำคัญในการที่จะวางรากฐานพระพุทธศาสนาให้หยั่งรากลึกเข้าสู่ดินแดนชมพูทวีปในครั้งอดีตกาล ภายหลังท่านได้เป็นพระสาวกที่สำคัญในการทำให้ประชาชนในสมัยนั้น ได้หันมาประพฤติตามหลักพุทธธรรม เพราะว่าเมื่อท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการชักจูง โนมน้ำวจิตใจชาวเมืองมคธ ให้หันมานับถือในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการสอนของท่านที่มีมาตั้งแต่อดีตกาล ซึ่งมีส่วนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองยาวนานจนมาถึงปัจจุบัน

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒ จานงค์ ทองประเสริฐ, แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๓/๖๓.

ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอรุณเวลกัสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาชีวประวัติของพระอรุณเวลกัสปะ เพื่อศึกษาบทบาทของพระอรุณเวลกัสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอรุณเวลกัสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งผลของการศึกษาทำให้ทราบประวัติความเป็นมา รวมถึงบทบาทของพระอรุณเวลกัสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นประโยชน์และเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

๒. ประวัติของพระอรุณเวลกัสปะ

พระอรุณเวลกัสปะในอดีตชาติได้สร้างกุศลกรรมจนตลอดชีวิตในภพภูมิต่างๆ ที่ปรากฏในคำภีร์ ได้แก่ ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า^๔ ท่านได้ตั้งความปรารถนาในตำแหน่งอันเลิศที่สุดกว่าพระสาวกทั้งหลายฝ่ายมีบริวารมากแล้ว ได้ทำกุศลกรรมต่างๆ มีการถวายมหาทานแต่พระภิกษุสงฆ์ตลอดชีวิต ท่านบังเกิดในสมัยพระสุทนต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เป็นราชอำมาตย์ ในกรุงพาราณสี บังเกิดในกัป^๕ ที่พระมหานารทกัสปะโพธิสัตว์ ผลบุญที่ได้สั่งสมมาได้เกิดเป็นพระเจ้าวิเทหราช พระนามว่าพระเจ้าอังคตี ที่มีบริวารมากมาย แต่เป็นมิชฌาทิฎฐิ และต่อมาได้รับการอบรมสั่งสอนจากนารทกัสปะโพธิสัตว์ จึงละทิฎฐิอันชั่วช้านั้นได้ แล้วบำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ให้บริบูรณ์ เมื่อละกายมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ จนกระทั่งมาถึงชาติปัจจุบัน พระอรุณเวลกัสปะ เกิดในวรรณะพราหมณ์ เมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ตระกูลกัสสปโคตร มีชื่อว่า กัสปะ มีพี่น้องบิดามารดาเดียวกัน คือ พระนทีกัสปะ และพระคยากัสปะ^๖ เมื่อเติบโตแล้วได้ศึกษาจบไตรเพทครองชีวิตฆราวาสอยู่ได้ไม่นานก็เกิดความ

---

^๔ ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๖๑/๒๗๓.

^๕ กัป หมายถึงระยะเวลาหรือกำหนดกาลเวลาที่ยาวนานมาก ใช้คำว่า กัลป์ก็ได้ ดูรายละเอียดในพระธรรมกถึกวงศ์ (ทองดี สุรเดโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัต, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๓๖.

^๖ ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๕๑-๒๕๗/๒๗๒-๒๗๓.

เมื่อหน้าย จึงพร้อมใจกันออกบวชเป็นชฎิลพร้อมด้วยบริวาร^๗ และจากการศึกษายังทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตที่ท่านได้ดำเนินในระหว่างที่ยังไม่บวชในพระพุทธศาสนานั้นได้แก่ วิถีชีวิตของการเป็นนักบวชประเภทชฎิลซึ่งเป็นลัทธิหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ที่นิยมการบูชาไฟและท่านก็ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนเป็นจำนวนมาก ต่อมาได้ท่านได้เลื่อมใสในการแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าและได้ฟังธรรมจากพระองค์แล้วมีความเลื่อมใสจึงได้ขอบวชในพระพุทธศาสนาพร้อมกับบริวาร ๑,๐๐๐ รูป และหลังจากนั้นได้ฟังธรรมกำหนดจิตตามธรรมของพระพุทธเจ้าจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ และการที่ท่านและบริวารออกบวชในพระพุทธศาสนาในครั้งนั้นทำให้พระพุทธเจ้ามีสาวกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้ท่านได้รับการแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเลิศในด้านผู้มีบริวารมาก

๓. บทบาทของพระอรุณเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระอรุณเวลกัสสปะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากคือ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคล ได้แก่ ความสัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนาคือพระพุทธเจ้า และความสัมพันธ์กับบุคคลนอกศาสนา ได้แก่ ความสัมพันธ์กับเหล่าชฎิล กับความสัมพันธ์กับชาวเมืองมคธ และ บทบาทที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้าที่ท่านใช้ในการเผยแผ่ประกอบด้วย คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ ได้แก่ ปิโย น่ารัก กรุ น่าเคารพ วจะนั กะโม การอดทนต่อถ้อยคำ วิตตา การรู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล โน จัญฐานะ นิโยชะเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส^๘ โดยมีจุดมุ่งหมายในการสอน เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร วิธีการสอนท่านใช้ลักษณะของการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์ในการสอน การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษา การเล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การรู้จักจังหวะและโอกาส สุดท้ายเทคนิคและวิธีการเผยแผ่ท่านใช้ วิธีการเข้าหาผู้นำทาง การเมือง และทางเศรษฐกิจ

---

^๗ พระครูกุศลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลุยาณธมโม), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

^๘ อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธวิธีในการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗.

วิธีการปฏิบัติคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของศาสนาดั้งเดิม วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ วิธีการปฏิรูป วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหา ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้พระเจ้าพิมพิสารและประชาชนทั่วไปเกิดศรัทธาเลื่อมใสหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ตลอดจนทำให้ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสเกิดความเลื่อมใส ทำให้ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วเกิดความเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น เป็นผลให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็วในแคว้นมคธ และขยายต่อไปยังแคว้นอื่นของชมพูทวีปในเวลาต่อมา

๔. วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านอรุเวลกัสสปะ

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านอรุเวลกัสสปะ ในส่วนที่เป็นบทบาทการเผยแผ่ของพระอรุเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับบุคคล ได้แก่ ความสัมพันธ์ความสัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ พระพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อได้ทำการวิเคราะห์ ทำให้ทราบว่า พระอรุเวลกัสสปะนั้น นับเป็นบุคคลที่เป็นเป้าหมายสำคัญเป็นอันดับแรกๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าต่อจากปัญจวัคคีย์ เป็นผู้มียุทธศาสตร์ที่ทำให้ผู้ศึกษาประวัติของท่าน ได้เห็นความเพียรพยายามของพระพุทธเจ้าในการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่เป็นหลักประกันให้กับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และปลดปล่อยความสงสัยในพระพุทธเจ้าของชาวมคธ ทำให้พระพุทธเจ้ามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนบทบาทที่สัมพันธ์กับบุคคลนอกศาสนานั้น ได้แก่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติด้วยกัน กลุ่มชาติที่อยู่ในแคว้นอื่นๆ และกลุ่มนักบวชที่เป็นลัทธิอื่นๆ ก็มีผลทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักของลัทธิอื่นๆ และทำให้นักบวชบางกลุ่มบางคนได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก รวมถึงท่านอรุเวลกัสสปะยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อกษัตริย์และประชาชนชาวมคธเป็นอย่างมาก ส่งผลให้มีการสร้างสิ่งที่เป็นศาสนสถานขึ้นในพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกนั้นก็คือวัดเวฬุวัน และในส่วนที่เป็นศาสนบุคคลก็ทำให้มีประชาชนหันมาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวน ๑๒ นหุต^๕ ส่งผลให้พระพุทธศาสนานั้นสามารถเผยแผ่อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น โดยมีหลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักธรรมทาง

---

^๕ ๑๒ นหุต (ทิวาสนนหุต) เป็นมาตรานับ ๑๒ นหุต เท่ากับ ๑๐,๐๐๐ คน ๑๒ นหุต เท่ากับ ๑๒๐,๐๐๐ คน ดูรายละเอียดใน วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๕๕/๑๖.

พระพุทธศาสนาเช่น ความน่ารักด้วยการมีธรรมปฏิสันถาร^{๑๑} กับ นำเคารพ ด้วยการมี พรหมวิหาร
ธรรม^{๑๒} สังคหัตถ์^{๑๓} สาราณียธรรม^{๑๔} ที่แฝงอยู่ในตัวท่านส่งผลให้ท่านเป็นผู้ที่มีบิรวารมาก

๕.สรุป

พระอุรวลกัสสปะนั้นเป็นบุคคลที่ประกอบด้วยคุณสมบัติของผู้สอนที่สัมพันธ์กับ
หลักการรวมถึงหลักธรรมของพระพุทธเจ้าในข้อที่เห็นได้ชัดเจน คือ ความน่ารักด้วยการมีธรรม
ปฏิสันถาร กับ นำเคารพ ด้วยการมี พรหมวิหารธรรม สังคหัตถ์ สาราณียธรรม ที่แฝงอยู่ในตัวท่าน ซึ่ง
คุณสมบัติเหล่านี้เองที่เป็นแรงจูงใจให้ท่านเป็นผู้ที่มีบิรวารมาก โดยจุดมุ่งหมายในการสอนของ
ท่านนั้นเป็นการสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น รวมถึงการสอนของท่านนั้นยัง
มุ่งเน้นในการใช้พุทธวิธีการสอนที่ใช้วิธีทำเป็นตัวอย่างให้ดูเป็นหลัก ถือได้ว่าท่านเป็นนักเผยแผ่ที่ใช้
ตัวเองเป็นเครื่องมือในการสอนธรรมะได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะท่านถือคติ ทำอย่างที่ท่านสอนและ
สอนอย่างที่ท่านทำ การกระทำทุกอย่างของท่านนั้นเท่ากับเป็นการแสดงธรรมอยู่ในตัว เช่น การละทิ้งลัทธิ
เดิมของท่าน และการก้มลงกราบพระพุทธเจ้า เป็นต้น ใครที่ได้รู้ได้เห็นแล้วก็สามารถพิจารณาตรอง
ตามจนเห็นจริงได้ อีกทั้งเทคนิคและวิธีการสอนนั้นท่านได้ใช้หลักการเข้าหาผู้นำทางการเมือง และ
เศรษฐกิจ ซึ่งผู้นำทางการเมืองนั้นย่อมมีอิทธิพลต่อประชาชนเป็นอย่างมาก และท่านเป็นบุคคลที่มี
ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในฐานะผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ใช้ความเป็นผู้มีบิรวารมากของท่าน
ให้เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่ ซึ่งแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านนั้นหากนำมาศึกษาและ
ประยุกต์ใช้ให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ของการเผยแผ่พุทธศาสนาสมัยปัจจุบันก็จะสามารถทำ
ให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ในอนาคตต่อไป

---

^{๑๑} วิ. จุ. (ไทย) ๗/๔๑๔/๑๔๔-๑๔๕.

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

^{๑๒} อ.จ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๖/๓๗๓.

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

จ่านงค์ ทองประเสริฐ. แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทนต์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท

สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๗.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กุลยาณธมฺโม). เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๑.

กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๔๔.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๔.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้มองเห็นคุณงามความดีและความสำคัญของบุคคลและสิ่งต่างๆ แสดงให้เห็นสัจธรรม คือความจริงแท้ของชีวิตและกฎธรรมชาติ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ทั้งปวง หัวใจของพุทธศาสนา คือ ละเว้นความชั่ว หมั่นทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์^๑ พุทธศาสนามีหลักการว่าสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ต่างมีเหตุให้เกิด เมื่อมีเหตุเกิดขึ้นผลก็เกิดขึ้นตาม เมื่อเหตุนั้นไม่มีอีกแล้วผลก็ดับไป นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังสอนเรื่องอริยสัจซึ่งมีนัยสำคัญในการสอนคนให้เข้าใจถึงหลักความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ คือ ทุกข์ (มีความยากลำบาก หรือ มองตัวปัญหา) สมุทัย (ความทุกข์นั้นมีสาเหตุให้เกิด หรือ มองสาเหตุของปัญหา) นิโรธ (ความหมดสิ้นแห่งทุกข์ หรือ มองจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหา) มรรค (วิถีทางอันประเสริฐที่จะนำไปถึงความดับทุกข์ หรือ ลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ๆ)^๒ นับแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาแก้ปัญหาวิคคีย์จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ต่อมาได้มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุและเทศนาโปรดจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ต่อมาพระองค์ได้ส่งพระสาวก ดังกล่าวไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายทั่วชมพูทวีป และตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรม มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายมีธุลีในตาน้อยอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม...แม้เราก็จะไปยังตำบลอรุเวลาเสนาในคมเพื่อแสดงธรรม^๓

จะเห็นได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ที่ทรงมีพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญ และเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^๒ ตูรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑-๒๒.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

หนึ่งในพุทธบริษัท ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญดังที่พระองค์ได้ตรัสโอวาทปาฏิโมกข์กับภิกษุทั้งหลาย ในวันมาฆบูชา ณ วัดเวฬุวันมหาวิหาร ว่า

ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่านิพพานเป็นบรมธรรม
 ผู้ทำลายผู้อื่นอยู่ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต
 ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ
 การไม่ทำบาปทั้งปวง
 การทำกุศลให้ถึงพร้อม
 การทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว
 นี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น
 การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
 ความสำรวมในปาฏิโมกข์
 ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
 การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
 การประกอบความเพียรในอธิจิต
 นี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^๔

พระโอวาทปาฏิโมกข์นี้จัดว่าเป็นอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธเจ้าที่ได้วางรากฐานไว้เพื่องานพระศาสนาอย่างแท้จริง งานการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธเจ้านั้นนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาตั้งแต่ครั้งอดีตนับตั้งแต่เมื่อสมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ เนื่องจากพระพุทธศาสนานั้นเกิดขึ้นท่ามกลางสังคมและวัฒนธรรมแบบพราหมณ์อินเดียโบราณซึ่งระบบสังคมและวิถีชีวิตแทบทุกด้านของผู้คนถูกกำหนดด้วยความเชื่อถือข้อปฏิบัติตามหลักศาสนาพราหมณ์ บทบัญญัติทางศาสนาได้ถูกพราหมณ์นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเอง โดยการกำหนดชนชั้นและอาชีพให้ผู้คนในสังคมซึ่งรู้จักกันในนามว่า “ระบบวรรณะ ๔” คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ศูทร นอกจากนี้แล้วยังมีชนกลุ่มนอกวรรณะอีกหลายพวก เช่น พวกจัณฑาล เป็นต้น และนอกเหนือจากศาสนาพราหมณ์แล้วยังมีลัทธิอื่นย่อยๆ อีกถึง ๖๒ ลัทธิ หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่าทิวฎฐิ ๖๒ สรุปรวมแล้วจัดลงในครุทั้ง ๖ หรือเจ้าลัทธิทั้ง ๖ ได้แก่ ปุณณกัสสปะ มกขลิโคศล อชิตเกสกัมพล ปุทฺธกัจจายนะ สัตถุชัยเวลัญฐบุตร และนิครนถ์นาฏบุตร หรือศาสดามหาวิระ^๕ สถาปดั่งกล่าวย่อมนเป็นสิ่งทำทนาย

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๕ ดูรายละเอียดใน พระอรรถกถาวิจารณ์ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๖๖-๖๗.

ต่อหลักการและวัตรปฏิบัติแนวใหม่ที่พระพุทธองค์ทรงสอน และบรรดาสาวกนำมาเสนออย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อที่จะให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล จะต้องใช้เทคนิค และวิธีการที่แตกต่างกันออกไปในการนำพุทธธรรมไปประยุกต์ให้เข้ากับสังคมสภาพแวดล้อม ชุมชน จารีตประเพณีตลอดถึงอุปนิสัยและระดับภูมิปัญญาของผู้ฟังแต่ละคน การที่พระสงฆ์จะนำหลักธรรมคำสอนของพระองค์ไปเผยแผ่ หรือแสดงออกในรูปแบบต่างๆ ให้สัมฤทธิ์ผลได้ จะต้องอาศัยสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เทคนิค หรือวิธีการของผู้สอน หรือผู้เผยแผ่ การสอนหรือการสื่อที่จะได้ผลดีนั้น นอกจากจะให้เกิดความรู้ความเข้าใจแล้วจะต้องให้เกิดความรู้สึกเห็นคุณค่า ความสำคัญ จนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสที่จะนำคำสอนหรือสาระไปปฏิบัติตามด้วย ผลสำเร็จอย่างหลังนี้สำคัญมาก และมักทำได้ยากที่สุด เพราะผู้สอนจะต้องใช้ความสามารถภูมิรัฐภูมิธรรมที่ตนมีอยู่ ประกอบด้วยเทคนิค วิธีการเผยแผ่ประกอบการสอนด้วย รวมทั้งภาษา สัญลักษณ์ การนำเสนอที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ อาทิ เดิมพระพุทธเจ้าตรัสห้ามภิกษุมิให้อำนวยพรว่าขอให้อายุยืน เพราะหลักธรรมชาติเรื่องอายุของคนเป็นไปตามเหตุปัจจัย มิใช่จากคำอวยพร ต่อมาภิกษุไปรับบิณฑบาตแล้ว ไม่อวยพรแก่ญาติโยมกลับถูกต่อว่า ด้วยเหตุนี้ เพราะยังมีคนต้องการให้แสดงความปรารถนาดีในชั้นของมารยาทธรรม ในที่สุดพระองค์ก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุอำนวยพรแก่ผู้มาทำบุญได้เพราะการสื่อสารและวิธีการสื่อของพระต่อมวลชน โดยพระพุทธประสงค์แล้วคือ การปฏิบัติหน้าที่โดยธรรม พระภิกษุรูปหนึ่งๆ สามารถกลายเป็นสื่อมวลชนในรูปแบบวิถีชีวิตและสังคมได้ เพราะเป็นสื่อซึ่งเคลื่อนที่ไปมิได้หยุดอยู่ที่หนึ่งที่ได้มีสารคือธรรมะ โดยมีพระรูปนั้นเป็นผู้ส่งสาร ช่องทางที่ผ่านก็มีทั้งการที่พระแสดงธรรมหรือการสอนโดยปฏิบัติให้ดู สอนโดยคำพูดหรือเทศนารวมทั้งผ่านประเพณีพิธีกรรม ซึ่งผู้รับสารก็มีได้รับสารทางเดียว ยังสามารถสื่อความคิดเห็นของตนด้วยการซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ด้วย เป็นการสื่อสารสองทาง^๖ วิธีการสอน และกุศโลบายต่างๆ จึงมีความจำเป็นในการสอน เพราะช่วยให้เป็นสื่อ หรือเป็นอุปกรณ์ในการเรียนการสอน และเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างรวดเร็วและดีขึ้น ซึ่งหนึ่งในวิธีการสอนที่พระพุทธองค์นำเอาไปเผยแผ่เข้าสู่ระบบสังคมอินเดียสังคมสมัยนั้นคือวิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมืองและทางเศรษฐกิจเนื่องจากชมพูทวีปสมัยพุทธกาลนั้นแบ่งออกเป็น ๑๖ แคว้น คือ อังคะ มคธ กาสี โกศล วัชชี มัลละ เจตี วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุระเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ นอกจากนี้ ยังมีแคว้นอื่นๆอีกที่มีกล่าวไว้ไม่ซ้ำกัน ๕ แคว้น คือ สักกะ โกลิยะ ภัคคะ วิเทหะ อังคุตราปะ รวมทั้งหมดเป็น ๒๑ แคว้น แคว้นเหล่านี้คือ แคว้นมคธ แคว้นโกศล แคว้นวังสะ และแคว้นอวันตี มี

^๖ ธรรมเกียรติ กันนอร์, โลกของสื่อ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี.พี. จำกัด, ๒๕๔๒),

ชื่อเสียงรุ่งเรือง และยิ่งใหญ่กว่าแคว้นอื่นๆ^๗ โดยเฉพาะแคว้นมคธเป็นประเทศมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ปกครองโดยพระเจ้าพิมพิสาร เป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญของชมพูทวีปและเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยเจ้าลัทธิต่างๆมากมายในสมัยนั้น^๘

ภายหลังการตรัสรู้แล้วพระพุทธเจ้าจึงได้ทรงเลือกอาณาจักรนี้เป็นที่เผยแผ่พุทธธรรมเป็นอาณาจักรแรก โดยทรงตั้งเป้าหมายไปที่ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางเศรษฐกิจและบุคคล ซึ่งผู้นำศาสนาในแคว้นมคธที่พระพุทธองค์ได้เลือกเข้าไปหาเป็นคนแรกหลังจากแสดงปฐมเทศนาโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ คือ พระอูรุเวลกัสสปะ เพราะเนื่องจากในขณะนั้นท่านอูรุเวลกัสสปะเป็นคณาจารย์ใหญ่ มีน้องชายอีก ๒ คน รวมทั้งยังมีสาวกซึ่งเป็นนักบวชชฎิล เป็นบิรवारถึง ๑,๐๐๐ คน และเป็นทีนัถิอของพระเจ้าพิมพิสารและชาวมคธโดยทั่วไป โดยทรงเล็งเห็นว่าหากพระพุทธองค์สามารถทำให้พระอูรุเวลกัสสปะเลื่อมใสและศรัทธาจนยอมรับในคำสอนของพระพุทธองค์ได้ จะส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่สังคมของชมพูทวีปได้อย่างรวดเร็วและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น พระองค์จึงทรงใช้เวลาเพื่อสร้างให้ท่านอูรุเวลกัสสปะเกิดความเลื่อมใสเชื่อถือนในตัวพระองค์นานถึง ๒ เดือน และทรงใช้ปาฏิหาริย์ถึง ๓,๕๐๐วิธี^๙ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าท่านอูรุเวลกัสสปะนั้นนับเป็นบุคคลากรคนสำคัญในการที่จะวางรากฐานพระพุทธศาสนาให้หยั่งรากลึกเข้าสู่ดินแดนชมพูทวีปในครั้งอดีตกาล หลังจากที่ท่านพร้อมทั้งบิรवारได้ขออุปสมบทกับพระพุทธองค์แล้ว ผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยท่านและบิรवार มีส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาชนได้รับการเชื่อมั่นจากคำสอนของพระพุทธเจ้ามากยิ่งขึ้นโดยท่านเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการชักจูง โนมน้าวจิตใจชาวเมืองมคธ ให้หันมานับถือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการสอนของท่านที่มีมาตั้งแต่อดีตกาล ซึ่งมีส่วนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองยาวนานจนมาถึงปัจจุบัน และเป็นพุทธสาวกรูปเดียวที่มีบิรवारมากที่สุด พระองค์จึงทรงยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าพระสาวกทั้งปวงในฝ่ายผู้มีบิรवारมาก การที่พระพุทธเจ้ายกย่องให้ท่านเป็นพุทธสาวกรูปเดียวที่มีบิรवारมากนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการเป็นนักเผยแผ่และนักสื่อสารมวลชนอันเป็นที่ยอมรับของประชาชนในสมัยนั้น แต่บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านอูรุเวลกัสสปะ รวมถึงประวัติ ผลงานของท่านนั้นกระจัดกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก อรรถกถา และตำราอื่นๆ ซึ่งยากลำบากต่อการศึกษาค้นคว้าในหมู่ผู้สนใจเรียนรู้เกี่ยวกับพระอูรุเวลกัสสปะเป็นอย่างมาก

^๗ พระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๖๕.

^๘ จำนงค์ ทองประเสริฐ, แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

^๙ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๓/๖๓.

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาเกี่ยวกับประวัติของพระอุรุเวลกัสสปะ บทบาทหน้าที่ และการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก อรรถกถา และตำราอื่นๆ เพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาชีวประวัติของพระอุรุเวลกัสสปะ
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารซึ่งมีขอบเขตการวิจัยคือ ชีวประวัติ บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และวิเคราะห์บทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ตลอดจนจนถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในงานวิจัย

๑.๔.๑ บทบาท หมายถึง การทำท่าทางตามบท หมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ ในที่นี้หมายถึง บทบาทของท่านอุรุเวลกัสสปะ

๑.๔.๒ การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออก การทำให้แพร่หลาย ในที่นี้หมายถึง ความเป็นผู้มีคุณสมบัติของผู้สอน จุดมุ่งหมายในการสอน วิธีการสอน และเทคนิคการสอนโดยพระอุรุเวลกัสสปะ

๑.๔.๓ อุรุเวลกัสสปะ หมายถึง พระอุรุเวลกัสสปะที่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าโดยพระองค์ทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านผู้มีบริวารมาก

๑.๔.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้ขยายออก การทำให้แพร่หลาย ในที่นี้หมายถึง ความเป็นผู้มีคุณสมบัติของผู้สอน จุดมุ่งหมายในการสอน วิธีการสอน และเทคนิคการสอน ตามหลักการสอนของพระพุทธเจ้าโดยพระอุรุเวลกัสสปะ

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ บรรจบ บรรณรุจิ ได้กล่าวถึง ชีวประวัติของพระอุรุเวลกัสสปะไว้ในหนังสืออัสติมหาสาวก พอสรรูปได้ตั้งนี้ พระชฎิล ๓ รูป เกิดในวรรณะพราหมณ์ที่เมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ตระกูลกัสสปโคตร มีชื่อว่า กัสสปะ ตามชื่อตระกูล ทั้ง ๓ รูปเป็นพี่น้องบิดามารดา

เดียวกัน พระอุรุเวลกัสสปะเป็นพี่ชายคนโต พระนทีกัสสปะเป็นพี่ชายคนรอง และพระคยากัสสปะเป็นน้องชายคนเล็ก เมื่อเติบโตแล้วได้ศึกษาจบไตรเพท สถานที่ที่พราหมณ์ทั้ง ๓ พี่น้องไปออกบวชเป็นชฎิล แล้วตั้งอาศรมอยู่นั้น อยู่ในแคว้นมคธอันเป็นแคว้นที่มีนักบวชต่างลัทธิต่างศาสนาอยู่กันเป็นจำนวนมาก ชฎิล ๓ พี่น้องถือลัทธิบูชาไฟและได้รับการเคารพนับถือจากประชาชนเป็นจำนวนมาก ต่อมาได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าเกิดความเลื่อมใส จึงพากันเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลขอบวช พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ตามที่ทูลขอ ด้วยวิธีบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา พร้อมด้วยบริวารทั้ง ๑,๐๐๐ คน และได้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นมคธเป็นอย่างมาก^{๑๑}

๑.๕.๒ พระครูกัลลยาณสีทวิวัฒน์ (สมาน กุลยาณธมฺโม) ได้กล่าวถึง ชีวิตประวัติของพระอุรุเวลกัสสปะไว้ในหนังสือเอตทัคคะในพระพุทธศาสนา พอสรุปได้ดังนี้ พระอุรุเวลกัสสปะเกิดในตระกูลพราหมณ์กัสสปโคตร มีน้องชาย ๒ คน ชื่อ กัสสปะเหมือนกัน เมื่อเจริญวัยขึ้นมา ได้ศึกษาจบไตรเพท คือ พระเวท ๓ อย่าง ซึ่งเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของพราหมณ์ กัสสปะพี่ชายคนโตนั้นมีบริวาร ๕๐๐ คน กัสสปะคนกลาง มีบริวาร ๓๐๐ คน และกัสสปะคนเล็กสุดทำย มีบริวาร ๒๐๐คน พระอุรุเวลกัสสปะ เมื่อได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ได้ช่วยกิจการพระพุทธศาสนา และช่วยแบ่งเบาภาระของพระบรมศาสดา เป็นผู้ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม และอีกทั้งรู้จักบำรุงจิตใจบริวารด้วยการสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของและหลักธรรมะ จึงทำให้ท่านสามารถยึดเหนี่ยวจิตใจบริวารไว้ได้เป็นที่รักเคารพของบริวาร และก็เป็นพุทธสาวกรูปเดียวที่มีบริวารมากที่สุด พระพุทธองค์จึงทรงยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าพระสาวกทั้งปวง ในฝ่ายผู้มีบริวารมากท่านดำรงอายุสังขารสมควรแก่กาลเวลาแล้ว ก็ดับขันธปรินิพพาน^{๑๒}

๑.๕.๓ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวถึง เอตทัคคะ ในหนังสือคำวัต พอสรุปความได้ว่า เอตทัคคะ หมายถึง เป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษสูงกว่าผู้อื่น เอตทัคคะ เป็นตำแหน่งพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระสาวกผู้มีความเป็นเลิศทางใดทางหนึ่ง โดยทรงพิจารณาถึงคุณธรรมหรือความรู้ความสามารถเฉพาะตัวที่ยอดเยียมกว่าพระสาวกอื่น พระสาวกที่ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะ มีทั้งฝ่ายภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เอตทัคคะมีเฉพาะในครั้งพุทธกาลเท่านั้น เพราะพระพุทธเจ้าทรงตั้งเอง^{๑๓}

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน บรรจบ บรรณรุจิ, อสีติมหาสาวก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนพุทธสถาน, ๒๕๓๙), หน้า ๔๑-๔๒.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน พระครูกัลลยาณสีทวิวัฒน์ (สมาน กุลยาณธมฺโม), เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๒-๑๙.

^{๑๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัต, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๒๑.

๑.๕.๔ จำนงค์ ทองประเสริฐ ได้กล่าวถึงบทบาทของพระอรุณเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือ แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ พอสรุปได้ดังนี้ พระอรุณเวลกัสสปะ เป็นคณาจารย์ใหญ่ ทะนงตนว่าเป็นพระอรหันต์ และมีสาวกเป็นบริวารถึง ๑,๐๐๐ คน และมีน้องชายอีก ๒ คน ท่านเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจชาวมคธอยู่มาก โดยเป็นที่นับถือของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนในแคว้นมคธเป็นอย่างมาก และต่อมาท่านได้เห็นพระพุทธเจ้าแสดงปาฏิหาริย์แล้วเกิดความเลื่อมใส ขอบวชในพระพุทธศาสนาพร้อมด้วยบริวาร และเป็นเหตุให้พระเจ้าพิมพิสารและประชาชนหันมานับถือตาม^{๑๓}

๑.๕.๕ พระธัมมานันทมหาเถระ กล่าวถึงชฎิลไว้ในหนังสือ “นानาวิชัยอัคกรมหาบัณฑิตานุสรณ์” พอสรุปได้ว่า คนในโลกนี้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ อนาคตริก คนครองเรือน และ อนาคตริก คนไม่ครองเรือน คนที่ไม่ครองเรือนนั้นได้แก่ คนที่ออกบวชมี ๔ ประเภท คือ (๑) อุปสัมปทาบรรพชา การบวชเป็นภิกษุ และภิกษุณี (๒) สามเณรบรรพชา การบวชเป็นสามเณร และสามเณรี (๓) อสิบบรรพชา การบวชเป็นฤๅษี หรือดาบส (๔) ปริพาชกบรรพชา การบวชเป็นปริพาชก โดยที่การบวชเป็นฤๅษี หรือดาบสมิมีมานานแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล เช่น พระเจ้าเตมีย์ พระสุวรรณสาม พระมหาชนก ส่วนในสมัยพุทธกาลก็มีปรากฏอยู่ เช่น ชฎิล ๓ พี่น้อง คือ อรุณเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยากัสสปะ^{๑๔}

๑.๕.๖ พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) กล่าวถึง พระอรุณเวลกัสสปะไว้ในหนังสือ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา พอสรุปได้ดังนี้ หลังจากพระอรุณเวลกัสสปะพร้อมด้วยบริวารหันมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วออกบวชบรรลอรหัตต์เป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนา มีผลกระทบกระเทือนต่อศาสนาเซนและพราหมณ์ จนสร้างความหวั่นไหวให้เกิดขึ้นในหมู่คนที่นับถือศาสนาพราหมณ์ มีการปลุกกระดมมวลชน เพื่อให้แสดงปฏิกิริยาคัดค้านบ้าง มีขบวนการใส่ร้ายทำลายพระพุทธเจ้าบ้าง พระสงฆ์บ้าง แต่ไม่อาจหยุดยั้งอะไรได้ เพราะคนในสมัยนั้นกระหายสัจธรรมและรอคอยสัจธรรมมานาน การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จในเวลาอันรวดเร็วมาก^{๑๕}

๑.๕.๗ เสฐียร พันธงชัย กล่าวถึงประวัติของพระอรุณเวลกัสสปะไว้ในหนังสือ ศาสนาเปรียบเทียบ พอจะสรุปได้ดังนี้ ลัทธิของชฎิล ๓ พี่น้อง เป็นที่เลื่อมใสของประชาชนชาวมคธทั้งนอกเมืองและในเมือง คนแรกชื่อ อรุณเวลกัสสปะ มีน้องชาย ๒ คน ชื่อ นทีกัสสปะและ

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน จำนงค์ ทองประเสริฐ, แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๖๗-๗๔.

^{๑๔} พระธัมมานันทมหาเถระ, นานาวิชัย อัคกรมหาบัณฑิตานุสรณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔, หน้า ๒๐๘.

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖๖-๖๗.

คยากัสสปะ เมื่อเจริญวัยขึ้นมา ได้ศึกษาจบไตรเพท คือ พระเวท ๓ อย่าง ซึ่งเป็นคัมภีร์ ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของพราหมณ์ กัสสปะพี่ชายคนโตนั้นมีบริวาร ๕๐๐ คน กัสสปะคนกลาง มีบริวาร ๓๐๐ คน และกัสสปะคนเล็กสุดท้าย มีบริวาร ๒๐๐คน ตั้งอาศรมอยู่ริมแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ถิ่นการทรมานกาย อดอาหาร บูชาไฟ และเลี้ยงงูใหญ่ไว้แสดงอภินิหาร^{๑๖}

๑.๕.๘ พระมหามานพ ปิยสีโล (เจ้าจันทร์) กล่าวถึงในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบูชาขัญในพระไตรปิฎก” ตอนหนึ่งสรุปได้ว่า การบูชาไฟเป็นัญพิธีอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญเคียงคู่ไปกับการบูชาขัญรูปแบบอื่น ผู้ที่บูชามีทั้งชฎิล ดาบส และพราหมณ์ แม้กระทั่งพระโพธิสัตว์ก็เคยบูชาไฟมาแล้วเช่นกัน ชฎิลบูชาไฟพร้อมกับร่ายเวทมนต์คลอไปด้วย จุดประสงค์ของการบูชาขัญมีวัตถุประสงค์หลายประการ เช่น บูชาไฟเพื่อความสะอาด บูชาไฟเพื่อต้องการฤทธิ์ บูชาไฟเพื่อเป็นการสั่งสมบุญ หรือ บูชาไฟเพื่อความบริสุทธิ์ในโลกปัจจุบัน^{๑๗}

๑.๕.๙ พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี (แก้วทองเกต) ได้ศึกษา การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญของดาบสในพระพุทธศาสนาเถรวาท พอสรุปได้ว่า ดาบส หมายถึง นักบวชผู้บำเพ็ญตบะ ตบะของดาบสนั้น หมายถึง ธรรมและวัตรเครื่องเผาผลาญธรรม ๔ ประการ คือ อินทรีย์สังวร รุติคุณ วิริยะและทุกกรกิริยา ดาบสมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ชฎิล หรือ อสิ (ฤาษี) ดาบสเป็นนักบวชผู้ออกจากเรือนไปแสวงหาทางพ้นทุกข์และเป็นเนือนาบุญของผู้ถวายทาน นอกจากนี้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะเป็นการพรรณนาอดีตชาติของพระพุทธเจ้า และพระสาวกในช่วงบำเพ็ญบารมี เป็นผู้มียินทรีย์แก่กล้าพร้อมจะบรรลุธรรม บางท่านถึงกับออกบวชติดตามรอยการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ธรรมะของดาบสนั้นมีทั้งธรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติและธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการบรรลุธรรม^{๑๘}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า งานส่วนใหญ่ได้นำเสนอ และศึกษาข้อมูลที่เป็นเพียงชีวประวัติของพระอรุเวลกัสสปะโดยทั่วไปเท่านั้น ยังไม่พบว่ามี การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอรุเวลกัสสปะ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าข้อมูลชีวประวัติและวิเคราะห์บทบาทของพระอรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งการทำวิจัยนี้จะมีความแตกต่างจากเอกสารและงานวิจัยที่ได้กล่าวอ้างมาข้างต้น

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔๒-๑๔๔.

^{๑๗} พระมหามานพ ปิยสีโล (เจ้าจันทร์), “การบูชาขัญในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒.

^{๑๘} พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี (แก้วทองเกต), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญและบทบาทของดาบสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลและการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร โดยมีวิธีการดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๑.๖.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก

๑.๖.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยรวบรวมข้อมูลจากอรรถกถา หนังสือ ผลงานการวิจัยและเอกสารทางวิชาการอื่นๆที่เกี่ยวข้องอันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการทั่วไป

๑.๖.๓ จัดลำดับขั้นตอนข้อมูลอย่างเป็นระบบและนำข้อมูลเหล่านั้นไปวิเคราะห์และสังเคราะห์

๑.๖.๔ สรุปผลการวิจัย เพื่อนำเสนอต่อไป

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบชีวประวัติของพระอรุณเวลกัสสปะ

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงบทบาทของพระอรุณเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๗.๓ ทำให้ได้บทวิเคราะห์บทบาทของพระอรุณเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทที่ ๒

ชีวประวัติของพระอรุณเวลกัสสปะ

การศึกษาประวัติของพระอรุณเวลกัสสปะ ซึ่งเป็นหนึ่งจากจำนวน ๘๐ รูปในพระอัสติมหาสาวกของพระพุทธเจ้าที่เป็นเอตทัคคะ ในบทนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษา อดีตชาติ ชาติภูมิ ชีวิตฆราวาส การดำเนินชีวิตในระหว่างบวชเป็นชฎิล การออกบวชในพระพุทธศาสนา และการบรรลุนิพพาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ ชีวประวัติในอดีตชาติ

พระอรุณเวลกัสสปะได้เล่าประวัติในอดีตชาติของท่านไว้ในคัมภีร์ขุททกนิกายอปทาน และคัมภีร์อรรถกถา ได้ขยายความว่า

ในอดีตกาลในสมัยพระปฐมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านบังเกิดขึ้นในเรือนของผู้มีตระกูลในเมืองหงสวดี พอเติบโตขึ้นแล้วได้ไปฟังพระธรรมเทศนาของพระปฐมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เห็นพระองค์ทรงตั้งพระเถระรูปหนึ่งไว้ ในตำแหน่งอันเลิศที่สุดกว่าพระสาวกทั้งหลายฝ่ายมีบริวารมาก จึงคิดว่าเราจะได้เป็นเช่นพระเถระนั้นบ้างในอนาคต เมื่อคิดดังนี้แล้วจึงจัดการถวายมหาทานแด่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีพระปฐมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน นอกจากนี้ยังได้ถวายทานแก่พราหมณ์อีก ๑,๐๐๐ คน ครั้นถวายมหาทานแล้วถวายอภิเวทแล้วยืนอยู่ในที่สมควรแล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้แก้วกล้า ด้วยความเชื่อในพระองค์และด้วยอธิการคุณ ขอให้ข้าพระองค์ผู้เกิดในภพนั้น ๆ จะมีบริวารมากเถิด”^๑ พระปฐมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพิจารณาเป็นถึงความเป็นไปได้ในอนาคตกาลของท่านไม่มีเหตุขัดข้องแต่ประการใด จึงทรงพยากรณ์ว่า จะได้เป็นผู้เลิศฝ่ายมีบริวารมากสมตามความปรารถนา ในศาสนาของพระสมณโคตมพุทธเจ้า โดยจะเสด็จขึ้นในหนึ่งแสนกับข้างหน้า

เมื่อท่านอรุณเวลกัสสปะได้ฟังคำพยากรณ์แล้ว เกิดความยินดีเป็นอย่างยิ่งราวกับว่า ความปรารถนาจะสำเร็จอย่างรวดเร็ว จึงสร้างกัลยาณกรรมต่อมาจนตลอดชีวิต เมื่อนับถอยหลังจากกัปนี้ไปอีก ๘๒ กัป^๒ ในสมัยพระผู้มีภาคเจ้าผู้ทรงพระนามว่า พระมุสสพุทธเจ้า ท่าน ๓ คนพี่น้องได้เป็นราชอำมาตย์ในกรุงพาราณสี ล้วนแต่เป็นที่ไว้วางพระทัยของพระราชา ครั้งหนึ่งที่ปลายเขตแดนเกิดมีข้าศึกศัตรูมารุกราน พระราชาสั่งท่านทั้ง ๓ พระองค์ไปปราบ

^๑ ขุ.อป.(ไทย) ๓๓/๒๖๑/๒๗๓.

^๒ กัป หมายถึงระยะเวลาหรือกำหนดกาลเวลาที่ยาวนานมาก ใช้คำว่า กัลป์ก็ได้ ดูรายละเอียดใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัต, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร :ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๓๖.

ข้าศึก และสามารถปราบข้าศึกศัตรูจนราบคาบ ระหว่างทางกลับจึงปรึกษาหารือกันว่าเราทำงาน
ได้สำเร็จ เมื่อพระราชพาพระราชทานพรแก่ตนแล้ว จะเลือกรับพระอะไรดี แล้วมีดำริตรงกันว่า ไม่
ว่าจะเป็นพระราชสมบัติใด ๆ ก็ตามที่พระราชจะประทาน ไม่มีอะไรจะสำคัญเท่ากับ การได้
ปฏิบัติบำรุงพระผู้มีพระภาคเจ้าเลย ครั้นเมื่อมาถึงพระนคร ก็กราบทูลชัยชนะให้ทรงทราบ และ
ขอพระราชทานพรดังที่ปรึกษากันว่า “ข้าพเจ้าทูลขอการรับอุปถัมภ์จากพระศาสดาจากพระราช
ได้พระศาสดาทรงเป็นผู้นำสัตว์โลก เป็นพระมุณีผู้ประเสริฐแล้ว ได้บูชาพระองค์จนตลอดชีวิต”^๓

ครั้นเมื่อได้รับพรแล้ว ก็ทำการสมทานศีล ๑๐ ประการ จัดการถวายภัตตาหาร
เสนาสนะ ไทยธรรมอุปถัมภ์จากพระพุทธพุทธเจ้าจนตลอดพระชนม์ชีพ ทุกคนจิตใจจากอัตภาพนั้น
แล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ผลแห่งการบูชาพระพุทธเจ้าจึงเสวยสุขอย่างมากในสวรรค์
ชั้นดาวดึงส์ เมื่อเกิดอยู่ในภพเป็นเหมือนนายช่างดอกไม้ ได้ดอกไม้ตามแต่จะหามาได้แล้วจัด
แสดงให้เป็นแบบต่างๆ มากมาย

ต่อมาในกัปที่พระมหานารทกัสสปะโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี ผลบุญที่ได้
สั่งสมมาได้เกิดเป็นพระเจ้าวิเทหราช พระนามว่า พระเจ้าอังคติ ที่มีบริวารมากมาย แต่เป็น
มิจฉาทิฎฐิ^๔ เพราะไปเชื่อฟังถ้อยคำของอลาตเสนาบดีและการสั่งสอนของอเจลกคุณ แต่ยังมี
กัลยาณมิตรที่ตักเตือนคือพระราชธิดาพระนามว่า “รุจา”^๕ ที่พยายามเตือนสติว่า “พระองค์อย่า
ทรงถือถ้อยคำของคนเปลือยกาย ผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิเลย โลกนี้มี โลกหน้ามี สมณพราหมณ์มี ผล
ของความดีความชั่วก็มี ขอพระองค์จงทรงเชื่อฟังคำของกัลยาณมิตร เช่นกระหม่อมฉันกล่าวนี้
เถิดอย่าได้ทรงแล่นไปในที่มีไช้ท่าเลย”^๖ และต่อมาได้รับการอบรมสั่งสอนจากนารทพรหมจึง
ละทิฎฐิอันชั่วช้านั้นได้ แล้วบำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ให้บริบูรณ์โดยพิเศษละกายมนุษย์แล้วจึง
ได้ไปเกิดในสวรรค์

ครั้นมาถึงชาติสุดท้ายนี้ ท่านทั้ง ๓ พระองค์ กลับมาเกิดในตระกูลพราหมณ์ นามว่า
กัสสปโคตร ในกรุงพาราณสี ก่อนพระพุทธเจ้า และมีชื่อเหมือนกันหมดทั้งสามคนคือ กัสสปะ

^๓ ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๗๔/๒๗๕.

^๔ มิจฉาทิฎฐิ คือ มีความเห็นวิปริตว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่น
สรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มี
คุณ โอบปาดิกลสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่ง
เองแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลก ดูรายละเอียดม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๐/๔๗๕.

^๕ นางรุจาเป็นบุตรพระราชชายาของชาวแคว้นวิเทหะทรงพระนามว่าอังคติ ทรงทราบกฎธรรมดา
ในอดีต ๗ ชาติ ในอนาคต ๗ ชาติ จึงตรัสเตือนบิดาที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ เพราะเชื่อในคำสอนของกัสสป
คุณาชีวกและของอลาตเสนาบดี แต่ภายหลังได้รับการแก้ทิฎฐิจากนารทพรหมในสมัยที่พระพุทธเจ้าทรง
บำเพ็ญบารมีเสวยชาติเป็นพระนารทโพธิสัตว์ สอนให้รักษาศีล ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๑๑๕๓-
๑๓๕๕/๓๖๓-๓๗๐.

^๖ ขุ.ชา.จตุกก.อ. (ไทย) ๔/๓/๒๔๓.

แต่มีคำนำหน้าชื่อที่ต่างกันออกไปตามที่อยู่ เช่นองค์ที่อยู่ที่ ตำบลอุรุเวลา มีชื่อว่า อุรุเวลกัสสปะ องค์ที่อยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำมหาคงคา จึงถูกเรียกว่า นทิกัสสปะ และคนสุดท้ายมีชื่อว่า คยากัสสปะ เพราะอาศัยอยู่ที่ตำบลคยา^๗

ในคัมภีร์ขุททกนิกาย อปทานอรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ในกาลแห่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ ท่านบังเกิดในเรือนอันมีสกุล เจริญวัยแล้ว ได้ฟัง ธรรมในสำนักของพระศาสดา ได้มองเห็นภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งพระศาสดาทรงสถาปนาไว้ใน ตำแหน่งที่เลิศกว่าพวกภิกษุผู้มีบิรवारมาก แม้ตนเองก็ปรารถนาตำแหน่งนั้น ได้ถวายมหาทาน กระทำปณิธานไว้แล้ว และพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเห็นว่าเขาไม่มีอันตราย จึงทรงพยากรณ์ว่า ในอนาคตกาล ในพระศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า เขาจักเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุผู้มีบิรवार มาก ท่านกระทำบุญไว้ในภพนั้นเป็นอันมาก จนตลอดอายุ จุตติจากอัตภาพนั้นแล้ว ท่องเที่ยว ไปในเทวโลกและมนุษย์โลก ในที่สุด ๙๒ กับแต่กับนี้ ได้บังเกิดเป็นพระกนิษฐภคินีต่าง พระมารดาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า ผุสสะ ได้มีน้องชาย ๒ คน ได้มีมนต์ภิกษุสงฆ์มี พระพุทธเจ้าเป็นประมุข บูชาด้วยเครื่องบูชาอย่างยอดเยี่ยมได้กระทำกุศลไว้จนตลอดชีวิตแล้ว ท่องเที่ยวไปในเทวโลกและมนุษย์โลก ได้บังเกิดเป็นพี่น้องกัน ๓ คน ในตระกูลพราหมณ์ แห่ง กรุงพาราณสี ก่อนหน้าที่พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย ทรงอุบัติขึ้นที่เดียวทั้ง ๓ คนได้มี ชื่ออย่างนี้ว่า กัสสปะ ด้วยอำนาจแห่งโคตร^๘

ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย เอกนิบาตอรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า พระอุรุเวลกัสสปะเป็นยอดของเหล่าภิกษุสาวกผู้มีบิรवारมากจริงอยู่ พระเถระอื่นๆบางกาล ก็มี บิรवारมาก บางกาลก็มีบิรวารน้อย ส่วนพระเถระนี้กับน้องชายทั้งสอง มีบิรवारประจำ เป็น สมณะถึงหนึ่งพันรูป บรรดาภิกษุชฎิลสามรูปนั้น เมื่อแต่ละรูปให้บรรพชาครั้งละรูป ก็จะเป็น สมณะสองพันรูป เมื่อให้บรรพชาครั้งละสองรูปก็จะเป็นสมณะสามพันรูป เพราะฉะนั้น พระอุรุเวลกัสสปะ จึงเป็นยอดของเหล่าภิกษุสาวกผู้มีบิรवारมาก คำว่า กัสสปะ เป็นโคตรของท่านปรากฏชื่อว่า อุรุเวลกัสสปะ เพราะท่านบวชในอุรุเวลาเสนานิคม ครั้งพระพุทธเจ้าพระ นามว่า ปทุมุตตระ แม้ท่านอุรุเวลกัสสปะนี้ก็ถือปฏิสนธิในเรือนสกุล ณ กรุงหงสวดี เจริญวัย แล้ว ฟังธรรมกถาของพระศาสดา เห็นพระศาสดาทรงสถาปนาภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่ง เอตทัคคะเป็นยอดของเหล่าภิกษุสาวกผู้มีบิรवारมาก คิดว่าแม้เราก็ควรจะเป็นเช่นภิกษุรูปนี้ใน อนาคตกาล จึงถวายมหาทานแต่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ๗ วัน ให้ครองไตรจีวร ถวายบังคมพระศาสดาแล้วได้กระทำความปรารถนา ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นยอดของเหล่า ภิกษุสาวกผู้มีบิรवार พระศาสดาจึงทรงพยากรณ์ว่า เขาจักเป็นยอดของเหล่าภิกษุสาวกผู้มี บิรवारมากในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้าในอนาคตกาล

^๗ ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๕๑-๒๕๗/๒๗๒-๒๗๗.

^๘ ขุ.อป.อ. (ไทย) ๙/๑/๓๐๙.

ในกัปที่ ๙๒ ก็บังเกิดเป็นกนิษฐภคินีต่างมารดาของพระพุทธเจ้าพระนามว่า ผู้สะ พระราชบิดาพระนามว่ามหินทรราชา ท่านยังมีพี่น้องอื่นๆอีกสององค์ พี่น้องทั้งสามองค์นั้นได้ ตำแหน่งองค์ละแผนกอย่างนี้ ทรงปราบปรามชนบทชายแดนที่ก่อกบฏ โดยนัยที่กล่าวแล้วใน หนหลัง ทรงได้พรจากสำนักพระราชบิดา ทรงรับพรว่า พวกข้าพระองค์จักบำรุงพระศพล ตลอดไตรมาส ครั้งนั้น พี่น้องทั้งสามพระองค์ทรงดำริว่า พวกเราบำรุงพระศพลกระทำให้ เหมาะ จึงควร จึงแต่งตั้งอมาตย์ผู้หนึ่งไว้ในตำแหน่งเป็นผู้หารายได้ แต่งตั้งอมาตย์ผู้หนึ่งเป็นผู้รับจ่าย แต่งตั้งอมาตย์ผู้หนึ่งในตำแหน่งเป็นผู้เลี้ยงภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข สมทานศีลสิบสำหรับพระองค์ รักษาสิกขาบททั้งหลายตลอดไตรมาส อมาตย์ทั้งสามคนนั้น บังเกิดเป็นพระเจ้าพิมพิสาร นางวิสาขาและพระรัฐบาล ในพุทธกาลนี้^๕

สรุปได้ว่า ชีวิตประวัติของพระอุรวลกัสสะปะในอดีตชาติที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแล้ว ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา พบว่า มี ๓ ชาติ ดังต่อไปนี้

(๑) พระอุรวลกัสสะปะได้บังเกิดขึ้นในเรือนของผู้มีตระกูลในเมืองหงสาวดี สมัย พระปฐมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตั้งความปรารถนาในตำแหน่งอันเลิศที่สุดกว่าพระสาวกทั้งหลายฝ่ายมีบริวารมากแล้ว ได้ทำกุศลกรรมต่างๆ มีการถวายมหาทานแด่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมี พระปฐมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน ตลอดชีวิต

(๒) ท่านบังเกิดในสมัยพระผู้มีภาคเจ้าผู้ทรงพระนามว่า พระมุสสสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เป็นราชอมาตย์ (พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า เป็นเป็นกนิษฐภคินีต่างมารดา กับ พระมุสสสัมมาสัมพุทธเจ้า) ในกรุงพาราณสี ได้สมทานศีล ๑๐ แล้วถวายการอุปฐากพระ ศาสดาตลอดชีวิต (พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ตลอด ๓ เดือน) ละกายมมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิด ในสวรรค์

(๓) ท่านบังเกิดในกัปที่พระมหานารทกัสสะปะโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี ผล บุญที่ได้สั่งสมมาได้เกิดเป็นพระเจ้าวิเทหราช พระนามว่า พระเจ้าอังคิตี ที่มีบริวารมากมาย แต่ เป็นมิจฉาภิภูจิ และต่อมาได้รับการอบรมสั่งสอนจากนารทกัสสะปะโพธิสัตว์ จึงละกิฏฐิอันชั่วช้า นั้นได้ แล้วบำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ให้บริบูรณ์ เมื่อละกายมมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์

จากชาติทั้งหมดของท่านที่กล่าวนี้ จะสังเกตได้ว่า ท่านได้สั่งสมบุญบารมีมาโดย ตลอด และตั้งความปรารถนาไว้ในเกือบทุกชาติ จนเป็นเหตุให้ชาติสุดท้ายได้สมหวังตามความ ปรารถนาของท่าน

^๕ ดูรายละเอียดใน อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๕๖-๔๕๗.

๒.๒ ชีวิตประวัติในปัจจุบันชาติ

ในการศึกษาชีวิตประวัติในปัจจุบันชาติของพระอุรุเวลกัศสปะเพื่อให้เห็นภาพชีวิตประวัติของท่านเป็นไปตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนและหลังได้ชัดเจนผู้วิจัยจึงได้จัดลำดับเหตุการณ์ไว้ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ชีวิตประวัติก่อนการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา

พระอุรุเวลกัศสปะ เกิดในวาระพระราชมณเฑียร เมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ตระกูลกัศสปะโคตร มีชื่อว่า กัศสปะ มีพี่น้องบิดามารดาเดียวกัน คือ พระนทีกัศสปะ และพระคยา กัศสปะ เมื่อเติบโตแล้วได้ศึกษาจบไตรเพท^{๑๐} หลังจากศึกษาไตรเพทแล้ว ครองชีวิตฆราวาสอยู่ได้ไม่นานก็เกิดความเบื่อหน่าย จึงพร้อมใจกันออกบวชเป็นชฎิลพร้อมด้วยบริวาร^{๑๑} พี่ชายคนโตพร้อมด้วยบริวาร ๕๐๐ คน เดินทางไปยังอุรุเวลาเสนานิคม อธิษฐานจิตบวชแล้วตั้งอาศรมอยู่ที่อุรุเวลาเสนานิคมปรากฏชื่อว่า อุรุเวลกัศสปะ ตามชื่อสถานที่ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคมมีแม่น้ำเนรัญชราไหลผ่านจากทิศใต้ไปทิศเหนือ อาศรมของอุรุเวลกัศสปะตั้งอยู่บนฝั่งด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำเนรัญชรา และถัดไปทางตะวันออกของอาศรมมีแม่น้ำโรหิณีอีกสายหนึ่ง ซึ่งไหลมาบรรจบกันกับแม่น้ำเนรัญชราตรงที่โค้งและเลี้ยวจุดที่บรรจบกันนั้นไป เรียกแม่น้ำรวมสายนั้นว่า แม่น้ำคยา ตามชื่อสถานที่ที่ไหลผ่าน พี่ชายคนรองพร้อมด้วยบริวาร ๓๐๐ คน เดินทางไปยังที่บริเวณโค้งแม่น้ำเนรัญชากับแม่น้ำโมหิณีบรรจบกัน ซึ่งอยู่เหนือจากนั้นไปเล็กน้อย อธิษฐานจิตบวชแล้ว ตั้งอาศรมอยู่ที่โค้งแม่น้ำนั้นเองและปรากฏชื่อว่า นทีกัศสปะตามชื่อสถานที่ น้องชายคนเล็กพร้อมด้วยบริวาร ๒๐๐ คน เดินทาง ไปยังที่คยาสี่สะซึ่งอยู่เหนือจากนั้นไป อธิษฐานจิตบวชแล้วตั้งอาศรมอยู่ที่ ริมฝั่งแม่น้ำคยา และปรากฏชื่อว่า คยา กัศสปะ ตามชื่อสถานที่^{๑๒}

ชฎิลสามพี่น้อง คือ อุรุเวลกัศสปะ นทีกัศสปะ และคยา กัศสปะ นับเป็นนักบวชกลุ่มหนึ่งที่บำเพ็ญตนเป็นที่เคารพนับถือของชาวอังคะและชาวมคธ เป็นที่เลื่องลือถึงวัตรปฏิบัติของ

^{๑๐} ไตรเพท หมายถึงบทสวดสรรเสริญเทพเจ้า ซึ่งรวบรวมเป็นหมวดๆเรียกชื่อว่า ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท และอาถรรพเวท (ส่วนอาถรรพเวทปรากฏภายหลังจากการปรากฏของพระสูตรนี้) ดูในเชิงอรรถพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เรื่อง อัมพภูมิมานพ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน้า ๘๘, ไตรเพท คือ พระเวท ๓ อย่าง ซึ่งเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของพราหมณ์ ได้แก่ ฤคเวท ประมวลบทสวดสรรเสริญเทพเจ้า ยชุรเวท (ยชุรเพท) บทสวดอันนอนในพิธีบูชาขันธ์ต่างๆ สามเวท ประมวลบทเพลงขับสำหรับสวดหรือร้องเป็นทำนองในพิธีบูชาขันธ์ ต่อมาได้เพิ่มอาถรรพเวท อันว่าด้วยคาถาอาคมทางไสยศาสตร์ ดูรายละเอียดใน เสฐียร พันธงศรี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๑๑} พระครูกลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยาณธมฺโม), เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน อง. เอกก. อ. (ไทย) ๑/๑/๔๕๗-๔๕๘.

พวกเขา และสามารถครองใจประชาชนในยุคนั้นไว้ได้ เป็นที่พึงทางจิตวิญญาณของประชาชน ซึ่งวัตรปฏิบัติของเหล่าชฎิลนั้น เป็นไปตามทัศนะความเชื่อของพวกเขาเองที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดียโบราณที่ยึดถือและประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา ก็คือ การนับถืออัคนีเทพ คือ เทพเจ้าแห่งไฟ ด้วยความเชื่อว่ามีไฟที่ให้ทั้งคุณและโทษแก่มวลมนุษย์นั้น มีเทพเจ้าสิ่งสถิตย์อยู่ และเทพเจ้าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังของการให้คุณและโทษอันนั้น ชฎิลกลุ่มนี้ จึงนิยมการบูชาไฟเป็นนิตย เพราะเท่ากับเป็นการบูชาเทพเจ้าแห่งไฟหรือพระอัคนีเทพนั่นเอง^{๑๓} ประกอบกับชาวอินเดียในยุคนั้น มีความเชื่อถือกันเช่นนั้น และมีความเคารพนับถือในพระอัคนีเทพเช่นกัน ในเมื่อชฎิลทั้งสามพี่น้อง ได้นำเอาความเชื่อเช่นนั้นมาทำให้เป็นรูปธรรมในลักษณะของพิธีกรรมซึ่งมีพิธีที่ต้องมากมายซับซ้อนขึ้นอย่างเป็นขั้นตอน จึงทำให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวชมพูทวีปที่อยู่ใกล้ๆ โดยเฉพาะชาวอังคะและชาวมคธทั้งหลาย ซึ่งชฎิลทั้งสามพี่น้องนั้น มีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวแคว้นอังคะและชาวมคธทั้งสองอย่างมาก^{๑๔} และเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงความเป็นนักบวชชฎิลของท่านอรุเวลกัสสปะให้มากยิ่งขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพระอรุเวลกัสสปะในฐานะที่เป็นนักบวชชฎิลให้ทราบในเบื้องต้นได้ดังนี้

๑) การดำเนินชีวิตของพระอรุเวลกัสสปะในฐานะเป็นนักบวชชฎิล

ในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า ภายหลังจากส่งสาวกออกไปเผยแผ่หลักธรรมคำสอนตรัสให้แยกย้ายกันไปสู่สถานที่ต่างๆ สถานที่ละหนึ่งรูป ไม่ประสงค์ที่จะให้ไปในที่เดียวกันสองรูป ดังพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ ออย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรม มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ... ภิกษุทั้งหลายแม้เราก็จะไปยังตำบลอรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๑๕} พระองค์ประสงค์จะไปยังตำบลอรุเวลาเสนานิคม ซึ่งเป็นถิ่นของนักปราชญ์ นักคิด นักปฏิบัติ ที่อยู่ในใจของประชาชนจำนวนมาก โดยเฉพาะประชาชนชาวอังคะและชาวมคธ มิเพียงเท่านั้น ยังเป็นกลุ่มนักบำเพ็ญพรตที่มีจำนวนมากนับพันคน

สมัยพุทธกาลนั้นถือเป็นยุครุ่งเรืองทางปัญญา นิยมอภิปรายปัญหาในทางศีลธรรม บรรณาคความดีในทางศีลธรรม^{๑๖} บำเพ็ญเพียรทางจิตกันเพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์ที่แท้จริง แต่

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่๗ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๔

^{๑๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๓/๕๓.

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย)๔/๓๒/๔๐, ส.ส.(ไทย)๑๕/๑๔๑/๑๗๙.

^{๑๖} เอ็น.โอโยสวามี ศาสตรี, พัฒนาการของพระพุทธศาสนา, แปลโดย อมร โสภณวชฺฐวรงค์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

ละพวกที่เชื่อในแนวทางต่าง ๆ กันก็พากันลองผิดลองถูกอุทิศชีวิตหาทางพ้นทุกข์ด้วยวิธีต่าง ๆ มุ่งแสวงหาสัจธรรม คือความจริงแท้ของชีวิต เป็นผู้ออกบวชเพื่อแสวงคุณวิเศษตามลัทธิของตน^{๑๓} ออกบวชอยู่ตามป่าตามเขา ในที่สงบเช่นในถ้ำ แล้วก็หาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตไปคิดค้นพิจารณา ตลอดจนหาความสงบของจิตใจ และได้มีความสุขจากสันติ อันเป็นความสงบที่ปราศจากเรื่องวุ่นวายทางโลก โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ทั้งปวง^{๑๔} เพราะการมีชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมา นอกจากวุ่นวาย หากมีความสุขจากความสงบได้ยากแล้ว โดยเฉพาะพวกพราหมณ์กำลังพยายามยกตนขึ้นเป็นวรรณะสูงสุด ก็ได้พัฒนาคำสอนในด้านลัทธิพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ลึกลับซับซ้อนใหญ่โตโอ้อวดขึ้น เพื่อสนองความต้องการของชนชั้นกษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจทางการเมือง และเพื่อที่จะแสดงเกียรติยศความยิ่งใหญ่ของตน พวกพราหมณ์บางเหล่าเริ่มประพฤติดัวออกนอกกรอบจารีตดั้งเดิมมากขึ้น เพื่อมุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนที่จะได้จากผู้มีอำนาจเหล่านั้น ในเวลาเดียวกันนี้มีพราหมณ์อีกจำนวนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับการประกอบพิธีกรรม จึงได้เริ่มคิดเอาจริงเอาจังกับปัญหาเรื่องชีวิตและหนทางที่จะนำไปสู่สภาวะหลุดพ้นโดยการปฏิบัติด้วยตนเองมากกว่าที่เชื่อว่าความบริสุทธิ์และความหลุดพ้นว่ามาจากการดลบันดาลของเทพเจ้าในระยะนี้เองปรากฏว่ามีคนจำนวนหนึ่งได้ออกไปบำเพ็ญเพียรภาวนา เพื่อแสวงหาหนทางหลุดพ้นจากทุกข์ด้วยตนเอง โดยมีความเชื่อว่าหากทรมานได้เข้มงวด จะขจัดสิ่งชั่วร้ายให้หมดไป จึงมีผลทำให้เกิดการคิดค้นปัญหาทางปรัชญาและศาสนาอย่างลึกซึ้ง ปลีกตัวออกจากสังคมไปคิดค้นแสวงหาคำตอบโดยอาศัยความวิเวกอยู่ในป่าตามทิวถ้ำ^{๑๕} ที่ตนเองได้รับการถ่ายทอดมาในอดีต จึงมีคนบางคนในหมู่ชนเหล่านั้นปลีกตัวออก

^{๑๓} พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี (แก้วทองเกต), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญและบทบาทของดาบสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

^{๑๔} ความดีสูงสุดของพราหมณ์คือ การปฏิบัติเพื่อให้ถึงโมกษะ หมายถึง การนำอาดมันของตนให้เข้าถึงปรมาตมันอันเป็นข้อมูลเดิม โดยการดำเนินตามหลัก ๔ ชั้น ดูรายละเอียดใน เสฐียร พันธรักษ์, *ศาสนาเปรียบเทียบ*, หน้า ๕๓๖. ความดีสูงสุดในพระพุทธศาสนาเรียกว่านิพพาน ส่วนศาสนาคริสต์เรียกว่า สวรรค์ หรือดินแดนของพระเจ้า, สมภาร พรหมตา, *มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๙๘.

^{๑๕} ทิวถ้ำ ภาษาสันสกฤตคือ ทฤษฏี หรือ ทรรคนะ หมายถึง ความเชื่อ คำสอน ทฤษฏี การคาดเดาโดยเฉพาะอย่าง หรือวิถีทางในการคิดเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่า “ปรัชญา” และใช้แสดงถึงปรัชญาทั้ง ๖ ของอินเดียบโบราณ ; T. W. Rhys Davids and William Stede, *Pali – English Dictionary*, (New Delhi : Munshiram Manoharlal Publishers Pvt Ltd., 2001), p.321, Damien Keown, *Dictionary of Buddhism*, (New York : Oxford University Press, 2003), p.70, Cambridge University, *Cambridge Advanced Learner’s Dictionary*, 3rd ed., (London : Cambridge University Press, 2008), p.1418.

จากสังคมเป็นการดำเนินชีวิตในอินเดียโบราณ โดยการปฏิบัติขั้นตอนในการดำเนินชีวิตตามหลักอศรม ๕^{๒๐} แล้วออกไปอยู่ในที่ห่างไกลเพื่อจะได้มีความสุขสงบและมีเวลาคิดค้นสิ่งต่างๆ ไม่ถูกรบกวนด้วยเรื่องวุ่นวายที่เกี่ยวกับคนอื่น ด้วยการปลีกตัวออกไปจากสังคมนั้น ซึ่งเป้าหมายต่อชีวิตในโลก ใต้ออกไปบำเพ็ญเพียรแบบต่างๆ ตามวิธีการของพวกเขาตนด้วยหวังว่าจะได้พบชีวิตอมตะ หรือผลสำเร็จอันวิเศษอัศจรรย์ที่ตนหวัง

ชฎิลเป็นนักบวชแบบหนึ่งในสมัยก่อนพุทธกาล ชฎิล แปลว่า ผู้ทรงชฎา หรือ ผู้มีชฎา^{๒๑} เป็นคำเรียกตามลักษณะผมบนศีรษะ เพราะชฎิลที่เป็นนักบวชที่เกล้าผมเป็นมวยเหมือนชฎา เป็นนักบวชประเภทหนึ่ง เกล้าผมมุ่นเป็นมวยสูงขึ้น มักถือลัทธินิวาไฟ บางครั้งจัดเข้าในพวกฤๅษี เกล้าชฎาจึงเกิดจากการขมวดมัดผมบนชฎา โดยมุ่นผมเป็นมวยสูงขึ้นเหมือนชฎา^{๒๒} ชฎิลนิยมการบูชาไฟเป็นนิตย เป็นการบูชาเทพเจ้าแห่งไฟหรือพระอัคนีเทพซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่กลัวภัยที่ฝังรากลึกในธรรมชาติของมนุษย์^{๒๓} ที่เกิดความสงสัยและกลัวภัย จากปรากฏการณ์ที่พบเห็นมีอำนาจทำให้เกิดโทษแก่ตนเอง ควรค่าแก่การเคารพบูชาและควรถวายเครื่องบูชา^{๒๔} ชฎิลจึงได้นำเอาความเชื่อเช่นนั้นมาทำให้เป็นรูปธรรมในลักษณะของพิธีกรรมซึ่งมีพิธีต้องมากมายซับซ้อนขึ้นอย่างเป็นขั้นตอน จึงทำให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในสมัยนั้น

^{๒๐} ประกอบด้วย (๑) พรหมจารี คือช่วงชีวิตสำหรับการศึกษาเล่าเรียน เพื่อนำความรู้มาแสวงหาทรัพย์ สมบัติ ทางโลก บุคคลที่อยู่ในอศรมคือพรหมจารีต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนอย่างเคร่งครัด (๒) คฤหัสถ์ คือช่วงหาความสุขทางโลก มีครอบครัว มีบุตรธิดา แสวงหาทรัพย์สมบัติ ประกอบยัญพิธี และรับผิดชอบต่อชุมชน บุคคลที่อยู่ในช่วงนี้คือคฤหัสถ์ (๓) วนปรตต์ คือ ช่วงที่จะต้องปล่อยวางวิถีชีวิตคฤหัสถ์แล้วหันมาปฏิบัติธรรม ทำตนให้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม โดยการออกไปพำนักอยู่ในอศรมในป่า บำเพ็ญตบะ และข้อปฏิบัติอื่นๆ ทางศาสนาอย่างเคร่งครัด (๔) สันยาสี คือการปฏิบัติเพื่อบรรลุโมกษะ อันเป็นจุดหมายของชาวฮินดู เป็นช่วงที่สละทุกอย่างเหลือแต่ผ้านุ่งกับภาชนะสำหรับภิกขาจารและหม้อน้ำ เทียวจาริกทั่วไป ; ดูรายละเอียดในกรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, ภารตวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕., เสฐียร พันธรังษี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๖๕-๖๙.

^{๒๑} ชฎา อสส อตถิติ ชฎิลโล. ; ชุ.พุทฺธ.อ. (บาลี) ๑๓/๓๑๕.

^{๒๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด ๔, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑.

^{๒๓} S.G.F. Brandon, **A Dictionary of Comparative Religion**, (New York : Scribner, 1970), p. 545.

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน เสฐียร พันธรังษี, ศาสนาโบราณ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

จากการที่ได้ศึกษาพบว่า ประวัติของพระอรุณเวลกัสสปะพร้อมทั้งบริวาร ท่านได้เรียนจบไตรเพท แล้วเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิต จึงได้ออกบวชเป็นชฎิล ซึ่งก็น่าจะมาจากเหตุผลข้างต้นคือ มุ่งแสวงหาสัจธรรม คือความจริงแท้ของชีวิต โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ทั้งปวง ปลีกตัวออกจากสังคมไปคิดค้นแสวงหาคำตอบโดยอาศัยความวิเวกอยู่ในป่าตามทิวฎี ที่ตนเองได้รับการถ่ายทอดมาในอดีตนั้นคือการบูชาไฟ ตามวิธีการของพวกตนด้วยหวังว่าจะได้พบชีวิตอมตะ หรือผลสำเร็จอันวิเศษอัศจรรย์ที่ตนหวัง

๒) ศัพท์ที่ใช้เรียกแทนท่านอรุณเวลกัสสปะชฎิล

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มักเรียกชฎิลด้วยคำ ๒ คำ คือ ดาบส และ ฤาษี มีรายละเอียดดังนี้

ก. ดาบส

คำว่า ดาบส เป็นภาษาบาลี แปลทับศัพท์จากคำว่า ตาปส สำเร็จรูปจากตปฐาตุ^{๒๕} แปลว่า นักบวชผู้บำเพ็ญตบะ^{๒๖} หรือ ผู้บำเพ็ญตบะคือการเผาผลาญกิเลส หากเป็นหญิงเรียกว่า ดาบสินี (ตาปสินี)^{๒๗} ซึ่งคำว่า ตบะ โดยทั่วไปหมายถึง พิธีข่มกิเลสโดยการทรมานตัว^{๒๘} หรือ การย่ำยีกิเลสด้วยการทรมานร่างกายให้ได้รับความยากลำบาก บำเพ็ญเพียรจนร่างกายชubbผอมด้วยความประพฤติ^{๒๙} ผู้บำเพ็ญตบะจะต้องประพฤติวัตรอย่างเคร่งครัดให้ร่างกายได้รับความลำบากอย่างที่คนธรรมดาไม่สามารถปฏิบัติได้ เพราะถือว่าความทุกข์ไม่ใช่สิ้นสุดที่การตายหรือสิ้นลมหายใจเท่านั้น คนเราเมื่อตายหากยังไม่หมดกรรม ก็ต้องเกิดใหม่และต้องเผชิญกับความทุกข์เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด ต้องแสวงหาความพ้นทุกข์ โดยการบำเพ็ญตบะเข้าถึงพรหมอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนาพราหมณ์^{๓๐} ซึ่งเป็นลักษณะของการบำเพ็ญตบะที่เน้นลักษณะไปที่การบำเพ็ญกุศกริยา ความเชื่อที่สอนกันมาว่าการทำตนให้ลำบากเป็นทางแห่งความพ้นทุกข์

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน ป.หลงสมบุญ, พจนานุกรมมคธ-ไทย, หน้า ๓๐๒, พระวิสุทธมหาจารย์ มหาเถระ, ธาตุวัตถุสังคหปาฐนิสสยะ, พระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) และคณะ ปรีวรต-แปล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕๗.

^{๒๖} พระโมคคัลลานเถระ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรพรินท์ติ้ง, ๒๕๔๗), หน้า ๕๔๘.

^{๒๗} ป.หลงสมบุญ, พจนานุกรมมคธ-ไทย, หน้า ๓๐๒.

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๖๙.

^{๒๙} วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๕๕/๓๖.

^{๓๐} การเข้าถึงพรหมัน หรือ ปริมาณันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพราหมณ์ หมายถึง ภาวะที่อาตมันเข้าไปรวมกับ ปริมาณันทำให้ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ดูรายละเอียดเสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, หน้า ๗๒.

เป็นการบำเพ็ญตบะ(ทำให้ร้อน) ตบะมีอำนาจวิเศษเหนืออำนาจพิธีกรรมอื่นใด สรวงสวรรค์อยู่ในห้วงนภากาศ ห้วงนภากาศอยู่เหนือปฐพี ปฐพีอยู่เหนือนมหาสมุทร มหาสมุทรอยู่เหนือสัจจะ สัจจะอยู่เหนือการบูชาญ การบูชาญอยู่เหนือการบำเพ็ญตบะ สอนกันว่า การบำเพ็ญตบะเป็นไบเบิกทางไปสู่พลังอำนาจ ตบะเป็นการสั่งสมบุญบารมี สามัญชนสามารถจะทำให้ตนเองมีฤทธิ์เดชเวทมนต์ได้ด้วยการบำเพ็ญตบะ จะไปสวรรค์วิมานจนพันโลกก็เพราะบำเพ็ญตบะ จึงทำให้มีรูปแบบของความเชื่อหลากหลายหากทรมาณได้เข้มงวด จะขจัดสิ่งชั่วร้ายให้หมดไป ผลพลอยได้ก็คือการยกย่องสรรเสริญจากคนรอบข้างที่มีความเชื่อเหมือนกัน^{๓๑} ดาบสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นนักบวชที่มีประวัติยาวนานคู่กับชมพูทวีป มีความเกี่ยวข้องกับทั้งศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา เป็นผู้สั่งสอนศิลปวิทยาแก่ศิษย์ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์^{๓๒} นอกจากนี้ดาบสยังเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างเมืองให้คำปรึกษาในราชกิจต่างๆของกษัตริย์ และให้การสงเคราะห์ประชาชนต่างๆทั้งการสอนธรรมและเอื้อเฟื้อด้วยปัจจัย ๔ หลักธรรมหลายอย่างของดาบสจึงมีส่วนคล้ายคลึงกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล ดาบสจะมีบทบาทในการสั่งสอนศีลธรรมในสังคมชมพูทวีปตอนที่พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ตรัสรู้ ประชาชนทั้งหลายจะพากันเข้าไปรับศีลในสำนักของดาบส^{๓๓} โดยเฉพาะเจ้าศากยะผู้ปกครองกรุงกบิลพัสดุ์ก็นับถือนักบวชประเภทดาบสสืบต่อกันมาจนถึงสมัยของพระเจ้าสุทโธทนะ จะเห็นได้จากการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะก็มีอสิตดาบสมาเข้าเฝ้าชมบารมี^{๓๔} และเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะออกบวชแสวงหาโมกขธรรมได้เข้าศึกษาในสำนักของดาบส คือ อาหารดาบส กาลามโคตร และ อุทกดาบส รามบุตร จนได้สำเร็จโลกียอภิญา ๕ และสมาบัติ ๘^{๓๕} ภายหลังได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วดำริที่จะแสดงธรรมเป็นครั้งแรกก็ทรงเลือกที่จะแสดงธรรมแก่ดาบสทั้งสองเป็นอันดับแรก เพราะทรงเห็นว่าหลักธรรมที่พระองค์ตรัสรู้เหมาะสมกับดาบสทั้งสองเนื่องจากทรงเห็นว่าดาบสทั้งสองเป็นผู้มีอุปการะมาก เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา แต่พอทราบว่าดาบสทั้งสองได้ละสังขารจากโลกไปแล้ว จึงได้ตัดสินใจมุ่งสู่ป่าอิสิทนมฤคทายวันเพื่อที่จะแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ซึ่งเคยปรนนิบัติพระพุทธเจ้าในสมัยที่บำเพ็ญทุกกริยา โดยขณะนั้นปัญจวัคคีย์ได้บำเพ็ญพรตเป็นดาบสอยู่^{๓๖} พระพุทธเจ้าทรงแสดง

^{๓๑} Rhys Davids, **Buddhism India**, (Dehli : Motiral Banarassidass, 1970), p.234, อ้างใน สมิทธิพล เนตรนิมิตร, **มิตติสังคมในพระสูตรตันตปิฎก**, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒.

^{๓๒} พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี (แก้วทองเกตู), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญและบทบาทของดาบสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๑๙.

^{๓๓} ชุ.อป.อ. (ไทย) ๗๐/๘/๑/๒๗๒.

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน ชุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๕๕/๓/๑/๙๐-๙๒.

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน ชุ.พุทธ.อ.(ไทย) ๗๓/๘/๒/๗๑๘-๗๑๙.

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน ชุ.เถร.อ.(ไทย) ๕๐/๒/๓/๑/๓๑๒.

ธรรมเป็นครั้งแรกเรียกว่า ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ส่งผลให้ปัญจวัคคีย์ได้บรรลุธรรมและได้ทูลขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา^{๓๗} และเมื่อดาบสได้ฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธายอมละทิ้งลัทธิเดิมมาขอบวชเป็นสาวก พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บวชได้โดยไม่ต้องอยู่ติดถ้ำปริวาส^{๓๘} เช่น นักบวชประเภทชฎิลพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บวชได้เลยเพราะมีความเชื่อสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพราะชฎิลเหล่านั้นเป็นกรรมวาที เป็นกิริยวาที^{๓๙} และนักบวชเดียรถีย์ที่เป็นศากยะ พระพุทธเจ้าให้สิทธิพิเศษนี้เพราะเป็นญาติ^{๔๐}

ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะถือว่าดาบสเป็นนักบวชในลัทธิภายนอก แต่ดาบสผู้เป็นกัมมวาทีกิริยวาทีก็จะได้รับการยกย่องว่าเป็นบัณฑิต^{๔๑} รูปแบบการดำเนินชีวิต หลักธรรมและวิธีปฏิบัติของดาบสหลายอย่างสอดคล้องกับภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ก็ยกแสดงแก่พุทธบริษัทเพื่อเป็นทิวฐานุคติในการประพฤติปฏิบัติด้านต่างๆ และดาบสจะมีรูปแบบในการดำเนินชีวิต หลักธรรมและวิธีปฏิบัติที่สอดคล้องมีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา เพราะปฏิบัติแล้วสามารถให้ผลคล้ายกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา^{๔๒} ชฎิล กับ ดาบสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจึงหมายถึงนักบวชประเภทเดียวกัน^{๔๓} บางครั้งก็นำทั้งสองคำมาใช้เรียกพร้อมกัน ดังความในอรรถกถาตอนหนึ่งว่า “ท่านทั้งหลายจงดูชฎิลดาบสผู้นี้ ซึ่งมีตบะสูงจักเป็นพระพุทธเจ้าในโลก ในกัปซึ่งนับไม่ได้ ตั้งแต่กัปนี้ไป”^{๔๔} ดังนั้น ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจึงเรียกชฎิลว่า ดาบสบ้าง^{๔๕} เพราะออกบวชบำเพ็ญตบะอยู่ตามป่าเขา เป็นผู้ปฏิบัติบำเพ็ญเพียรทางจิตจนสามารถบรรลุถึงอภิญญา สามารถระลึกชาติของตนเองได้อย่างชัดเจนว่าในแต่ละชาติที่ตน

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๒-๑๙/๑๘-๒๗.

^{๓๘} ดิตถียปริวาส ได้แก่ ข้อบังคับนักบวชนอกพระพุทธศาสนาที่หันมาเลื่อมใสพระธรรมวินัยแล้วประสงค์จะบวชเป็นภิกษุ ให้ขอปริวาสต่อสงฆ์ แล้วดำรงตนอย่างสามเณรครบ ๔ เดือน จนสงฆ์พอใจจึงจะขออุปสมบทเป็นภิกษุได้, ดิตถียปริวาส หรือ อปฺปฎิจฉนฺนปริวาส ใช้เฉพาะนักบวชที่เป็นอาชีวกหรืออเจลก ผู้เป็นปริพาชกซึ่งเปลื้องเท่านั้น ดูรายละเอียดใน วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๖/๑๓๗.

^{๓๙} วิ.ม.(ไทย) ๔/๘๗/๑๔๒, เพราะชฎิลเชื่อว่ากรรมมี วิบากมี เป็นการบรรพชาที่ไม่เป็นข้าศึกเป็นการบำเพ็ญบารมี, วิ.อ.(ไทย) ๓/๘๗/๗๑.

^{๔๐} วิ.ม.(ไทย) ๔/๘๗/๑๔๒, ไม่ใฝ่หาโทษต่อพระศาสนา ; วิ.ม.อ.(ไทย) ๓/๘๗/๗๑-๗๒.

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน ขุ.ขุ.อ.(ไทย) ๓๙/๑/๑/๑๗๕.

^{๔๒} พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี (แก้วทองเกตู), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญและบทบาทของดาบสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๓.

^{๔๓} ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๔๗/๑/๖/๕๒๘.

^{๔๔} ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๗๓/๙/๒/๒๑๑.

^{๔๕} ชฎิล (ชฎิลกา) หมายถึง ดาบส วิ.ม.อ.(ไทย) ๓/๘๗/๗๑, เช่น สุมเมธดาบส บางครั้งถูกเรียกว่า สเมธชฎิล ดูรายละเอียดใน ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๗๓/๙/๒/๒๑๑.

เคยมีชีวิตวนเวียนผ่านมานั้นมีการดำเนินไปในลักษณะใดบ้าง^{๔๖} ปฏิบัติตามลัทธินิยมในสมัยนั้น เช่นทรมาน ลงโทษตนเอง เพื่อฝึกฝนควบคุมตนเองจนบรรลุถึงความสำเร็จคือสามารถมีอำนาจเหนือจิตใจตนเองได้ บางพวกบำเพ็ญตบะจนได้ฌานและมีฤทธิ์มากสามารถแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ จนเข้าใจผิดคิดว่าตนเองได้บรรลุคุณธรรมสูงสุดแล้วจึงไม่พยายามทำความเพียรเพื่อบรรลุธรรมให้สูงขึ้นไปอีก^{๔๗} การทรมานตัวเองสืบทอดมาจาก ทศนคติที่ว่า เมื่อมีความทุกข์ก็ต้องกำจัดให้หมดไป ครั้นทรมานได้จะทำให้ชีวิตบริสุทธิ์ บางที่ทั้งที่ก็รู้ว่าฝืนก็จำยอม จึงมีนักคิดค้นหาวิธีชำระตัวให้สะอาด ด้วยมีความเชื่อเป็นทุนอยู่ว่าในร่างกายมีสิ่งชั่วร้ายแฝงอยู่ หากทรมานได้เข้มงวด จะขจัดสิ่งชั่วร้ายให้หมดไป ผลพลอยได้ก็คือการยกย่องสรรเสริญจากคนรอบข้างที่มีความเชื่อเหมือนกัน^{๔๘}

สามารถกล่าวได้ว่า ดาบสน่าจะมีรูปแบบการดำเนินชีวิตและหลักธรรมที่สอดคล้อง และเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา เช่น การหนีออกจากบ้านเรือนไปหาที่สงบ ที่ไกลจากบ้านเรือน อาศัยอยู่ในป่า ทำที่พักพออาศัยอยู่ได้ เช่น บรรณศาลา เพื่อทำความสงบระงับชั่วคราวบ้าง ตลอดไปบ้าง ซึ่งถือกันว่าเป็นการประกอบกุศลหรือบุญอย่างสูง และการบวชมีสาเหตุสำคัญมาจากการเบื่อหน่ายความสุขทางโลก และเห็นโทษของการอยู่แบบฆราวาสจึงสละโลกียะทั้งปวง ไปสู่ชีวิตที่เรียบง่าย สมถะ ตัดขาดจากความรักความผูกพันกับครอบครัว เพราะว่าการใช้ชีวิตแบบฆราวาส จะหาโอกาสในการประพฤติปฏิบัติธรรม ไม่ใช่เรื่องง่ายเลย มีภารกิจงานที่ต้องรับผิดชอบมาก และโอกาสในการประกอบกุศลธรรมก็ทำได้น้อยกว่าผู้ประพฤติพรหมจรรย์ยอมไม่ก่อให้เกิดผลในการบำเพ็ญธรรม

ข. ฤาษี

ฤาษี (อิสิ) แปลว่า ผู้แสวงหาความดี^{๔๙} เป็นคำเรียกขาน นักรบวช หรือดาบส เพราะเป็นผู้แสวงหาคุณทั้งหลายมีฌานเป็นต้น^{๕๐} นักรบวชประเภทหนึ่ง เก้าหมื่นเป็นมวยสูงขึ้น มักถือลัทธิบูชาไฟ เป็นนักรบวชที่แสวงพรต (ศีล) ที่ประพฤติประจำ และ พรต(ศีล)ที่ประพฤติ

^{๔๖} พระมหาบุญโชติ ปุณฺณโชติ (อินทจักร์), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการระลึกชาติในพระสูตรต้นตปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๑-๕๒.

^{๔๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด , พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๖.

^{๔๘} ดูรายละเอียดใน สมิตธิพล เนตรนิมิตร, มิตสังคมในพระสูตรต้นตปิฎก, หน้า ๓๓.

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๖๕.

^{๕๐} ขุ.เปต.อ.(ไทย) ๔๗/๒/๓๓๘.

ปฏิบัติตามกาลกำหนด^{๕๑} ฤๅษี เป็นนักบวชพวกหนึ่งที่มีมาก่อนพุทธกาล สละบ้านเรือนออกไปบำเพ็ญพรตแสวงหาความสงบ^{๕๒} ปลุกอาศรมอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะบำเพ็ญพรตตามลัทธิของตน จะมีชื่อเรียกต่าง เช่น นักพรต โยคี มุนี ดาบส เป็นต้น^{๕๓} จะบำเพ็ญเพียร เครื่องบะ มกน้อย สันโดษ มีผลไม้เป็นอาหาร ร่างกายแม้ชubbผอม ออกจากการครองเรือนไปสู่ความเป็นบรรพชิต คือเป็นผู้ไม่ครองเรือนโดยสิ้นเชิง อาศัยนอนตามโคนไม้ ใบหญ้า อยู่เพียงผู้เดียว โดดเดี่ยว ไม่มีการคบหาสมาคม กับ ใครๆเป็นการปลีกตนเองออกจากเรือนเพื่อไปบวชหรือบำเพ็ญพรตที่อยู่ตามป่า นั้น เป็นการฝึกฝนตนให้มีความอิสระจากสิ่งทั้งปวง ทั้งภายนอกและภายใน ภายนอกนั้นก็คือความผูกพันที่จะต้องมียู่กับบ้านเรือน ทรัพย์สมบัติ บุตรภริยาและวงศ์ตระกูล ซึ่งเป็นความผูกพันที่ประกอบไปด้วยความทุกข์นานาประการ การปลีกตนเองออกจากเรือนเพื่อออกบวชหรือบำเพ็ญบารมีนั้น เป็นการทำตนเองให้เป็นอิสระทางหนึ่ง ในสมัยที่ยังไม่มีพระพุทธศาสนา จะมีการปฏิบัติตามความเชื่อถือของตน เพราะว่าการประพฤติปฏิบัติที่ถือการเว้นจากการทำบาป เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่ดื่มเครื่องดองของเมา ก็ถือว่าเป็นการบำเพ็ญพรตแล้ว หรือการไม่รับประทานเนื้อสัตว์ รับประทานแต่ผลไม้ต่างๆอยู่ในป่า อยู่อย่างบุคคลที่มีความอิสระทั้งทางร่างกายและทั้งทางจิตใจ มีการประพฤติวัตรปฏิบัติพอสมควร จะเล็งเห็นทุกข์และโทษของชีวิตจึงยังความไม่ประมาทให้เกิดขึ้นโดยการแสวงหาทางออก ไปจำศีลบำเพ็ญพรตตามป่า โดยปลีกตนออกจากกามคุณ

ในวรรณคดีสันสกฤตนิยมเรียกว่า ฤๅษี หรือ ฤๅษี มาจากคำว่า ฤๅษี แปลว่า ผู้เห็น หมายถึง การแลเห็นด้วยความรู้พิเศษอันเกิดจากฌาน^{๕๔} เป็นผู้สวดบทสวดอันศักดิ์สิทธิ์ สรรเสริญเทพเจ้า หรือเป็นกวีที่ได้รับการดลบันดาลจากเทพเจ้าให้แต่งบทสวดพระเวท^{๕๕} แต่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีการระบุว่าฤๅษียุคโบราณเป็นผู้แต่งคัมภีร์พระเวท และเป็นปฐมอาจารย์และบูรพาจารย์ผู้สอนคัมภีร์พระเวทให้แก่พราหมณ์ ซึ่งยึดถือเป็นแหล่งอันสูงสุดในการพิจารณาตัดสินปัญหาในทางปรัชญาและศาสนา รับการถ่ายทอดมาโดยตรง แล้วนำมาเผยแพร่ด้วยการท่องจำแบบปากเปล่าในเฉพาะหมู่ของพวกพราหมณ์ ความรู้เช่นนี้จะเรียนกันเฉพาะหมู่ของ

^{๕๑} ศีลที่ประพฤติประจำ คือ ยมศีล นิจศีล หรือ ศีล ๕, ศีลที่ประพฤติปฏิบัติตามกาลกำหนด คือนิยมศีล อนิจศีล ศีล ๘ หรือ อุโบสถศีล ; ดูรายละเอียดใน พระโมคคัลลานเถระ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, หน้า ๕๕๘-๕๕๙.

^{๕๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๗๑๖.

^{๕๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัต, หน้า ๘๓๑.

^{๕๔} ศักดิ์ศรี แย้มหน้าตา, “ฤๅษี”, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง, เล่มที่ ๑๒ (๒๕๔๒) : ๕๗/๒๙.

^{๕๕} Monier Williams, **A Sanskrit English Dictionary**, Revised edition, (USA : Oxford University Press, 1920), p. 226.

บุคคลที่เลือกสรรแล้ว คัมภีร์พระเวทนี้ก็ยังมีแยกย่อยลงไปอีกเป็น ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท อถรรพเวท^{๕๖} ภาษาในพระเวทเป็นภาษาร้อยกรองเป็นเรื่องของการสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ^{๕๗} ฤๅษีในวรรณคดีสันสกฤตอาจไม่ใช่ผู้ครองตัวเป็นโสดประพฤติพรหมจรรย์ (เมถุนวิรัต) มักเป็นผู้มีฤทธิ์เดชมากเพราะตะบะที่ได้บำเพ็ญมา จึงถือว่าเป็นผู้มีอำนาจน่ากลัว อาจสาปแช่งหรือทำลายใครๆ ได้ทั้งนั้น แม้แต่พระอินทร์และเทพต่างๆ ก็ไม่สามารถต่อต้านอำนาจอันเกิดจากตะบะของฤๅษีได้ จึงต้องคอยหาโอกาสทำลายตะบะให้สิ้นฤทธิ์โดยการส่งนางอัปสรไปยั่วชวนก่อกวนจนตะบะที่แกกกล้าสูญสิ้นไป^{๕๘} และฤๅษีที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตมี ๒ ลักษณะ ดังนี้ (๑)บุคคลที่เกี่ยวข้องกับกับการประพันธ์ของอินเดียบโราณ เช่น ฤๅษี ๑๐ ตน ผู้แต่งคัมภีร์พระเวทฤๅษีนารทะผู้แต่งคัมภีร์กฎหมาย และ ฤๅษีท่านอื่น ๆ ที่มีส่วนสำคัญวิทยาศาสตร์และดุริยางคศาสตร์ของอินเดีย (๒) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับด้านจินตนาการของก็เป็นบุคคลที่สร้างบทกวีขึ้นตามจินตนาการ เพื่อให้มีบทบาทต่าง ๆ เป็นพวกที่มีฤทธิ์มากเมื่อเกิดเหตุร้ายจะเป็นผู้ปราบปรามผู้ชั่วร้ายให้หมดไป^{๕๙}

นอกจากฤๅษีจะหมายถึง ชฎิล หรือตบัสดังกล่าวแล้ว จากการศึกษาพบว่า ฤๅษียังใช้เรียกนักบวชในลัทธิภายนอก ในยุคที่ชมพูทวีปเป็นถิ่นนักปราชญ์ เต็มไปด้วยศาสตราจารย์เจ้าลัทธิต่างๆ เป็นอันมาก แต่ละท่านล้วนมีชื่อเสียงและมีความสามารถ^{๖๐} จึงมีคำเรียกขานที่แตกต่างออกไป ดังนี้

^{๕๖} สุนทร ณ รังษี, **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓-๑๖.

คัมภีร์พระเวท ฤคเวทเกิดก่อนเป็นผลงานโดยตรงของฤๅษียุคดึกดำบรรพ์ ต่อมาพรหมณ์ได้แยกออกเป็น ๔ คัมภีร์ เพื่อสะดวกในการทำพิธี ดูรายละเอียดใน พระอรรถกถาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐.

ในบางแห่งเรียกว่า คัมภีร์ สंहิตา หรือ มนตร แปลว่าที่รวม หรือ ชุมนุมบทสวดสุดดีเทพเจ้า บทสวดขับร้อง มนต์หรือคาถาและสูตรสำหรับใช้ในพิธีบูชาขัณฑ์ ดูรายละเอียดใน กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาลัย, **ภารตวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^{๕๗} สมัคร บุรราวาศ, **พุทธปรัชญา : มองพระพุทธศาสนาด้วยทรรศนะวิทยาศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

^{๕๘} ศักดิ์ศรี แยมันดดา, “ฤๅษี”, **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง**, หน้า ๕๗๓๓.

^{๕๙} ยุกิน กษมากุล, “ฤๅษีนารทะในวรรณคดีสันสกฤต”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๕-๖.

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙, หน้า ๒.

(๑) ฤๅษีใช้เรียกนักบวชทุกประเภท เช่น อาชีวก นิครนถ์ ดาบส ชฎิล ปริพาชก^{๖๑} เพราะนักบวชเหล่านี้เป็นผู้ออกบวชเพื่อแสวงคุณวิเศษตามลัทธิของตนเหมือนกัน คำสอนของพวกปริพาชกในปริพชวรรคทั้งหมดและคำถามของฤๅษี ๑๖ ตน ผู้เป็นบริวารของพราหมณ์ของพราหมณ์พาวรี ก็คือภาษิตที่ประกอบด้วยอรรถและธรรม เรียกว่า อธิภาษิต^{๖๒}

(๒) ฤๅษีใช้เรียกพระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้า^{๖๓} เป็นต้น เพราะเป็นผู้ออกบวชเพื่อแสวงหาคุณมีศีล

พระปัจเจกพุทธเจ้าก็เรียกว่า ฤๅษี^{๖๔} เพราะออกบวชแสวงหาปัจเจกโพธิญาณ

พระพุทธเจ้าก็เป็นฤๅษี เช่น พระอรุเวลกัสสปเถระเมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตนได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “พระผู้มีพระภาคผู้เป็นฤๅษี ผู้ประเสริฐก็สั่งสอนข้าพเจ้า”^{๖๕}

จากที่ได้กล่าวมาสามารถอธิบายได้ว่า ฤๅษี เป็นผู้ที่ออกไปแสวงหาความจริง อยู่ในที่สงบ ค้นหาความลับอะไรบางอย่าง เพื่อแสวงหาธรรมที่เป็นคุณวิเศษให้เกิดขึ้นต่อตนเอง สอดคล้องกับคำกล่าวของท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า “ผู้ออกไปแสวงหาความจริงในที่สงบ เรียกฤๅษีทั้งนั้น แม้พระพุทธเจ้าของเราที่ออกบวชในลักษณะฤๅษี”^{๖๖} นอกจากนี้การออกไปแสวงหาความจริงสอดคล้องกับคำกล่าวของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่กล่าวไว้ว่า “นักบวชประเภทที่เรียกว่าสมณะอีกหลายหมู่หลายพวก ซึ่งได้สละเหย้าเรือนออกบวชแสวงหาจุดหมายชีวิต ก็ได้เร่ร่อนท่องเที่ยวไปในบ้านเมืองต่างๆ ตั้งตนเป็นศาสดาแสดงทัศนะของตนต่างๆ จนปรากฏว่าเกิดมีลัทธิต่างๆขึ้นเป็นอันมาก”^{๖๗}

การออกบวชบวชของฤๅษีจึงเป็นการใช้ความสามารถในตัวตนเองอย่างเต็มที่ในการแสวงหาคุณวิเศษตามลัทธิของตน เพื่อการหลุดพ้นตามหลักความเชื่อในยุคสมัยนั้น ดาบสและฤๅษีเป็นจำนวนมากได้เข้าไปอาศัยอยู่ในป่าเพื่อบำเพ็ญพรต จนสามารถบรรลุฌานสมาบัติขั้นต่างๆประพฤติปฏิบัติ บำเพ็ญตบะทรมาณกายอย่างเคร่งครัด เพียรพยายามทนความหนาว ความร้อน อดอาหาร และทรมาณด้วยวิธีต่างๆ ความมุ่งหมายที่บำเพ็ญตบะนั้นยังคงหวังให้มีฤทธิ์เดช อย่างความคิดในชั้นเดิมอยู่ แต่ว่าเริ่มจะมุ่งทางธรรมแทรกขึ้นอีกชั้นหนึ่งด้วย กล่าวคือ

^{๖๑} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๒/๘๖.

^{๖๒} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๔๕/๑๖๐-๑๖๑.

^{๖๓} อง.จตุกก.อ. (ไทย) ๓๕/๒/๑๗๑.

^{๖๔} ม.อ.อ. (ไทย) ๒๒/๓/๑/๓๓๗.

^{๖๕} ชุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๙๑/๒๗๗.

^{๖๖} พุทธทาสภิกขุ, ค่ายพุทธบุตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๕.

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

การบำเพ็ญตบะ เป็นทางที่จะชักฟอกวิญญาณให้บริสุทธิ์สะอาด เข้าถึงพรหม และเกิดฤทธิ์เดชเหนือเทวดามนุษย์ มีพรรณณะว่าโลกสวรรค์สามารถบรรลุได้ในชาติหน้า ด้วยการบำเพ็ญตบะ และบุญชายัญ ทำให้คนทั่วไปเชื่อตามว่าความบริสุทธิ์หรือโมกษะ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าสวรรค์นั้น เป็นรากฐานที่จะเข้าถึงได้ด้วยการปฏิบัติทรมาณตัวเท่านั้น

พระอรุเวลกัสสปะเมื่อได้ออกบวชเป็นชฎิลแล้ว การปฏิบัติของท่านก็ได้ไปสอดคล้องกับดาบส และฤๅษี ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ

๑) ดาบส ได้แก่ นักบวชผู้บำเพ็ญตบะ หรือ ผู้บำเพ็ญตบะคือการเผาผลาญกิเลส ซึ่งคำว่า ตบะ โดยทั่วไปหมายถึง พิธีข่มกิเลสโดยการทรมาณตัว หรือ การย่างกิเลสด้วยการทรมาณร่างกายให้ได้รับความยากลำบาก บำเพ็ญเพียรจนร่างกายชুবผอมด้วยความประพฤติ จะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าได้ถามท่านว่า “ท่านอยู่อรุเวลกัสสปะมานาน เคยเป็นอาจารย์สั่งสอนหมู่ชฎิลผู้ผอม..”^{๖๘} คำว่า “ผู้ผอม” เนื่องจากเป็นผู้มีร่างกายผอม เพราะบำเพ็ญตนเป็นดาบส^{๖๙} แสดงให้เห็นว่า พระอรุเวลกัสสปะเมื่อออกบวชแล้วก็ประพฤติปฏิบัติในลักษณะของดาบสเหมือนกัน จึงถูกเรียกว่า ดาบส

๒) ฤๅษี ได้แก่ ผู้แสวงหาความดี เพราะเป็นผู้แสวงหาคุณทั้งหลายมีมานเป็นต้น เป็นนักบวชประเภทหนึ่ง เกล้าผมมุ่นเป็นมวยสูงขึ้น ผู้วิจัยมองว่าพระอรุเวลกัสสปะน่าจะถูกรเรียกว่า ฤๅษี เพราะมีจุดมุ่งหมายในการบวชเหมือนกัน

ผู้วิจัยมองว่า คำว่านักบวชชฎิล เป็นคำที่สงวนไว้สำหรับเรียกนักบวชพวกวรรณะพราหมณ์โดยเฉพาะ ส่วนพวกวรรณะอื่นอาจจะออกบวชในลักษณะของนักบวชชฎิลเหมือนกัน แต่ไม่ถูกเรียกว่าชฎิล จะถูกเรียกว่า ดาบสบ้าง ฤๅษีบ้าง หรืออย่างอื่น

๓) วิธีบวชเป็นชฎิลของท่านอรุเวลกัสสปะ

บวช มาจากศัพท์บาลีว่า “บัพพัชชา”เป็นการถือเพศเป็นนักพรต การถือเพศเป็นนักบวช โดยทั่วไป^{๗๐} เป็นการงดเว้นจากการทำชั่วทั้งปวง การบวชเป็นชฎิลสำเร็จได้ด้วยการอธิษฐานเพศเป็นนักบวช ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาไม่ได้แสดงรายละเอียดของบวชของชฎิลไว้มากนัก แต่สามารถสรุปได้ว่า ชฎิลเป็นนักบวชประเภทเดียวกับดาบส ฤๅษี ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ผู้ที่จะบวชเป็นชฎิล ดาบส หรือ ฤๅษี จะต้องตั้งจิตออกจากเรือนเพื่อมาอยู่ป่า^{๗๑}

^{๖๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕/๖๖.

^{๖๙} ดูรายละเอียดใน วิ.อ. (ไทย) ๓/๕๕/๒๗.

^{๗๐} มूलนิกงุมิพโลกิกขุ, พจนานุกรมบาลี-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มूलนิกงุมิพโลกิกขุ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๕.

^{๗๑} ปพพิชิตติ ปพพิชิตวา อรรถญเฐ วสนตถาย นิกขนโต อตโต. ; ขุ.ชา.ม.อ. (บาลี) ๙/๒๙/๒๕, ขุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๖๓/๔/๒/๔๖.

บางพวกปลงผมและหนวดก่อน แต่บางพวกไม่โกนผมและหนวด แต่จะมัดผมเป็นมวยสูงแล้วใช้ปิ่นปักไว้ จากนั้นจะทำการอธิษฐานเพศเป็นนักบวชและสมาทานว่า “นับตั้งแต่นี้จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการครองเรือน หรือ กามคุณ ๕”^{๗๒} จึงถือว่าการบวชสำเร็จเป็นชฎิล ดาบส หรือ ฤๅษีสำเร็จด้วยการตั้งจิตอธิษฐานเพศเป็นนักบวช อธิษฐานเพศจะกระทำ ต่อหน้าชฎิล ดาบส หรือ ฤๅษีอื่นได้ แต่หากผู้บวชเป็นคณาจารย์มีบริวารมากผู้เป็นอาจารย์มักจะอธิษฐานเพศบวชก่อน จากนั้นจึงให้บริวารบวชทีหลัง^{๗๓} สถานที่อธิษฐานเพศบวชส่วนมากจะเป็นป่าหรือภูเขา^{๗๔} เป็นการหลีกออกจากบ้านเรือนไปหาที่สงบ ที่ไกลจากบ้านเรือน เช่น ในป่า ทำที่พักพออาศัยอยู่ได้ เช่น บรรณศาลา (ทับไผ่ไม้)^{๗๕} เพื่อทำความสงบระงับชั่วคราวบ้าง ตลอดไปบ้าง ซึ่งมีความเห็นว่าเป็นการประกอบกรุศลหรือบุญอย่างสูง เนื่องจากเมื่อเกิดมาก็ยอมมีสุขและทุกข์เจือกันไปส่วนที่เป็นสุขก็ชอบใจ แต่ส่วนที่เป็นทุกข์ก็ไม่ชอบไม่อยากจะพบเห็น จึงคิดหาทางหนีทุกข์ และก็เห็นต่าง ๆ กัน การบวชก็เป็นตบะอย่างหนึ่ง ผู้วิจัยมองว่า พระอุรุเวลกัสสปะมีบริวารมาก่อนจะอธิษฐานเพศบวชก่อน จากนั้นจึงให้บริวารบวชทีหลัง

๔) อาศรมของอุรุเวลกัสสปะชฎิล

อาศรม หรือ อาศรมบท หมายถึง บริเวณเป็นที่อยู่ของนักพรต นักบวช เช่นชฎิล ฤๅษี หรือ ดาบส นิยมสร้างในป่าเขาห่างไกลจากผู้คน เป็นสถานที่สงบปราศจากอันตราย คือสิ่งที่จะเบียดเบียนทางกายและจิตโดยรอบด้าน^{๗๖} เป็นที่พักในป่าสงบปราศจากเสียงรบกวนมักประกอบด้วยที่พักกลางวันที่พักกลางคืน บางอาศรมอาจมีชฎิลเพียงตนเดียว บางอาศรมอาจมีชฎิลอยู่รวมกันจำนวนมากสร้างที่อยู่ครอบคลุมบริเวณกว้าง^{๗๗} อาศรมที่สร้างเรียกว่า บรรณศาลา บรรณกุฎี หรือ กุฎี เพราะนิยมบังด้วยไผ่ไม้ ต้นแขม หรือ หญ้าชนิดต่าง ๆ^{๗๘} ส่วนพื้นและฝาผนังดินเหนียว เป็นส่วนประกอบ โดยส่วนมากจะเป็นกุฎีที่ก่อด้วยดิน มีข้อสันนิษฐานว่า น่าจะเหมือนกับบ้านเรือนของชาวอินเดียบราหฺมณที่อาศัยอยู่ตามชนบท เพราะในการสร้างนิยมใช้ดินและหญ้าคาคลุกแล้วฉาบไล้ทาเป็นผนัง และในบางครั้งก็อาศัยเครื่องไม้เป็นหลักในการ

^{๗๒} อโศก ปฏฐาย ฆรรวาส ปณจ กามคฺเณ วา น เสวิสฺสามิ . ; ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๑๗๕/๒๖๒-๒๖๓., ขุ.อป.อ. (ไทย) ๗๐/๘/๑/๔๔๕.

^{๗๓} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.เอฎก.อ. (บาลี) ๒/๑๐๒, ขุ.ชา.เอฎก.อ. (ไทย) ๕๖/๓/๒/๑๗๓.

^{๗๔} อุรุเวลกัสสปะ อธิษฐานเพศบวชในป่าใหญ่ ; ขุ.อป.(ไทย) ๓๓/๒๘๔/๒๗๖.

^{๗๕} บรรณศาลา ใช้เรียกอาศรมที่พักของพวกฤๅษี หรือนักพรตที่อยู่ในป่า ใช้ไผ่ไม้มุงหลังคาและกันเป็นฝาเพื่อป้องกันลมฝน มีลักษณะเหมือนกระท่อมกลางสวน, ดูรายละเอียดใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัต , หน้า ๔๒๘.

^{๗๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป.อ. (ไทย) ๗๑/๘/๒/๒๕-๒๖.

^{๗๗} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.เอฎก.อ. (ไทย) ๕๖/๓/๒/๑๗๒.

^{๗๘} ดูรายละเอียดใน ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๗๑/๘/๒/๘๑-๘๒.

ก่อสร้างหลังคา^{๗๙} ภายในบรรณศาลาจะไปด้วยสิ่งทีหาได้โดยทั่วไป ซึ่งในการสร้างแต่ละหลังจะมีขนาดพอเหมาะกับการอาศัยอยู่คนเดียวเท่านั้น^{๘๐}

ในการสร้างบรรณศาลาจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม สร้างเรียงรายอยู่ตามฝั่งแม่น้ำ ซึ่งอาคารของท่านอุรุเวลกัสสปะชฎิลพร้อมบริวาร ตั้งอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา^{๘๑} เพื่อจะได้อาศัยน้ำเป็นเครื่องอุปโภคและบริโภค ดังนี้

- ๑) ได้นำเพื่อบริโภคทั้งอาบและดื่ม^{๘๒}
- ๒) เพื่ออาศัยพืชที่เกิดในน้ำเป็นอาหาร เช่น ผักบัว เหง้าบัว
- ๓) ได้ทำการผุดขึ้นจากน้ำ ดำน้ำ ทั้งดำทั้งผุด รดน้ำบ้าง บูชาไฟบ้าง โดยเชื่อว่าเป็นชำระกายให้บริสุทธิ์^{๘๓}

จากการกล่าวมาในเบื้องต้นจะพบว่า ในอาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆ เสนาสนะที่สร้างขึ้นนั้นจะสร้างเองบ้าง หรือคนอื่นสร้างให้บ้าง นอกจากนี้ยังมีสถานที่อีกหลายอย่างที่ต้องมีในอาคารประกอบด้วย สถานที่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ^{๘๔} ทางเท้า และที่เดินจงกรม เสนาสนะต่างๆ ไม่มีข้อกำหนดว่าต้องสร้างให้ครบทุกรายการ บางอาคารมีสิ่งก่อสร้างเพียงบรรณศาลาเท่านั้น ชฎิลบางคนอาศัยอยู่ที่โคนไม้ โดยไม่มีการก่อสร้างเสนาสนะ

๕) การบูชาไฟของอุรุเวลกัสสปะชฎิล

บูชา คือ การแสดงความเคารพ การกราบไหว้ การยกย่องนับถือบุคคลที่ควรนับถือ การบูชาเป็นสิริมงคลเป็นเหตุนำความสุข ความเจริญ และความก้าวหน้าในชีวิต^{๘๕} การบูชาไฟนั้น ภาษาสันสกฤตเรียกว่า ยัญญะ หมายถึง การบูชา การเซ่นสรวง หรือสรรเสริญ โดยมีกำเนิดมาแต่สมัยโบราณ ปฏิบัติสืบเนื่องมาอย่างไม่ขาดสาย ทั้งนี้ก็คงเหมือนกับการเซ่นสรวงเทพเจ้าในวัฒนธรรมอื่น นั่นคือ เพื่อขอพร ขอสิ่งที่ปรารถนา จากพระเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย

^{๗๙} ดูรายละเอียดใน ธนิต อยุธยา, เสนาสนะปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติธรรมและอาคาร, (กรุงเทพมหานคร : ศิวพร, ๒๕๑๘), หน้า ๗๘-๘๐.

^{๘๐} ดูรายละเอียดใน ชุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๒๘.

^{๘๑} ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๘/๒/๓/๑๔๔-๑๕๕.

^{๘๒} ดูรายละเอียดใน ชุ.อป.อ. (ไทย) ๓๒/๒๒-๒๓/๒๑๙.

^{๘๓} ดูรายละเอียดใน ชุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๙/๑๘๒., ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/๑๒๑.

^{๘๔} ในอาคารที่มีการอยู่รวมกันมากจะมีการสร้างไว้เพียงพอเพื่อรักษาความสะอาด ดูรายละเอียดใน ธนิต อยุธยา, เสนาสนะปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติธรรมและอาคาร, หน้า ๘๔.

^{๘๕} ดูรายละเอียดใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัต, หน้า ๔๗๗.

ชฎิลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะเป็นผู้นิยมการบูชาไฟ สร้างบรรณศาลาเสร็จแล้วสร้างโรงสำหรับบูชาไฟ^{๕๖} โดยจะสร้างโรงบูชาไฟโดยแยกจากบรรณศาลา ถ้าอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำก็จะมีพญานาคขึ้นมาอาศัยอยู่^{๕๗} โดยใช้ถาดรองถ่านเพลิงตอนจุดไฟ และในการทำพิธีบูชาเพลิงกลางแจ้งที่ริมฝั่งแม่น้ำ ในการบูชาไฟนั้น ชฎิล ๓ พี่น้องและบริวารแต่ละคนจะสร้างโรงบูชาไฟไว้ประจำ และจะฝ่าฝืนสุ่มไฟคนละกอง โดยเฉพาะในอาศรมของอรุเวลกัสสปะและบริวารจะมีถึง ๕๐๐ กอง เมื่อต้องการจะบูชาไฟ จะใช้ทัพพีตักของที่บูชาเทลงในกองไฟพร้อมทั้งรำมนต์พระเวทคลอไปด้วย สิ่งของที่เทลงไปในกลุ่มไฟส่วนมากเป็นของที่ประชาชนนำมาถวายเพื่อเป็นอาหาร และในการบูชาไฟบางตนจะจุดไฟไว้ตลอดเวลา [ไฟคงจะเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งยวดในสมัยโบราณ จนถึงกับต้องจุดไฟเอาไว้ตลอดเวลา อาจจะเป็นเพื่อประโยชน์ในการติดไฟ เมื่อต้องใช้ไฟโดยด่วน ซึ่งคงเป็นเรื่องที่ต้องสืบหาความจริงกันอีกที ครั้นเมื่อวิทยาการเจริญขึ้น จึงมีการนำไฟนี้มาใช้เพื่ออธิบายความอันลึกซึ้งเรื่องชีวิตดังกล่าว ซึ่งไฟนี้ก็คือ ความสว่างของชีวิตนั่นเอง] แต่บางตนจะบูชาไฟเฉพาะตอนเช้าและเย็น ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะทำให้ทำวมหภาพรหมโปรดปราน เมื่อเสียชีวิตแล้วจะได้เข้าถึงพรหมโลกนอกจากนั้น การบูชาไฟเพื่อหวังผลจากกาม ดังที่พระอรุเวลกัสสปะ กราบทูลกับพระพุทธเจ้าว่า “ยัญทั้งหลายกล่าวสรรเสริญกามทั้งหลาย คือ รูป เสียง รสและสตรีทั้งหลาย”^{๕๘}

การบูชาไฟจึงเป็นการบูชาญัตถ์อีกประเภทหนึ่ง^{๕๙} เป็นพิธีกรรมสำคัญ มีมาแต่โบราณ ซึ่งจะเห็นได้ในลัทธิศาสนายุคแรก ๆ มีความสำคัญตามความเชื่อของ ชฎิลดาบสและพราหมณ์^{๖๐} โดยพราหมณ์เมื่อได้ลูกชายจะจุดไฟประจำกำเนิดตั้งไว้ให้ ครั้นโตขึ้นพอจะครองเรือนได้ จะแนะนำให้ศึกษาไตรเพท แต่ถ้าต้องการไปพรหมโลกจะต้องถือไฟเข้าป่าบำเรอไฟ^{๖๑} เพราะเชื่อว่าจะทำให้พรหมโปรดปรานจะได้เกิดในพรหมโลก^{๖๒} ในการบูชาไฟนั้นจะกระทำโดยการใช้ทัพพีตักของที่บูชาเทลงในกองไฟให้เกิดควันลอยขึ้นสู่ท้องฟ้า^{๖๓} โดยมีความเชื่อว่าอัคนีเทพทรงนำเอาเครื่องสังเวชขึ้นไปบนสวรรค์ที่ตามมนุษย์มองไม่เห็น^{๖๔} เมื่อขึ้นไปสู่สวรรค์แล้ว

^{๕๖} ชุ.อป. (ไทย) ๓๒/๒๔๗/๖๘๗.

^{๕๗} โรงบูชาไฟของอรุเวลกัสสปะมีพญานาคขึ้นมาอาศัยเพราะอยู่ใกล้แม่น้ำเนรัญชรา ; วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๗-๔๘/๕๙.

^{๕๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕/๖๗.

^{๕๙} ยัญพิธีมีการบูชาไฟเป็นประธาน ; วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๐/๑๓๒.

^{๖๐} พระมหามานพ ปิยสีโล (เจ้อจันท์), “การบูชาญัตถ์ในพระไตรปิฎก”, หน้า ๔๒.

^{๖๑} พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี (แก้วทองเกต), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญและบทบาทของดาบสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๘๙.

^{๖๒} ชุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๓/๒/๕๗๕.

^{๖๓} ส.สพา.อ. (ไทย) ๔/๑/๔๐.

^{๖๔} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน, หน้า ๗๕-๗๖.

องค์อัครเทพรบือนเครื่องสังเวชนั้นแก่ทวยเทพผู้เป็นภราดรทั้งหลาย ด้วยโอษฐ์ของพระองค์เอง ดุจดั่งแม่ปกป้องเหยื่อแก่ลูกนก^{๙๕} การที่ทำดังนี้ มิใช่เพียงเพื่อวัตถุประสงค์ทางศาสนาเท่านั้น แต่มุ่งสนองความต้องการของผู้มีอำนาจที่จะแสดงเกียรติยศความยิ่งใหญ่ของตนประการหนึ่ง และด้วยมุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนที่จะได้จากผู้มีอำนาจเหล่านั้นอย่างหนึ่ง^{๙๖} ซึ่งในการกระทำเช่นนี้เป็นการบวงสรวงที่สืบทอดมาในยุคนั้น เป็นสิ่งที่นักบวชจะต้องประพฤติปฏิบัติให้เกิดความศรัทธาต่อประชาชน การบูชายัญจึงเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติกันเรื่อยมาโดยมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งแต่เดิมนั้น การบูชายัญในยุคแรกๆ จะใช้เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อยเท่านั้น ยังไม่ปรากฏว่ามีการฆ่าชีวิตเพื่อบูชายัญแต่อย่างใด แต่ต่อมาเมื่อพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไป มีการนำเอาสัตว์และมนุษย์มาฆ่าเพื่อบูชายัญ เพราะคนอินเดียในสมัยนั้นเชื่อว่าการประกอบพิธีบูชายัญดังกล่าวจะช่วยทำให้ชีวิตยืนยาว มั่นคงด้วยธนาสารสมบัติเพียบพร้อมด้วยทายาทและเกียรติยศชื่อเสียง มีคติความเชื่อสืบทอดกันมาว่า การบูชายัญเป็นกรณียกิจที่สำคัญและจำเป็นในชีวิต เพราะยัญเป็นของขลังของศักดิ์สิทธิ์ ถ้าทำถูกต้องตามหลักการจริง ๆ จะสามารถบังคับเทพเจ้าให้อำนวยผลที่ปรารถนาแก่ผู้บูชาได้จริง ๆ ไม่ใช่เป็นเพียงการประจบประแจงหรือการอ้อนวอนขอความเมตตาอย่างธรรมดาเท่านั้น และถ้าทำให้เคร่งครัด ยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงขั้นสูงสุดที่เรียกว่า มหายัญ ที่มียัญสมบัติ ๓ องค์ประกอบ ๑๖ ก็สามารบบันดาลให้ผู้บูชาก้าวขึ้นสู่ฐานะเป็นเทพได้ด้วย จึงนิยมทำพิธีบูชายัญกัน มากขึ้น และมีรูปแบบวิธีปฏิบัติหลากหลายขึ้นตามลำดับ เช่น เครื่องบูชายัญต้องประกอบด้วยเนื้อสัตว์ต่าง ๆ จึงต้องมีการฆ่าสัตว์จำนวนมาก ยิ่งมากและหลากหลาย ชนิดเท่าใดก็ยิ่งขลังและศักดิ์สิทธิ์ขึ้นเท่านั้น และมีบัญญัติทางศาสนาว่า การฆ่าสัตว์บูชายัญไม่บาป การบูชายัญมีส่วนประกอบ ๓ อย่างคือ (๑) ผู้เป็นเจ้าของยัญ ที่เรียกว่า ผู้บูชา (๒) ผู้ประกอบพิธีให้ ที่เรียกว่า ผู้ทำพิธี (๓) เครื่องบูชายัญ ในการบูชามหายัญซึ่งต้องใช้เครื่องบูชาและหลากหลายนั้น ผู้บูชาที่มีอำนาจทาง การเงินและการเมืองเท่านั้นจึงจะสามารถทำได้ ผู้ทำพิธีบูชายัญให้ถือว่ามีความ สำคัญมาก ต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในพิธีกรรมต่างๆอย่างถูกต้อง แม่นยำจริง ๆ มิฉะนั้น ยัญนั้นๆจะไม่ขลังไม่ศักดิ์สิทธิ์ หน้าที่นี้จึงสงวนไว้สำหรับพวกพราหมณ์เท่านั้น ผู้ทำพิธีกรรมให้แก่ประชาชนทั่วไป ได้แก่ พราหมณาจารย์ ส่วน ผู้ทำพิธีกรรมให้แก่พระราชหรือผู้ครองรัฐ ได้แก่ พราหมณ์ปุโรหิต ด้วยเหตุนี้ อำนาจของพราหมณ์จึงมากขึ้นๆ จนกลายเป็นเทวดาบนดินไปด้วย เพราะเป็นผู้รู้ใจเทพเจ้า^{๙๗}

^{๙๕} Heinrich Zimmer, **Philosophies of India**, (New York : Meridian Books, 1956), p. 71.

^{๙๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๒.

^{๙๗} อติศักดิ์ ทองบุญ, **วิเคราะห์มหายัญในกฎทนต์สูตร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

ดังนั้นสรุปได้ว่า วัตรปฏิบัติของท่านอรุเวลกัสสปะนั้น เป็นไปตามทัศนะความเชื่อของพวกเขามากที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดียโบราณที่ยึดถือและประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ก็คือ การนับถืออัคนีเทพ หรือ เทพเจ้าแห่งไฟ ด้วยความเชื่อว่าเป็นไฟที่ให้ทั้งคุณและโทษแก่มวลมนุษยชน มีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่ และเทพเจ้าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังของการให้คุณและโทษอันนั้น ชฎิลจึงนิยมการบูชาไฟเป็นนิตย์ เพราะเท่ากับเป็นการบูชาเทพเจ้าแห่งไฟหรือพระอัคนีเทพ ประกอบกับชาวอินเดียในยุคนั้น มีความเชื่อถือกันเช่นนั้น และมีความเคารพนับถือในพระอัคนีเทพเช่นกัน ในเมื่อท่านอรุเวลกัสสปะชฎิลได้นำเอาความเชื่อเช่นนั้นมาทำให้เป็นรูปธรรมในลักษณะของพิธีกรรมซึ่งมีพิธีต้องมากมายซับซ้อนขึ้นอย่างเป็นขั้นต่อน จึงทำให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวชมพูทวีปในสมัยนั้น

๖) การปกครองในอาศรมของอรุเวลกัสสปะชฎิล

การปกครองของชฎิลมีรูปแบบไม่แน่นอนนัก เนื่องจากไม่มีระบบอุปถัมภ์อาจารย์ที่ชัดเจนกับพระพุทธศาสนา ในบางอาศรมอาจเป็นผู้ที่หนีออกจากเรือนไปธุดงค์ตามเพศกลางป่า แล้วอยู่คนเดียวจนในบางครั้งก็เสียชีวิตโดยไม่ได้รับการศึกษาจากอาจารย์เลย โดยในการประพฤติปฏิบัติจะขึ้นอยู่กับทิวและประสบการณ์ของตน แต่ในอาศรมที่มีอาจารย์ผู้มีความรู้ความสามารถมาก^{๙๘} การปกครองจะอยู่ในลักษณะของการปกครองในรูปแบบอาจารย์ปกครองศิษย์ ด้วยการแนะนำวิธีเจริญกรรมฐาน การสั่งสอนธรรม ตักเตือนให้มีสติ หรืออาจมีการลงโทษด้วยการไม่สมาคม หรือขับไล่ออกจากหมู่คณะหากมีการกระทำผิดร้ายแรง ระบบการปกครองในอาศรมที่มีอาจารย์ที่มีความสามารถจึงเป็นระบบของการฝึกให้ลูกศิษย์ให้มีคุณสมบัติที่ดีงามเพื่อให้เกิดความสำรวมระวังและมีแนวทางในการปฏิบัติที่ตรงกัน ดังนี้

- (๑) เมื่ออยู่รวมกันในอาศรมจะสมาทานศีลประพฤติพรหมจรรย์ ดำรงตนเป็นผู้มีกายวาจาสงบสำรวม (ศีล)
- (๒) เมื่ออยู่ในอาศรม ผู้เป็นอาจารย์จะแนะนำวิธีการเจริญกรรมฐาน กำจัดอกุศลวิตกและนิวรณ์ ไม่ให้ครอบงำจิตจนเกิดสมาธิในระดับต่างๆ (สมาธิ)
- (๓) เมื่อปฏิบัติตามคำสอนของอาจารย์อย่างเคร่งครัดแล้ว สามารถบรรลุฌานสมาบัติอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการออกบวช(สมาบัติ)

ดังนั้นการปกครองของท่านอรุเวลกัสสปะชฎิล ก็น่าจะมีส่วนคล้ายคลึงกับพระพุทธศาสนา แต่ต่างกันที่เป้าหมายสูงสุด เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงตั้งคณะสงฆ์เพื่อเป็นชุมชนของผู้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา มีระบบความสัมพันธ์ที่เอื้ออาทรต่อการพัฒนาตน ไม่

^{๙๘} พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี (แก้วทองเกตุ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญและบทบาทของดาบสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๙๑.

อนุญาตให้ผู้บวชใหม่ปลีกตัวไปอยู่ผู้เดียวโดยไม่มีอาจารย์คอยควบคุม ซึ่งมีความแตกต่างกับนักบวชของศาสนาอื่นที่สามารถปลีกตัวออกไปบำเพ็ญเพียรอยู่ตามลำพังได้

๒.๒.๒ เหตุการณ์ตอนอุปสมบทในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสบรรลุนุตตรสัมโพธิญาณแล้ว เสด็จไปโปรดปัญจวัคีย์และได้จำพรรษาแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในพรรษานั้นมีพระสงฆ์สาวกผู้สำเร็จพระอรหันต์จำนวน ๖๐ รูป เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้ว พระพุทธเจ้าได้ส่งพระสาวกทั้ง ๖๐ รูปนั้น ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังถิ่นต่าง ๆ ส่วนพระองค์เองเสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม พระพุทธเจ้าเสด็จไปเริ่มประกาศหลักคำสอนของพระองค์ที่กรุงราชคฤห์ ในอาณาเขตเมืองมคธ ซึ่งในอาณาเขตเมืองมคธนั้นมีศาสดาเจ้าลัทธิต่าง ๆ จำนวนมากมายที่เดินทางมุ่งหน้ามาเพื่อประกาศลัทธิความเชื่อของตน ศาสดาบางลัทธิเสนอความเห็นของตนได้ไม่นาน เมื่อไม่มีใครให้ความสนใจ ศาสดาเองก็ล่าถอยไป ศาสดาเหล่านี้อาจจะกลับไปค้นคว้าเพิ่มเติมหรือปรับปรุงวิธีการสื่อสารให้ประชาชนเข้าใจได้ง่ายขึ้น ศาสดาบางท่านสามารถประกาศคำสอนของตนให้ประชาชนพอใจ ยอมรับและเคารพนับถือได้อย่างกว้างขวาง เมืองมคธในยุคพุทธกาลจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางทางศาสนาของชมพูทวีปทีเดียว หากใครสามารถสถาปนาลัทธิของตนที่เมืองมคธแห่งนี้ได้ก็เท่ากับว่าได้ลงหลักปักฐานศาสนาของตนได้สำเร็จ การเผยแผ่กระจายขยายความนิยมนับถือออกไปยังเมืองอื่นต่อไปเป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายขึ้น ในบรรดาศาสดาทั้งหลายที่ประกาศลัทธิอยู่ในเมืองมคธนั้น ชฎิลสามพี่น้องอันได้แก่ อูรุเวลกัสสปะ นทีกัสปะ และคยาภัสปะ เป็นศาสดาเจ้าลัทธิบูชาไฟที่ประชาชนให้ความเคารพนับถืออย่างมากลัทธิหนึ่ง ตั้งสำนักเรียงรายอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเนรัญจราตั้งแต่เหนือจรดใต้ พระพุทธเจ้าทรงทราบกิตติศัพท์ของชฎิลเจ้าลัทธิบูชาไฟนี้มานานแล้วเมื่อเสด็จถึงเมืองมคธก็เสด็จไปเยี่ยมเจ้าลัทธินี้ก่อนลัทธิอื่น ๆ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชฎิลกลุ่มนี้และศาสนิกของพวกเขา นับถือมากคือ พญานาค พวกเขาเชื่อว่าพญานาคตัวใหญ่มีฤทธิ์มาก อาศัยอยู่ในโรงบูชาไฟ ซึ่งชฎิลและเหล่าสาวกได้นำเครื่องสักการะไปบูชาอยู่เป็นประจำ^{๙๙}

เหตุการณ์สำคัญในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้าในครั้งนี้ ณ ที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ต่ออุรุเวลกัสสปะและบริวาร มีสาเหตุสำคัญให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า โดยสรุปดังนี้

(๑) เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคมแล้วก็เข้าไปขอพักอาศัยกับชฎิลในโรงบูชาไฟของเหล่าชฎิล ซึ่งโรงบูชาไฟดังกล่าวนั้น เป็นที่อยู่ของพญานาค พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปยังอาศรมของอุรุเวลกัสสปะ ท่านต้อนรับพระองค์เป็นอย่างดี เมื่อพระองค์ตรัสขออนุญาตพักค้างคืนด้วย อุรุเวลกัสสปะได้อนุญาตให้พระองค์เข้าไปพักในโรงบูชาไฟ ฝ่าย

^{๙๙} บรรจบ บรรณรุจิ, อสีติมหาสาวก, หน้า ๔๑.

พญานาค เห็นผู้แปลกหน้าผิวดกกลิ่นเข้ามาในโรงไฟของตนก็โกรธ จึงพนพิษออกมาเป็นควันไฟ อบอวลทั่วทั้งโรงไฟ หวังจะทำอันตรายให้สิ้นชีวิต แต่พระพุทธรองค์ทรงแสดงพุทธานุภาพให้ปรากฏด้วยการบันดาลให้ควันไฟกลับไป สัมผัสเนื้อ หนัง เอ็น และกระดูกของพญานาค ทำให้ฤทธิ์เดชของพญานาคเหือดหายไป บังเกิดความเจ็บปวดขึ้นมาแทนในราตรีนั้น พระพุทธรองค์ทรงทรมาณพญานาคด้วยวิธีต่าง ๆ ทรงเข้าเตโชกสิณสมาบัติบันดาลให้เปลวไฟกระจายไปทั่วโรงไฟ ในที่สุดพระพุทธรองค์ก็ทรงปราบพญานาคจนหมดฤทธิ์โดยสิ้นเชิง แล้วจับเอาลงไปขุดไว้ในบาตรสร้างความมหัศจรรย์ใจให้แก่อรุเวลกัศสปะและบริวารครึ่งที่หนึ่ง

(๒) ท้าวจตุมหาราช เสด็จมาเฝ้าพระพุทธรเจ้าทั้ง ๔ ทิศในยามราตรี ทำให้ราตรีนั้นงดงามไปด้วยสีสนอันหลากหลาย

(๓) ท้าวสักกะเทวราช เสด็จมาเฝ้าในอีกคืนต่อมา ทำให้ที่ประทับของพระพุทธรเจ้าสว่างไสวมากกว่าคืนก่อน สร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่อรุเวลกัศสปะและบริวารครึ่งที่สาม

(๔) ท้าวสหัมบดีพรหม เสด็จมาเฝ้าอีกในคืนต่อมา ทำให้ที่ประทับของพระพุทธรเจ้าสว่างไสวมากขึ้นกว่าคืนก่อน ๆ สร้างความอัศจรรย์ใจแก่อรุเวลกัศสปะและบริวารเป็นครั้งที่สี่

(๕) พระพุทธรเจ้าทรงทราบความปริวิตกของอรุเวลกัศสปะที่ไม่ต้องการให้พระองค์เข้าร่วมพิธีบูชาไฟที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ เพราะกลัวว่าพระพุทธรองค์จะทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ชาวอังคะและมคธที่มาร่วมงานเกิดความเลื่อมใส อันจะส่งผลทำให้ตนเสียดลาภสักการะได้ สร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่อรุเวลกัศสปะพร้อมบริวาร

(๖) การที่ท้าวสักกะเสด็จมาขุดสระไปกขรณิเพื่อเป็นที่ซักผ้าบังสุกุลแต่พระพุทธรเจ้าก็ดี ทรงยกแผ่นศิลาใหญ่มาเพื่อเป็นที่ขยำผ้าบังสุกุลก็ดี เทพยดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นกุ่มบกโน้มกิ่งลงมาเพื่อให้พระพุทธรเจ้าพาดผ้าบังสุกุลก็ดี และท้าวสักกะ ยกแผ่นศิลาใหญ่มาวางไว้สำหรับฝั่งผ้าบังสุกุลแก่พระพุทธรเจ้าก็ดี เหตุการณ์เหล่านี้ สร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่อรุเวลกัศสปะพร้อมบริวาร

(๗) พระพุทธรองค์ทรงเสด็จไปเก็บผลหว่า จากต้นหว่าประจำชมพูทวีป แล้วเสด็จมาถึงโรงบูชาไฟก่อนอรุเวลกัศสปะ เพราะหลังจากปราบพญานาคแล้ว พระพุทธรองค์ก็ไม่ได้ประทับอยู่ในโรงบูชาไฟที่พักแรมครั้งแรก แต่ทรงประทับอยู่ในไพรสนที่ไม่ไกลจากอาศรมของพวกชฎิลนัก ทุกเช้าอรุเวลกัศสปะจะต้องไปทูลเชิญให้มาภัตตาคารเข้าร่วมกัน แต่พระองค์ก็ให้อรุเวลกัศสปะล่วงหน้ามาก่อนแล้วพระองค์จะตามมาทีหลัง นอกจากนั้นยังมีเหตุการณ์ที่พระองค์กลับมาถึงก่อนพร้อมทั้งยังไปเก็บผลหว่าจากต้นหว่าประจำชมพูทวีป ซึ่งเข้าใจว่าจะอยู่ห่างไกลจากที่นั้นพอสมควร วันต่อมาเมื่อได้รับเชิญแล้ว ก็ส่งชฎิลกลับมาก่อน ส่วนพระองค์จะตามมาทีหลัง แต่ก็เสด็จมาถึงก่อนชฎิลพร้อมทั้งเสด็จไปเก็บผลมะม่วง ผลมะขามป้อม ผลสมอ ที่อยู่ไม่ไกลจากต้นหว่าดังกล่าว จึงสร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่อรุเวลกัศสปะพร้อมบริวาร

(๘) พระพุทธเจ้าทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้เหล่าชฎิลที่ไม่สามารถผ่าฟันได้ให้สามารถผ่าได้ ๕๐๐ ท่อนในคราวเดียว ไม่สามารถก่ไฟได้ให้สามารถก่ไฟได้ ๕๐๐ กองในคราวเดียว ไม่สามารถดับไฟที่ก่แล้วได้ให้สามารถดับไฟได้ ๕๐๐ กองในคราวเดียว และพระพุทธเจ้าทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์โดยทรงเนรมิตกองไฟ ๕๐๐ ให้แก่เหล่าชฎิลที่ลงอาบน้ำในแม่น้ำเนรัญชราในปลายฤดูหนาว ให้ได้ผิงแก้หนาว สร้างความมหัศจรรย์ใจแก่อุรุเวลกัสสปะพร้อมบริวาร

(๙) พระพุทธเจ้าทรงบันดาลมิให้น้ำท่วมสถานที่ที่พระองค์ประทับอยู่โดยรอบแล้วเสด็จเดินจงกรมอยู่ในสถานที่นั้น ในยามที่เมฆฝนตกผิดฤดูกาล จากนั้นทรงเสด็จเหาะขึ้นไปอยู่บนเรือของชฎิลที่พากันมาดูพระองค์^{๑๐๐}

พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนอุรุเวลกัสสปะที่หลงผิดคิดว่าตนเท่านั้นเป็นพระอรหันต์จนทำให้ท่านนั้นได้ทราบว่ สิ่งที่ท่านกระทำมานานจนถึงปัจจุบัน เป็นเรื่องไร้สาระดังที่พระองค์ได้ทรงชี้แจงทุกประการ จึงตัดสินใจเลิกการบูชาไฟเด็ดขาด นำเอาอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีบูชาไฟต่างๆ ลอยลงแม่น้ำไปทั้งหมด^{๑๐๑} และขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธเจ้าจึงอุปสมบทโดยเอหิภิกขุอุปสัมปทาด้วยการตรัสว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^{๑๐๒}

๒.๒.๓ เหตุการณ์หลังการอุปสมบทและบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนา

เมื่ออุรุเวลกัสสปะ พร้อมทั้งบริวารได้อุปสมบทแล้ว จากนั้นก็ได้ลอยผม ชฎา เครื่องบริวารและเครื่องบูชาไฟไปในแม่น้ำ เนรัญชรา ท่านนทีกัสสปะผู้เป็นน้องชายคนรองได้เห็นอุปกรณ์การบูชาไฟลอยมาตามแม่น้ำตกใจสงสัยว่าอุรุเวลกัสสปะน่าจะมีอันตรายจึงได้รับนำเอาเหล่าชฎิลที่เป็นบริวารทั้ง ๓๐๐ คน รีบเดินทางมาเพื่อพบกับท่านอุรุเวลกัสสปะ ซึ่งปรากฏว่าทั้งอุรุเวลกัสสปะและบริวารทั้งหมด บวชเป็นพระภิกษุแล้ว จึงเรียนถามว่า “ข้าแต่พี่กัสสปะ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐกว่าหรือ” ท่านพระอุรุเวลกัสสปะตอบว่า “ถูกละ ผู้มีอายุ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐกว่า”^{๑๐๓}

^{๑๐๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๐/๔๘-๖๐.

^{๑๐๑} สิ่งที่น่าไปลอยน้ำ ประกอบด้วย ผม ชฎา เครื่องบริวาร และ เครื่องบูชาไฟ ; วิ.ม. (ไทย)

^{๑๐๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๓/๖๓.

^{๑๐๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๒/๖๒.

หลังจากนั้นท่านนทีกัศสปะและเหล่าขุฎิลทั้ง ๓๐๐ คนจึงได้อุปสมบทเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า และได้ลอยผม ชฎา เครื่องบริวารและเครื่องบูชาไฟไปในแม่น้ำ ท่านคยาภัสสปะผู้เป็นน้องชายคนเล็กได้เห็นอุปการณการบูชาไฟลอยมาตามแม่น้ำตกใจว่าอรุเวลกัศสปะและท่านนทีกัศสปะน่าจะมือนันตรายจึงรีบนำเอาเหล่าขุฎิลที่เป็นบริวารทั้ง ๒๐๐ คน เร่งเดินทางมาพบกับท่านอรุเวลกัศสปะซึ่งปรากฏว่าทั้งอรุเวลกัศสปะและนทีกัศสปะรวมทั้งบริวารทั้งหมด ได้บวชเป็นพระภิกษุแล้ว จึงเรียนถามท่านอรุเวลกัศสปะว่า “ข้าแต่พี่กัศสปะ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐกว่าหรือ” ท่านพระอรุเวลกัศสปะตอบว่า “ถูกละ ผู้มีอายุ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐกว่า”^{๑๐๔} หลังจากนั้น คยาภัสสปะและบริวารจึงได้ขออุปสมบทเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า

หลังจากทรงประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาให้แล้ว ทรงพาภิกษุ ๑,๐๐๓ รูปเสด็จไปยังตำบลคยาสิสะ ใกล้ฝั่งแม่น้ำคยาประทับนั่งและทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรที่ว่าด้วยเรื่องของความร้อนที่เกิดขึ้นภายในชีวิตมนุษย์อยู่ทุกเมื่อทุกวันอย่างเป็นกระบวนการว่า ตาก็เป็นของร้อน รูปก็เป็นของร้อน วิญญาณที่อาศัยตาก็เป็นของร้อน ผัสสะที่เกิดขึ้นจากการเห็นทางตาก็เป็นของร้อน เมื่อเห็นแล้ว เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ หรือมิใช่สุข มิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นมาเพราะการเห็นนั้นก็เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะไฟสามกองคือ ราคะ โทสะ โมหะ เกิด แก่ ตาย เสรำโศก เสียใจ คับแค้นใจ แม้สิ่งที่รับรู้อื่น ๆ ไม่ว่า หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ล้วนเป็นของร้อน เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัสถูกต้องก็เป็นของร้อน สิ่งที่น่าอนึกก็เป็นของร้อน วิญญาณที่ทำหน้าที่รู้ประจำตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจก็เป็นของร้อน ผัสสะอันเกิดจากอายตนะภายนอกและอายตนะภายใน ผสมผสานกันอย่างเหมาะสมแล้วสำเร็จเป็นความรู้ตามอายตนะนั้น ๆ ก็เป็นของร้อน เวทนาที่เกิดตามมาจากการรับรู้อารมณ์ทุกอย่างอายตนะก็เป็นของร้อน สาเหตุของความร้อนมาจาก ราคะ โทสะ โมหะ ความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศกเสรำเสียใจ ความพิโรธรำพัน ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ ล้วนเป็นเหตุแห่งความร้อนใจ เมื่อพระสาวกเห็นแจ้งว่า ราคะ โทสะ หรือโมหะ เป็นต้นเกิดขึ้นมาครั้งใด ชีวิตที่สงบเย็นเป็นปกติตามธรรมชาติต้องกลายเป็นความร้อนขึ้นมาทุกครั้ง แต่ละท่านมีสติรู้เท่าทันว่า ได้เคยผ่านความร่ำร้อนมานานับไม่ถ้วน เมื่อเห็นประจักษ์โทษเช่นนี้แล้ว ย่อมเบือนหน้าที่ถูกไฟกิเลสเหล่านี้แผดเผาอย่างซ้ำซาก เมื่อสติปัญญาเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แล้ว จะไม่เปิดโอกาสให้กิเลสเหล่านี้เกิดขึ้นอีก ประดุจว่า คนที่ไม่รู้จักไฟ เอามือไปจับไฟเล่นด้วยคิดว่าไม่เป็นพิษ ไม่เป็นภัย ไม่มีใครจะห้ามได้ แต่บัดนี้รู้ชัดด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีใครบอกเล่าหรือผ่านความเชื่อถือใด ๆ เพราะประจักษ์แก่ใจแล้วว่าไฟร้อน แม้ใครจะผลักใสหรือบังคับให้จับไฟ ก็ไม่กลับไปจับไฟอีกแล้วฉันใด จิตของพระอรหันต์ที่รู้แจ้งถึงโทษของกิเลสอย่างถึงที่สุดแล้วย่อมไม่ปล่อยให้กิเลสเข้าไปเผาใจอีกแล้วเพราะเบือนหน้าหนีตื้นเขินอยู่กับสภาวะที่ซ้ำซากจำเจจึงปล่อยวางลงได้ทั้งหมดจิตก็หลุดพ้นฉันนั้น^{๑๐๕}

^{๑๐๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๒/๖๒.

^{๑๐๕} ตูรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๔/๖๓-๖๕.

สรุปลักษณะย่อแห่งอาทิตตปริยายเทศนาว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟคือราคะ ไฟคือโทสะ ไฟคือโมหะ ร้อนเพราะความเกิด เพราะความแก่ เพราะความตาย เพราะความเศร้าโศก เพราะความคร่ำครวญ เพราะความทุกข์ เพราะความโทมนัส เพราะความคับแค้นใจ ภายหลังที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมอาทิตตปริยายสูตร จบลงเหล่าภิกษุประกอบด้วยพระอรุเวลกัสสปะ พระคยากัสสปะ พระนทีกัสสปะและภิกษุทั้ง ๑,๐๐๐ รูปได้บรรลุกเป็นพระอรหันต์ หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น

จากนั้นพระอรุเวลกัสสปะ เมื่อได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ได้ช่วยกิจการพระพุทธศาสนา และช่วยแบ่งเบาภาระของพระพุทธเจ้าได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์ใหม่ๆ ได้ติดตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปสู่เมืองราชคฤห์ พระพุทธองค์ประทับ ณ ลัทธิวันสวนตาลหนุ่ม^{๑๐๖} พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบ จึงเสด็จไปพร้อมด้วยพราหมณ์คฤหบดีชาวเมืองมคธ จำนวน ๑๒ นหุต^{๑๐๗} เสด็จเข้ามาเฝ้า กราบถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้วประทับนั่ง ณ ที่อันสมควรแก่พระองค์ ส่วนบริวารที่ติดตามมาเหล่านั้น ต่างก็แสดงกิริยาอาการต่างๆ กัน คือ ถวายบังคม กราบทูลสนทนา ประกาศชื่อและตระกูลของตนและนั่งเฉย ๆ

สาเหตุของการเกิดเหตุการณ์ที่ประชาชนแสดงกิริยาออกมานั้น เพราะคนเหล่านั้นยังไม่แน่ใจเกิดการสงสัยว่า ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอรุเวลกัสสปะนั้นใครเป็นศิษย์ใครเป็นอาจารย์กันแน่ เพราะว่าพระอรุเวลกัสสปะ ก็เป็นเจ้าของสำนักใหญ่ มีคนเคารพนับถือมากมาย และได้รับยกย่องว่าเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงทราบวาระจิตความคิดของคนเหล่านั้นเป็นอย่างดี เพื่อปลดเปลื้องความสงสัยของคนเหล่านั้น จึงตรัสถามพระอรุเวลกัสสปะถึงการเลิกลิงขานไฟนั้นเสีย ท่านจึงตอบว่า “ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นทางอันสงบ ไม่มีการยึดถือ ไม่มีกังวล ไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่ผันแปร ไม่ใช่ธรรมที่ผู้อื่นแนะนำให้บรรลู่ เพราะฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ยินดีในการเช่นสรวงบูชา” พระอรุเวลกัสสปะเมื่อกราบทูลแล้วก็ลุกขึ้นไปชบศีระอยู่ แพบพระบาทของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระบรมศาสดา พระองค์เป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นพระสาวก”^{๑๐๘} จากกิริยาอาการและถ้อยคำของพระอรุเวลกัสสปะทำให้บริวารของพระเจ้าพิมพิสารทั้งหมดเหล่านั้นหายสงสัยพร้อมที่จะฟังพระธรรมเทศนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปพิภิกขา^{๑๐๙} และ อริยสัจ ๔ เมื่อจบพระธรรมเทศนา

^{๑๐๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕/๖๕.

^{๑๐๗} ๑๒ นหุต (ทิวาสหนุเตหิ) เป็นมาตรฐานับ ๑ นหุต เท่ากับ ๑๐,๐๐๐ คน ๑๒ นหุต เท่ากับ ๑๒๐,๐๐๐ คน ดูรายละเอียดใน วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๕๕/๓๖.

^{๑๐๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

^{๑๐๙} อนุปพิภิกขาเป็นการแสดงธรรมตามลำดับ ดูรายละเอียดใน วิ.ม.(ไทย) ๔/๕๖/๖๗, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๕๕๔., พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๙.

พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยบริวาร ๑๑ นหุต ได้บรรลุโศดาปัตติผล ส่วนอีก ๑ นหุต ดำรงอยู่ในไตรสรณคมน์ ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ^{๑๑๐} พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงแสดงให้พระพุทธรูปเจ้าทรงทราบถึงความปรารถนาของพระองค์ ๕ ประการได้สำเร็จ คือ

- ๑) ปรารถนาให้พสกนิกรอภิเษกในราชสมบัติ
- ๒) ปรารถนาให้พระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาสู่แว่นแคว้น
- ๓) ปรารถนาเข้าไปใกล้พระพุทธรูปเจ้า
- ๔) ปรารถนาให้พระพุทธรูปเจ้าแสดงธรรมแก่พระองค์
- ๕) ปรารถนารู้ธรรมของพระพุทธรูปเจ้า^{๑๑๑}

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ทรงฟังพระธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ได้นิมนต์พระสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประธานไปฉันภัตตาหารที่พระราชนิเวศน์ พระองค์ได้ทรงถวายภัตตาหารแด่พระพุทธรูปเจ้าพร้อมกับพระสงฆ์ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วได้ทรงถวายพระราชอุทยานเวพวันเพื่อเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์^{๑๑๒} ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา นับเป็นวัดแห่งแรกและเป็นวัดต้นแบบในพระพุทธศาสนา^{๑๑๓}

๒.๓ สรุป

จากการศึกษาประวัติของพระอุรุเวลกัสสปะ พบว่า ชีวิตในอดีตชาติของท่านได้สร้างกุศลกรรมจนตลอดชีวิตในภพภูมิต่างๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๓ ชาติ ประกอบด้วย สมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านได้ตั้งความปรารถนาในตำแหน่งอันเลิศที่สุดกว่าพระสาวกทั้งหลายฝ่ายมีบริวารมากแล้ว ได้ทำกุศลกรรมต่างๆ มีการถวายมหาทานแด่พระภิกษุสงฆ์ตลอดชีวิต ท่านบังเกิดในสมัยพระสุทนต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เป็นราชอำมาตย์ ในกรุงพาราณสี บังเกิดในกัปที่พระมหานารทกัสสปะโพธิสัตว์ ผลบุญที่ได้สั่งสมมาได้เกิดเป็นพระเจ้าวิเทหราช พระนามว่า พระเจ้าอังคติ ที่มีบริวารมากมาย แต่เป็นมิจฉาทิฎฐิ และต่อมาได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระมหานารทกัสสปะโพธิสัตว์ จึงละทิฎฐิอันชั่วช้านั้นได้ แล้วบำเพ็ญ

^{๑๑๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕-๕๖/๖๕-๖๘.

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๗/๖๘-๖๙.

^{๑๑๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๘-๗๒.

^{๑๑๓} วัดต้นแบบในที่นี้ หมายถึงวัดที่อยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก การเดินทางไปมาสะดวกผู้ประสงค์ถึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบ เสียงไม่อีกทีก เว้นจากคนสัญจรไปมา ควรแก่การหลีกเร้น วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๗/๗๑-๗๒.

กุศลกรรมบถ ๑๐ ให้บริบูรณ์ เมื่อละกายมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ จนกระทั่งมาถึงชาติปัจจุบัน เกิดในวรรณะพราหมณ์ เมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ตระกูลกัสสปโคตร มีชื่อว่า กัสสปะ ที่ได้ชื่อว่า อรุเวลกัสสปะ เพราะอยู่อรุเวลาเสนาณคม เมื่อเติบโตแล้วได้ศึกษาจบไตรเพท หลังจากศึกษาไตรเพทแล้ว ครองชีวิตฆราวาสอยู่ได้ไม่นานก็เกิดความเบื่อหน่าย จึงพร้อมใจกัน ออกบวชเป็นชฎิลพร้อมด้วยบริวาร และจากการศึกษายังทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตที่ท่านได้ดำเนิน ในระหว่างที่ยังไม่บวชในพระพุทธศาสนานั้นก็คือวิถีชีวิตของการเป็นนักบวชประเภทชฎิลซึ่งเป็นลัทธิหนึ่งในสมัยนั้นและได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนเป็นจำนวนมาก ต่อมาได้เลื่อนใสในการแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆของพระพุทธเจ้า อาทิ การปราบพญานาคในโรงบูชาไฟ การนำผลหว่าจากต้นหว่าใหญ่อันเป็นไม้ประจำทวีปมาก่อนที่อรุเวลกัสสปะกลับมาถึง จึงได้ขอ บวชในพระพุทธศาสนาพร้อมกับบริวาร ๑,๐๐๐ รูปและน้องชายทั้งสอง และเมื่อพระพุทธเจ้า แสดง อาทิตตปริยายสูตรก็กำหนดจิตตามธรรมของพระพุทธเจ้าและบรรลุเป็นพระ อรหันต์ จากการที่ท่านและบริวารออกบวชในพระพุทธศาสนาในครั้งนั้นทำให้พระพุทธเจ้ามี สาวกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นกับประชาชนในแคว้นมคธ และได้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในสมัยนั้น ซึ่งบทบาทที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอรุเวลกัสสปะที่ประกอบด้วยบทบาทการเผยแผ่ที่ สัมพันธ์กับบุคคล และบทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า ผู้วิจัยจะนำไป กล่าวไว้ในบทที่ ๓ ต่อไป

บทที่ ๓

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอรุณเวลกัสสปะ

พระอรุณเวลกัสสปะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในด้านการสืบทอดพระธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอรุณเวลกัสสปะตามลำดับต่อไปนี้ คือ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคล และบทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีสาระสำคัญที่ควรนำมาศึกษาวิจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

๓.๑ บทบาทการเผยแผ่ของพระอรุณเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับบุคคล

บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลของพระอรุณเวลกัสสปะ บทบาทของท่านนั้นใน ส่วนนี้จะอยู่ในลักษณะของความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ โดยการที่ท่านได้มีส่วนช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นไปด้วยดีมีทั้งบุคคลในพระพุทธศาสนาและนอกพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ประเด็น คือ (๑) บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนา (๒) บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลนอกพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนา

ท่านอรุณเวลกัสสปะได้มีบทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนาที่ได้รับ การบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกนั้นก็คือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีการแบ่งความสัมพันธ์ได้ดังนี้ คือ

๑) ก่อนการอุปสมบท

ในดินแดนชมพูทวีปก่อนสมัยพุทธกาลวิถีชีวิตส่วนใหญ่ ได้รับอิทธิพลจากคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ทำให้อุดมคติหรือเป้าหมายสูงสุด ของคนในยุคนั้น เป็นไปตามหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์ คือการไปอยู่ร่วมกับพรหม และวิธีการไปอยู่ร่วมกับพรหมนั้นสามารถกระทำได้ โดยการเซ่นสรวงพระเป็นเจ้า และอ้อนวอนขอให้ช่วย อ้อนวอนขอให้ช่วยประสิทธิ์ประสาทพรแก่ตน และต้องประพฤติตบะ ทรมานร่างกายอย่างเคร่งเครียด^๑ เพื่อยรพยายามทนความร้อนความหนาว อดอาหาร และทรมานร่างกายด้วยวิธีต่างๆ เป็นการชกฟอก

---

^๑ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมชรรณ), สากลศาสนา, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๐.

วิญญานบริสุทธิ์เพื่อการเข้าถึงพรหม^๒ เมื่อพระพุทธเจ้าได้บรรลุอนุตรสัมโพธิญาณแล้ว เสด็จไปเริ่มประกาศหลักคำสอนของพระองค์ที่กรุงราชคฤห์ ในอาณาเขตเมืองมคธ

ในเมืองมคธนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปะและบริวาร เป็นศาสดาเจ้าลัทธินูชาไฟที่ประชาชนให้ความเคารพนับถืออย่างมากลัทธินี้หนึ่ง ตั้งสำนักเรียงรายอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราตั้งแต่เหนือจรดใต้ พระพุทธเจ้าทรงทราบกิตติศัพท์ของชฎิลเจ้าลัทธินูชาไฟนี้มานานแล้วเมื่อเสด็จถึงเมืองมคธก็เสด็จไปเยี่ยมเจ้าลัทธินี้ก่อนลัทธิต่อๆ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชฎิลกลุ่มนี้และศาสนิกของพวกเขา นับถือมากคือ พญานาค พวกเขาเชื่อว่าพญานาคตัวใหญ่มีฤทธิ์มาก อาศัยอยู่ในโรงบูชาไฟ ชฎิลและเหล่าสาวกได้นำเครื่องสักการะไปบูชาอยู่เป็นประจำ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังอาศรมของอุรุเวลกัสสปะ ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี พระพุทธเจ้าตรัสขออนุญาตพักค้างคืนด้วย ก็อนุญาตให้พระองค์เข้าไปพักในโรงบูชาไฟ พระองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์ด้วยการจับพญานาคซึ่งอยู่ในโรงบูชาไฟนั้นใส่ไว้ในบาตร และยังได้แสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ อาทิ นำผลหว่าจากต้นหว่าใหญ่ อันเป็นไม้ประจำทวีปมาก่อนที่อุรุเวลกัสสปะกลับมามีเป็นเหตุให้อุรุเวลกัสสปะเริ่มเลื่อมใส แต่ยังไม่ยอมรับพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระอรหันต์ ในขณะที่เดียวกันนั้นก็สำคัญอยู่ว่าตนเองเป็นพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของอุรุเวลกัสสปะอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นเมื่อทรงเห็นว่าจิตใจของท่านเริ่มอ่อนโยนพระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนว่า“กัสสปะ ท่านไม่ใช่พระอรหันต์แน่ ทั้งยังไม่ถึงอรรถตมรรคแม้ปฏิบัติของท่านอันจะเป็นเหตุให้เป็นพระอรหันต์หรืออรรถตมรรคก็ยังมี”^๓ พระดำรัสของพระพุทธเจ้าทำให้อุรุเวลกัสสปะได้คิด เมื่อคิดตกแล้วท่านได้ซบศิระแหบพระบาทของพระพุทธเจ้าแล้วทูลขอบวช พระพุทธเจ้าทรงเตือนให้ท่านแจ้งความประสงค์ให้บริวารของท่านทราบก่อน บริวารของท่านเมื่อทราบความประสงค์แล้วก็ตกลงใจขอบวชตาม หลังจากปลงผมและนำไปลอยลงในแม่น้ำเนรัญชราพร้อมด้วยชฎา เครื่องบริวารและเครื่องบูชาไฟแล้วอุรุเวลกัสสปะและบริวารทั้ง ๕๐๐ ก็พากันเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลขอบวช พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ด้วยวิธีบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาถึง ๒ เดือน แสดงปาฏิหาริย์รวมทั้งหมด ๓๕๐๐ วิธี^๔ กว่าจะทำให้พระอุรุเวลกัสสปะยอมลดละทิฐิมานะได้

^๒ เสฐียรโกเศศ-นาคประทีป (นามแฝง), *ลัทธิต่อของเพื่อน*, (กรุงเทพมหานคร : พิศาล, ๒๕๔๐), หน้า ๖๔-๖๕.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๑/๖๑

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๓/๖๓.

๒) หลังการอุปสมบท

หลังจากพระอุรุเวลกัสสปะได้อุปสมบทแล้ว พระพุทธเจ้าทรงพาพระอุรุเวลกัสสปะพร้อมบริวารทั้งหมดเดินทางเข้าเมืองราชคฤห์เพื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ตามที่ทูลขอไว้ตั้งแต่ครั้งยังมีได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า กล่าวคือ คราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จออกผนวชใหม่ๆ นั้น ได้เสด็จมาพบพระเจ้าพิมพิสารที่ภูเขายาปิณฑวะ เขตเมืองราชคฤห์ หลังจากทรงทราบว่าพระพุทธเจ้าเสด็จออกแสวงหาโมกขธรรม พระเจ้าพิมพิสารจึงตรัสอนุโมทนา และขอให้เสด็จกลับมาโปรดพระองค์หลังจากได้ตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงรับคำขอ และการเสด็จไปเมืองราชคฤห์ครั้งนี้ ก็เป็นการเสด็จไปตามคำขอครั้งนั้น

เมื่อถึงเมืองราชคฤห์แล้ว พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสาวกใหม่ทั้ง ๑,๐๐๓ รูป ไปประทับในสวนตาลหนุ่ม (ลัฏฐิวัน) ชาวคราวที่พระองค์พร้อมด้วยพระสาวกจำนวนมากประทับอยู่ที่นั่นกระจายออกไป พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบ จึงพร้อมด้วยพราหมณ์และคหบดีชาวมคธจำนวน ๑๒ นหุต เสด็จมาเฝ้า ครั้นถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้ว พระเจ้าพิมพิสารก็ได้ประทับนั่ง ณ ที่ที่สมควรแก่พระองค์ ส่วนพราหมณ์และคหบดีที่ตามเสด็จมานั้นต่างแสดงกิริยาอาการต่างๆ กัน บางพวกถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้วก็นั่ง ณ ที่ที่สมควรแก่ตน บางพวกไม่ถวายบังคมเป็นแต่ทูลสนทนาปราศรัยพอให้คุ้นเคยกันแล้วก็นั่ง ณ ที่ที่สมควรแก่ตน บางพวกเพียงแต่ประคองอัญชูลีหิว บางพวกเพียงแต่ประกาศชื่อและสกุล (โคตร) และบางพวกได้แต่นั่งเฉย เหตุที่พราหมณ์และคหบดีชาวมคธแสดงกิริยาอาการต่างๆ นั้นเป็นเพราะยังไม่แน่ใจว่า ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอุรุเวลกัสสปะ ใครเป็นศาสดาของใคร พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของพราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นเป็นอย่างดี ทรงหวังว่าจะเปลื้องความสงสัยของพวกเขา จึงหันมาสนทนากับพระอุรุเวลกัสสปะ ถึงการอยู่ในอุรุเวลาเสนาณิกมมานาน เคยเป็นอาจารย์สั่งสอนขมิถลีให้บำเพ็ญพรตจนร่างกายชุ่มผอม แต่มาได้เห็นอะไรจึงยอมเลิกบูชาไฟ ท่านอุรุเวลกัสสปะยืนยันว่า “การบูชาัญญู กล่าวยกย่องรูป เสียง กลิ่น และรสที่น่าปรารถนา และกล่าวยกย่องสตรีทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้ารู้ว่านั้นเป็นมลทิน เพราะเหตุนั้นจึงไม่ยินดีในการเช่นสรวงบูชา ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นทางอันสงบ ไม่มีการยึดถือ ไม่มีกังวล ไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่ผันแปร ไม่ใช่ธรรมที่ผู้อื่นแนะนำให้บรรลุ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ยินดีในการเช่นสรวงบูชา อุรุเวลกัสสปะเมื่อกราบทูลแล้วก็ลุกขึ้นไปชบศีระชอยู่แทบพระบาทของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระบรมศาสดา พระองค์เป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นพระสาวก”^๕

จากคำกล่าวนั้น ส่งผลให้พราหมณ์และคหบดีทั้ง ๑๒ นหุตนั้นเข้าใจได้ถูกต้องว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระศาสดาของพระอุรุเวลกัสสปะซึ่งตนเคยเคารพนับถือ จึงคลายความสงสัยและเพิ่มพูนศรัทธายิ่งขึ้นในพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่า บัดนี้

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

พราหมณ์คหบดีเหล่านั้นมีจิตอ่อนโยนสมควรที่จะฟังพระธรรมเทศนาได้แล้ว จึงทรงแสดงอนุப்புพิภพิกถาและอริยสัจ ๔ ให้ฟัง ผลจากการที่ได้ฟังพระธรรมเทศนา พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยพราหมณ์คหบดี ๑๑ นหุตได้บรรลุโสดาปัตติผล ส่วนพราหมณ์และคหบดีที่เหลือ ๑ นหุต แม้จะไม่ได้บรรลุโสดาปัตติผลแต่ก็ได้ศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย ได้แสดงตนเป็นอุบาสก^๖

๓.๑.๒ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลนอกพระพุทธศาสนา

นอกจากบทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้ว พระอรุณเวลกัสสปะยังได้มีความสัมพันธ์กับบุคคลนอกพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มด้วยกัน ดังนี้

๑) บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับเหล่าชฎิล

หลังจากที่พระอรุณเวลกัสสปะ พร้อมทั้งบริวารได้อุปสมบทแล้ว จากนั้นก็ได้ลอยผมชฎา เครื่องบริวารและเครื่องบูชาไฟไปในแม่น้ำเนรัญชรา นทีกัสสปะ ซึ่งตั้งอาศรมอยู่ตรงที่โค้งซึ่งแม่น้ำบรรจบกัน คือแม่น้ำเนรัญชราและแม่น้ำโมหิณี ครั้นเห็นผมชฎา เครื่องบริวาร และเครื่องบูชาไฟของชฎิลพี่ชาย พร้อมด้วยของบริวารลอยน้ำมาแล้วจำได้ จึงพร้อมด้วยบริวาร ๓๐๐ เดินทางมาหาอรุณเวลกัสสปะ เพราะเกรงไปว่าพี่ชายอาจจะได้รับอันตรายจากภัยพิบัติบางอย่าง แต่ครั้นได้มาเห็น พี่ชายพร้อมด้วยบริวารบวชเป็นพระในพระพุทธศาสนาแล้ว จึงถามว่า “ข้าแต่พี่กัสสปะ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐแน่หรือ”^๗ เมื่อได้รับคำตอบยืนยันว่าพรหมจรรย์นี้ประเสริฐ ท่านพร้อมด้วยบริวารพร้อมใจกันปลงผมแล้วนำไปลอยลงในแม่น้ำเนรัญชรา พร้อมด้วยชฎา เครื่องบริวาร และเครื่องบูชาไฟ จากนั้นได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลขอบวชพระพุทธเจ้าทรงบวชให้ทุกท่านตามที่ทูลขอ ด้วยวิธีบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาเช่นเดียวกันคยาก็สสปะ ซึ่งตั้งอาศรมอยู่ตามแนวฝั่งของแม่น้ำคยา ที่อยู่เหนือขึ้นไปอีก ครั้นเห็น ผมชฎา และเครื่องบูชาไฟของชฎิลพี่ชายทั้ง ๒ พร้อมด้วยของบริวารลอยน้ำมาจึงจำได้ ท่านคยาก็สสปะพร้อมด้วยบริวาร ๒๐๐ เดินทางมาหาที่อาศรม เพราะเกรงไปว่าพี่ชายอาจจะได้รับอันตรายจากภัยพิบัติบางอย่าง แต่ครั้นได้มาเห็นพี่ชายทั้ง ๒ พร้อมด้วยบริวาร บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา จึงถามด้วยคำถามเดียวกับที่นทีกัสสปะถามอรุณเวลกัสสปะว่า “ข้าแต่พี่กัสสปะ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐแน่หรือ”^๘ เมื่อได้รับคำตอบยืนยันว่าพรหมจรรย์นี้ประเสริฐ ท่านพร้อมด้วยบริวารพร้อมใจกันทำอย่างพี่ชายทั้ง ๒ พร้อมด้วยบริวารทำมาแล้ว คือปลงผมแล้วนำไปลอยลงในแม่น้ำเนรัญชรา พร้อมด้วยชฎา เครื่องบริวาร และเครื่องบูชาไฟ จากนั้นได้เข้าเฝ้า

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๘.

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๒/๖๒.

^๘ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๓/๖๒.

พระพุทธเจ้าแล้วทูลขอบวช พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ทุกท่านตามที่ทูลขอ ด้วยวิธีแบบเดียวกับที่ทรงประทานแก่ชฎิลผู้พี่ คือวิธีบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาเช่นเดียวกัน การออกบวชของชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมด้วยบริวาร ๑,๐๐๐ ส่งผลให้พระพุทธเจ้าได้พระสาวกใหม่ถึง ๑,๐๐๓ รูป ภายในวันเดียว^๙

๒) บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับชาวเมืองมคธ

พระอรุเวลกัสสปะเมื่อก่อนที่ยังไม่ได้บวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาได้มีความสัมพันธ์กับชาวมคธเป็นอย่างดีตั้งเนื้อความตอนหนึ่งที่ว่า“ชฎิลอรุเวลกัสสปะได้ตระเตรียมการบวชญาณยิ่งใหญ่ ประชาชนชาวมคธทั้งสิ้น ต่างถือของเคี้ยวของบริโภคเป็นอันมากมุ่งหน้ามาหา”^{๑๐} จากเนื้อความดังกล่าวนั้นแสดงให้เห็นว่า ท่านอรุเวลกัสสปะได้มีความสัมพันธ์กับชาวมคธในหน้าที่เป็นผู้นำทางลัทธิการบวชไฟโตโดยได้รับการเคารพนับถือจากชาวเมืองเป็นจำนวนมากซึ่งจากความสัมพันธ์ตรงนี้ทำให้ท่านเมื่อได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการที่พาพระพุทธเจ้าเข้าไปเผยแผ่ธรรมในเมืองราชคฤห์และได้บอกถึงความที่ตนได้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งได้ประกาศละทิ้งลัทธิเดิมต่อหน้าพระเจ้าพิมพิสารและชาวเมืองมคธ จนเป็นเหตุให้ชาวเมืองได้หันมาสนใจที่ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าเพราะประชาชนทั้งหลายมีความเลื่อมใสในพระอรุเวลกัสสปะอยู่แล้ว เมื่อเห็นอรุเวลกัสสปะนับถือก็นับถือตาม ทำให้ชาวเมืองได้ดวงตาเห็นธรรมผู้ที่ไม่ได้ดวงตาเห็นธรรมได้แสดงตนเป็นอุบาสก^{๑๑} ซึ่งก่อนหน้านั้นชาวเมืองยังสงสัยว่าใครเป็นศาสดาของใคร นี่คือบทบาทของท่านอรุเวลกัสสปะในส่วนที่สัมพันธ์กับชาวมคธ

๓.๒ บทบาทการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระอรุเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอรุเวลกัสสปะ นับว่ามีความสำคัญต่อการวางรากฐานของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ก่อนอื่นที่จะกล่าวถึงหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านนั้น ผู้วิจัย จะได้กล่าวถึงหลักการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าก่อน เพื่อให้เห็นว่า วิธีการของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้ในการประกาศพระพุทธศาสนานั้นมีอะไรบ้าง ทรงใช้แก่ใคร ที่ไหน และได้ผลเป็นอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นการเชื่อมโยงให้เห็นบทบาทการเผยแผ่พุทธศาสนาของท่านอรุเวลกัสสปะเป็นลำดับไป

^๙ บรรจบ บรรณรุจิ, อสีติมหาสาวก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนพุทธสถาน, ๒๕๓๙), หน้า ๔๓.

^{๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๓/๕๓.

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๘.

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้นเริ่มมีขึ้นทั้งหลักการ ทั้งปฏิบัติ แตกต่างกันไปตามกาลเทศะ และบุคคลที่จะทรงสั่งสอนโดยการสอนที่จะได้ผลดี นอกจากให้เกิดความเข้าใจแล้ว จะต้องให้เกิดความรู้สึกมองเห็นคุณค่าความสำคัญ จนมีความสำเร็จอย่างหลังเป็นสิ่งสำคัญมาก และมักทำได้ยากกว่าผลสำเร็จอย่างแรก เพราะต้องการคุณสมบัติขององค์ประกอบในการสอนทุกส่วนนับแต่คุณสมบัติส่วนตัวของผู้สอนไปทีเดียว ยิ่งในงานประดิษฐานพระพุทธศาสนาที่จะให้คนจำนวนมากยอมรับด้วยแล้วก็ยิ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก ฉะนั้นการพิจารณาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า โดยเริ่มตั้งแต่คุณสมบัติของผู้สอน จุดมุ่งหมายในการสอน พุทธวิธีในการสอน รวมถึงเทคนิคการเผยแผ่พุทธธรรม ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเอาบทบาทการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระอรุณเวลกัสสปะ มาทำการศึกษาเพื่อให้เห็นความสอดคล้องกับหลักการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ดังต่อไปนี้

๑) คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่

คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สอนหรือนักเผยแผ่ต้องมี ทำให้เกิดขึ้นในตัวผู้สอน ตามปกติแล้วผู้ที่จะเป็นอะไรสักอย่าง จำเป็นต้องมีคุณสมบัติอันสมควรเสียก่อนจึงจะสามารถเป็นได้อย่างดี ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นนักเผยแผ่ ก็จำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่ดีเสียก่อนเป็นเบื้องต้น

ก. คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่ตามหลักการของพระพุทธเจ้า

หลักการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้านั้น คุณสมบัติของผู้เผยแผ่เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามในคำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ โดยผู้สอนพึงมีคุณสมบัติที่ปรากฏภายนอก และคุณสมบัติภายใน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่างหน้าตา ดังคำที่พราหมณ์กล่าวสรรเสริญพระพุทธองค์ว่าเป็นผู้มีพระวาจาไพเราะ ตรัสถ้อยคำไฉฉวม แม้ในด้านอากัปภิกิริยา คือ การแสดงออกทางการเคลื่อนไหว เป็นมารยาทที่งดงาม สังคมยอมรับ มีความเป็นเสน่ห์ ผูกมัดใจคนผู้ได้ดูด้วยตา มีท่าทีสง่าผ่าเผย งามอาจ สงบเยือกเย็น จึงเป็นเหตุให้ผู้ฟังเกิดศรัทธายิ่งขึ้น ดังคำสรรเสริญของพราหมณ์ในพรหมายสุตตราว่า “ชนทั้งหลายที่ท่านพระสมณโคดม ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมทานให้อาจหาญ ให้อำนาจด้วยธรรมิกถาแล้ว เมื่อลุกไปจากที่นั่งแล้วก็ยังเหลียวหลังกลับมามอง ด้วยไม่อยากจะละจากไป”^{๑๒} คุณสมบัติภายใน เป็นคุณธรรมที่ผู้เผยแผ่พึงปฏิบัติ และเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้สอนให้ถูกประเด็นทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ ปฏิเวธ ได้แก่ สุข ความเจริญต่อผู้ฟังเป็นที่ตั้ง และมีจิตประกอบด้วยเมตตาเป็นหลัก ด้วยคุณธรรมบุคคลผู้จะเผย

^{๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๗๘-๔๗๙.

แม่หรือประกาศหลักพุทธธรรมในพระพุทธรูปศาสนาใต้ดินนั้น พึงตั้งอยู่ในคุณสมบัติที่เกื้อกูลต่อชาวโลกหลายประการ ดำรงตนอยู่ในองค์คุณของนักเผยแผ่ที่ดี เพื่อยังศรัทธาความเลื่อมใสและให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพสูงสุด ดังต่อไปนี้

๑) ปฏิธาน ในการแสดงธรรมต่อผู้ฟัง นักเผยแผ่พึงตั้งใจไว้ในใจของตนก่อนแสดงว่า จักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับเหตุการณ์ พร้อมยกเหตุผลให้สมจริงมาประกอบ แสดงด้วยเมตตาจิตหวังอนุเคราะห์มิใช่เพื่อหวังลาภสักการะ และไม่แสดงธรรมไปกระทบต่อใครให้เสียหายหรือตำหนิต่างๆ ทำให้ผู้ฟังคนนั้นเกิดความไม่พอใจ^{๑๓}

๒) ปฏิสัมภีทา ความเข้าใจ ปัญญาที่แตกฉานในอรรถ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจในธรรม (อธิบายย่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุกติ (การซ้ำของในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า^{๑๔}

๓) พหูสูต การคงแก่เรียน การได้ฟังมาก จำได้ คล่องปาก เพ่งพินิจให้ขึ้นในใจของตน และสามารถขบคิดได้ด้วยทฤษฎี คือ เห็นตามได้ด้วยเหตุผลที่เป็นจริง^{๑๕}

๔) การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน การแสดงธรรมไปโดยคำนึงถึงภาวะของผู้ฟังเป็นหลัก โดยเริ่มจากสิ่งที่มองเห็นด้วยตาไปจนถึงพิจารณาเห็นด้วยปัญญาภายในของตน ได้แก่ เล่าเรื่องทานกถาให้ฟังก่อน (การให้ทาน) ชี้แจงผลดีของการเป็นคนมีศีลมีความประพฤติที่เรียบร้อยดีงาม จากนั้นก็เล่าเรื่องสวรรค์ คือ ความสุขใจให้ฟังถัดมา และโยงไปเรื่องโทษของกามที่ทำให้มนุษย์ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอยู่ที่นี่ ข้อสุดท้ายก็ชี้แจงทางออกจากกามหรือทางออกจากทุกข์นั้น โดยวิธีการสลัดทิ้งกาม

สำหรับนักเผยแผ่กับผู้ฟังนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตร ผู้มีความเมตตากรุณาเอื้ออาทรกันในด้านของการอบรมสั่งสอนและให้คำแนะนำต่างๆ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร หรือองค์คุณของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ^{๑๖} ไว้ว่า

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ	๒. เป็นที่เคารพ
๓. เป็นที่ยกย่อง	๔. เป็นนักพูด
๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ	๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
๗. ไม่ชักนำในอฐานะ	

เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็น

^{๑๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๗/๒๖๓.

^{๑๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๕๒-๒๕๓.

^{๑๕} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕.

^{๑๖} อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

ส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น นักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความเป็นกัลยาณมิตรไว้ในหนังสือ พุทธวิธีในการสอน มีเนื้อความว่า

๑. ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้ผู้ฟัง อยากสนใจ อยากซักถาม

๒. ครุ นำเคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้อย่างปลอดภัย

๓. ภาวนีโย นำเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝน ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่ยกย่อง นำเอาเยี่ยงอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้

๔. วัตตา รู้จักว่ากล่าว คือ รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล โดยอาจเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้

๕. วจนิกขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำโต้เถียง คำซักถาม คำล่วงเกิน คำตักเตือน คำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อุทนต์ได้ไม่เบื่อง่าย ไม่เสียอารมณ์ แม้บางครั้ง อาจถูกต่อต้านจากลัทธิภายนอกมาขัดขวางต้องงานเผยแผ่ธรรม

๖. คัมภีร์ัญจ กถิง กัตตา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ นักเผยแผ่ที่ดีต้องมีความรู้ในศาสตร์หลายๆอย่าง และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแผ่แบบต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟังเพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามได้

๗. โน จัญฐานะ นิโยชเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส แต่ต้องรู้จัก ชักจูง แนะนำในทางที่ถูกที่ควร^{๑๗}

ข. คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่ของพระอรุเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับ หลักการของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอรุเวลกัสสปะ พบว่า ท่านเป็นนักเผยแผ่ที่มีลักษณะคุณสมบัติของผู้สอนซึ่งสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธเจ้า อันเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ดังต่อไปนี้

๑. ปิโย น่ารัก จะเห็นได้จากเหตุการณ์ตอนที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรดชฎิล อรุเวลกัสสปะเริ่มแรก เมื่อสนทนากันเสร็จก็อนุญาตให้พระพุทธเจ้าได้อยู่ตามสบาย ดังคำกล่าว

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธวิธีในการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพมหานคร:

ที่ว่า “ข้าแต่สมณะ นิมนต์ท่านอยู่ตามสบายเถิด”^{๑๘} และจากนั้นก็ได้บำรุงพระศาสดาด้วยภัตตาหารประจำ^{๑๙} จากข้อความนี้จะเห็นได้ว่า พระอุรุเวลกัสสปะทำตัวได้น่ารักอย่างเห็นได้ชัดเจน

๒. ครุ ความน่าเคารพ เนื่องจากศึกษาชีวประวัติของท่านอุรุเวลกัสสปะแล้วพบว่า ท่านอุรุเวลกัสสปะแต่เดิมนั้น เป็นผู้นำลัทธิซึ่งมีบริวารนับพันคนและยังเป็นที่ศรัทธาของชาวมคธเป็นจำนวนมาก รวมถึงพระเจ้าพิสารผู้เป็นกษัตริย์ของแคว้นมคธ ซึ่งเป็นแคว้นใหญ่แคว้นหนึ่งในชมพูทวีปในขณะนั้นก็ยังมีความเลื่อมใสศรัทธาในตัวของท่านอุรุเวลกัสสปะอยู่มากพอสมควร ดังความปรากฏในหนังสืออัสติมหาสาวก ความว่า “ชฎิลสามพี่น้องอันได้แก่อุรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยากัสสปะ เป็นศาสดาเจ้าลัทธิบูชาไฟที่ประชาชนให้ความเคารพนับถืออย่างมากลัทธิหนึ่ง”^{๒๐} ทั้งยังปรากฏในหนังสือ “แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ” ความว่า “ท่านผู้นี้เป็นคณาจารย์ใหญ่ มีสาวกเป็นบริวารถึง ๑,๐๐๐ รูปและมีน้องชายอีก ๒ รูป ท่านผู้นี้เป็นนักบวชที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจชาวมคธอยู่มาก”^{๒๑} ซึ่งการที่ท่านอุรุเวลกัสสปะสามารถเป็นถึงผู้นำลัทธิที่มีผู้เลื่อมใสศรัทธาเป็นจำนวนมากเช่นนี้ จึงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติของความเป็นผู้สอนหรือเผยแผ่ในลักษณะของความน่าเคารพได้อย่างชัดเจน

๓. วัตตา รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล โดยอาจจะเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆเพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้ จากศึกษาชีวประวัติของท่านอุรุเวลกัสสปะแล้ว พบว่าการที่ท่านพระอุรุเวลกัสสปะเมื่อกราบทูลแล้วก็ลุกขึ้นไปชบศรัษะอยู่ แทบพระบาทของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระบรมศาสดา พระองค์เป็นพระศาสดาของข้า พระพุทธเจ้าข้าพระพุทธเจ้าเป็นพระสาวก”^{๒๒} จากกิริยาอาการและถ้อยคำของพระอุรุเวลกัสสปะทำให้บริวารของพระเจ้าพิมพิสารทั้งหมดเหล่านั้นหายสงสัย พร้อมทั้งจะฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า เพราะตอนนั้นประชาชนยังไม่รู้ว่าใครคืออาจารย์ของใคร จึงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติของความเป็นผู้สอนหรือเผยแผ่ในลักษณะของวัตตาได้อย่างชัดเจน

๔. ว่าจะนักรชะโม อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำไต่ถาม จะเห็นได้จากการที่ท่านยอมตอบคำถามต่อพระพุทธเจ้าอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ประชาชนชาวเมืองมคธได้เข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ในตอนนั้นว่า “การบูชาตัณฐะ กล่าวยกย่องรูป

^{๑๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗/๔๘.

^{๑๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗/๕๐.

^{๒๐} ดูรายละเอียดใน บรรจบ บรรณรุจิ, อัสติมหาสาวก, หน้า ๔๑-๔๒.

^{๒๑} จำนงค์ ทองประเสริฐ, แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, (กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๖๗.

^{๒๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

เสียง กลิ่น และรสที่น่าปรารถนา และกล่าวยกย่องสตรีทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้ารู้ว่านั่นเป็นมลทิน เพราะเหตุนี้จึงไม่ยินดีในการเช่นสรวงบูชา ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นทางอันสงบ ไม่มีการยึดถือ ไม่มีกังวล ไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่ผันแปร ไม่ใช่ธรรมที่ผู้อื่นแนะนำให้บรรลุ เพราะฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ยินดีในการเช่นสรวงบูชา”^{๒๓} จากข้อความนี้ เป็นคำกล่าวของท่านอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งท่านก็ยินดีในการที่จะตอบแก่พระพุทธเจ้า จะเห็นได้ว่าท่านอุรุเวลกัสสปะเป็นผู้มีคุณสมบัติของผู้เผยแผ่ข่าวจะหนักจะเบา ได้อย่างชัดเจน

๕. โน จัฏฐาเน นโยชะเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูงแนะนำในทางที่ถูกที่ควร จะเห็นได้จากการที่ท่านได้ชักชวนเหล่าชฎิลให้หันมาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้า โดยจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่ท่านตอบคำถามกับน้องชายของท่านต่อไปนี้ “ข้าแต่พี่กัสสปะ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐกว่าหรือ” ท่านพระอุรุเวลกัสสปะตอบว่า “ถูกต้อง ผู้มีอายุ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐกว่า”^{๒๔} จากเหตุการณ์นี้ทำให้เหล่าชฎิลได้หันมานับถือพระพุทธเจ้า และได้ขออุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาต่อไป

๒) จุดมุ่งหมายในการสอน

จุดมุ่งหมายในการสอนมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการสอนหรือการเผยแผ่ เพราะจะทำให้การเผยแผ่มีเป้าหมายที่แน่นอน ไม่ว่าจะมุ่งไปที่ตัวแต่ละบุคคลหรือกลุ่มก็จะทำให้การเผยแผ่ประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ก. จุดมุ่งหมายในการสอนตามหลักการของพระพุทธเจ้า

จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า จึงมุ่งเน้นไปที่ประโยชน์ของมหาชนเป็นที่ตั้ง การประกาศพระพุทธศาสนาจึงยึดหลักประโยชน์ของมหาชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการสื่อสารธรรม ในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักและนโยบาย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าสาวก ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการก็คือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ

- (๑) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ชาตินี้
- (๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ชาติหน้า
- (๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง^{๒๕}

เพราะพระพุทธองค์ประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน ประโยชน์ ๓ จึงเป็นความชัดเจนในคำสอน ด้วยข้อปฏิบัติให้เกิดสุข มิใช่บรรลุด้วยความทุกข์ หรือทุกคนเป็นอิสระ

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

^{๒๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๒/๖๒.

^{๒๕} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓.

สมบูรณ์จากกิเลสทั้งปวง จึงจะถือว่าเป็นความสุขที่เป็นจุดหมายปลายทางตามจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระพุทธเจ้า จึงทรงมีพุทธประสงค์ในการสอนเพื่อให้มหาชนเกิดความรู้ความเห็น ๓ ประการ คือ

๑) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น จุดมุ่งหมายข้อนี้หมายความว่า ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้นๆ สิ่งใดที่ทรงรู้แล้วแต่เห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอนก็จะไม่สอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่รู้และจำเป็นเท่านั้น เช่น

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุใดเราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนี้ไม่ประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้เราจึงมิได้บอกสิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือเราได้บอกว่านี้ทุกข์นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธนี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุใดเราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับเพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน...เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงทำความเพียรเพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา^{๒๖}

ทั้งนี้ ก็เพราะพระพุทธองค์ทรงมีพุทธประสงค์ที่จะบอกว่า ส่วนไหนที่ไม่มีประโยชน์แก่พรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนด เพื่อความรู้ยิ่ง และนิพพาน ก็จะไม่บอก ส่วนไหนที่ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นไปเพื่อการตรัสรู้และนิพพานเช่นเรื่องทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ พระองค์ก็จะตรัสบอกพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรงตามแล้วก็ไม่เห็น

๒) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง เช่น พระองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย แม้ว่าภิกษุจะพึงจับชายสังฆาฏิของเราติดตามรอยเท้าเรา ติดตามไปข้างหลัง แต่ภิกษุนั้นมีความละโมภ กำหนดยึดถืออย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพยาบาท คิดประทุษร้าย หลงลืมสติไม่รู้ตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้นก็ยังชื่อว่าอยู่ห่างไกลเรา เราก็กห่างไกลภิกษุนั้น...เพราะภิกษุนั้นยังไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรมชื่อว่าไม่เห็นเรา

ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุอยู่ไกลเราถึง ๑๐๐ โยชน์ แต่ภิกษุนั้นไม่มีความละโมภ ไม่กำหนดยึดถืออย่างแรงกล้าในกาม มีจิตไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้าย มีสติมั่น มีความ

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑/๑๐๑.

รู้สึกตัว มีจิตตั้งมั่นแน่วแน่ สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้นก็ชื่อว่าอยู่ใกล้เรา เราก็อยู่ใกล้ภิกษุ นั่นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุเห็นธรรม แม้เห็นธรรมชื่อว่าเห็นเรา^{๒๗}

๓) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามควร ทรงแสดงธรรมมีคุณธรรมเป็นมหัศจรรย์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน เช่น ในมหาปริณิพพานสูตร เมื่อพระองค์จวนปริณิพพาน ทอดพระเนตรเห็นมหาชนนำเครื่องสักการะเป็นอันมากมาบูชา พระองค์จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า

การทำการบูชาอย่างนั้นไม่ชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง แต่ผู้ใดจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกาก็ตาม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่พระตถาคตเจ้าทรงปลงพระชนมายุสังขารว่าอีก ๔ เดือนข้างหน้าพระองค์จักปรินิพพาน ...ภิกษุรูปหนึ่งชื่อธรรมาราม ไม่เข้าร่วมกลุ่มกับภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุทั้งหลายถามถึงความรู้สึกเกี่ยวกับการปรินิพพานของพระศาสดา ท่านมิได้ให้คำตอบแต่ประการใด แต่คิดว่า อีก ๔ เดือนข้างหน้าพระศาสดาจักปรินิพพานแล้ว เราเป็นผู้ที่ยังมีราคะอยู่ เราจะพยายามเพื่อบรรลุอรหัตตผลในช่วงเวลาที่พระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่นั้นเอง เพื่อเป็นการบูชาพระองค์.. เมื่อทรงทราบเหตุแล้วทรงอนุโมทนาสาธุการว่า “ดีแล้ว ๆ ผู้ที่มีความรักเคารพในเรา จะประพฤติดังธรรมารามเกิด ภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่บูชาเราด้วยของหอม ระเบียบดอกไม้ได้ หาชื่อว่าบูชาจริงไม่ ส่วนผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จึงชื่อว่าบูชาเราอย่างแท้จริง”^{๒๘}

ข. จุดมุ่งหมายในการสอนของพระอรุเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า

จุดมุ่งหมายในการสอนของ พระอรุเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้านั้น มีข้อที่สอดคล้องกัน ดังนี้

๑. สอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น แสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรองตามให้เห็นด้วยตนเอง จะเห็นได้จากที่เมื่อพระอรุเวลกัสสปะตอบคำถามพระพุทธเจ้าจบลงทำให้ประชาชนเข้าใจและพร้อมที่จะรับฟังธรรมะจากพระพุทธเจ้าต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า “จากกิริยาอาการและถ้อยคำของพระอรุเวลกัสสปะทำให้บริวารของพระเจ้าพิมพิสารทั้งหมดเหล่านั้นหายสงสัย พร้อมทั้งจะฟังพระธรรมเทศนา”^{๒๙} จากข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าพระอรุเวลกัสสปะมีจุดมุ่งหมายในการสอนได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยมองว่า พระอรุเวลกัสสปะทราบวัตถุประสงค์ของพระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการสอนเน้นที่บุคคล เพราะตระหนักว่ามนุษย์เป็นผู้ฝึกได้และเป็นผู้ที่จะรู้ตามได้ ถ้าเขาได้ฝึกตนเองตามหลักการและวิธีการ เพราะว่ามีมนุษย์

^{๒๗} ขุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๙๒/๔๖๕.

^{๒๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๐-๑๖๑/๑๒๐.

^{๒๙} บรรจบ บรรณรุจิ, อสตีมหาสาวก, หน้า ๕๔.

ทุกคนมีศักยภาพ ทางปัญญาเมื่อได้ฟังการแนะนำแล้ว ก็จะสามารถพัฒนาจิตใจของตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ได้ แต่ระดับความสามารถของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ดังนั้นในการสอนแต่ละครั้ง พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับประเภทและศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยพระองค์จะคำนึงถึงผู้ฟังเป็นหลัก ในการสอนแต่ละครั้งพระองค์จะทรงตรวจดูลักษณะและระดับภูมิปัญญา ก่อน จึงจะทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดง

๒. สอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามควร จะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า “ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นทางอันสงบ ไม่มีการยึดถือ ไม่มีกังวล ไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่ผันแปร”^{๓๐} จากเหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าท่านได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วจึงนำมาบอกแก่ประชาชนทั้งหลาย

๓) พุทธวิธีในการสอน

พุทธวิธีการสอนถือว่าเป็นหลักสำคัญในการที่จะให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแพร่กระจายไปสู่ชุมชนต่างๆ จะขอกล่าวเป็นลำดับได้ต่อไปนี้

ก. พุทธวิธีในการสอนตามหลักการของพระพุทธเจ้า

พุทธวิธีในการสอน ซึ่งใช้รูปแบบที่ต่างกัน เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสอนพุทธธรรมของพระพุทธองค์ เบื้องต้นได้ทรงกำหนดรู้ จากตัวของบุคคลที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย พระองค์ก็จะใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้าแล้วก็จะปรับใช้อีกวิธี เพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง และวางรากฐานแก่พระสาวกได้เป็นแนวทางในประกาศธรรมของพระองค์ พระพุทธเจ้าทรงมีทั้งหลักการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะทรงสั่งสอนเนื้อหาที่จะสอนนั้นมีหลักสำคัญ การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่องถึงแม้ผู้ถ่ายทอดจะมีความรู้ดีสักเพียงใดก็ตาม หากขาดอุบายการสอนที่ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความสนใจได้ การสอนนั้นก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ หรือภาษาปัจจุบันเรียกว่า ขาดเทคนิคในการสอน พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศ ในการใช้กลวิธีหรือเทคนิคการสอน ประกอบด้วย ๑๐ วิธี คือกลวิธีและอุบายประกอบการสอนนั้น ในหลักพุทธวิธีการสอน พระพุทธเจ้าจะทรงใช้กลวิธีและอุบายในการสอน ดังต่อไปนี้

๑) การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายและการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำได้แม่นยำเห็น

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

จริงและเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่นเมื่อจะอธิบายให้เห็นว่าบุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจ ไม่ควรพูดคำไม่น่าพอใจ แม้แต่สัตว์อื่นเขาก็ชอบคำพูดที่น่าพอใจเช่นกัน ก็เล่านิทานชาดกเรื่อง โคนันทวิศาล^{๓๑} เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุททาหรณ์และนิทานประกอบการสอนมากมายเพียงใด จะเห็นได้จากการที่ในคัมภีร์ต่าง ๆ มีอุททาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานชาดกถึง ๕๔๗ เรื่อง

๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมเปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเทียบที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยแนวนัยแห่งนามธรรมให้เป็นรูปธรรม เพื่อช่วยให้เพิ่มน้ำหนักมากยิ่งขึ้น เช่น “ภูเขาศิลาล้วน เป็นแห่งที่บ ย่อมไม่หวั่นไหวด้วยแรงลม ฉันทิ บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะค่านินทาและสรรเสริญ ฉันทินั้น”^{๓๒} “คนผู้เรียนรู้น้อย ย่อมแก่งเหมือนโคถึกเนื้อของเขาเจริญขึ้น แต่ปัญญาหาเจริญไม่”^{๓๓} การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

๓) ใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ ตัวอย่างที่ทรงใช้อุปกรณ์การสอนเหมือนกัน โดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ในกรณีสอนผู้เรียนที่มีอายุน้อย ๆ ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม บางทีก็ทรงใช้วิธีทายปัญหาซึ่งช่วยให้เกิดความรู้สึกสนุกสำหรับเด็ก ดังปรากฏในสามเณรปัญหา ความว่า “อะไรชื่อหนึ่ง...อะไรชื่อสอง...อะไรชื่อสาม...อะไรชื่อสี่”^{๓๔} และในครั้งที่ประทับอยู่ที่สีสพวัน ใกล้เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประตูเป็นอุปกรณ์ โดยพระองค์ได้ทรงหยิบใบประตูลายมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ใบใดบ้างในพระหัตถ์ของพระองค์ ที่ไหนดมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายทูลว่า ใบปามากกว่ายี่งัก แล้วพระองค์ก็ตรัสแสดงการที่พระองค์ไม่ทรงสอนทั้งหมด เพราะคำสอนของพระองค์นั้นมีมากมาย เหมือนไม้ประตูลายใบป

^{๓๑} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๘/๑๒.

^{๓๒} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

^{๓๓} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๒/๗๙.

^{๓๔} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔/๕.

แต่ที่ตรัสเปรียบคำสอนที่จำเป็น ว่าเหมือนใบไม้ในกำมือ เพราะมีความจำเป็นต่อการทำที่สุดแห่งทุกข์ให้สิ้นไป^{๓๕}

๔) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในรูปทรงเป็นผู้ทำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง เป็นพระจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกติ แต่ที่ทรงปฏิบัติเป็นเรื่องราวเฉพาะก็มี ดังเช่น คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอานนท์ตามเสด็จ ขณะเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูลและคูดของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหา จัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบร้อย เสร็จแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น และตรัสต่อนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเรา ก็จงพยาบาลภิกษุไข้เถิด”^{๓๖}

๕) การเล่นภาษา เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที บางทีเขาทูลถามหรือกล่าวข้อความ โดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดีงาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายดีงาม คำสนทนาโต้ตอบแบบนี้ มีรสอยู่แต่ในภาษาเดิม แผลออกสู่ภาษาอื่น ย่อมเสียรสเสียความหมาย บางครั้งผู้มาเฝ้าบริภาษพระองค์ ด้วยคำพูดต่างๆ ที่รุนแรงยิ่ง พระองค์ยอมรับคำบริภาษเหล่านั้นทั้งหมด แล้วทรงแปลความหมายอธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องดีงาม ดังกรณีของเวรัญชพราหมณ์^{๓๗} ที่มากล่าวต่อว่าพระองค์ต่าง ๆ นานา แทนที่พระองค์จะปฏิเสธคำกล่าวหาเหล่านั้น กลับนำคำกล่าวหาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นคำ โดยการนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์ เช่น ในข้อกล่าวหาที่พราหมณ์ต่อว่าพระพุทธองค์ว่า “ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ” และสมบัติในความหมายของพราหมณ์ เป็นการกล่าวถึงสมบัติภายนอก อันเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าได้ความหมายใหม่ ว่า การไม่มีสมบัติ ได้แก่ ก็การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุนั้นๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายได้ จึงชื่อว่าเป็นคนไร้สมบัติ เพราะการละอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง

๖) อุบายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธรกิจด้วย

^{๓๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๓๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๒๔/๒๔๐.

^{๓๗} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒-๑๐/๒-๔.

อุปายที่ได้ผลดีอย่างยิ่ง ในการสั่งสอนแสดงธรรมก็เช่นกัน ทรงมักเริ่มต้นด้วยบุคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือประมุขของประเทศ อีกทั้งผู้นำของลัทธิต่างๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาของพระองค์นั้นได้ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งและรวดเร็ว อีกทั้งเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์เป็นอย่างดีด้วยตัวอย่างที่เช่น ภายหลังเมื่อครั้งตรัสรู้ พระองค์ทรงเลือกไปโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะทรงเห็นว่าพวกเขา มีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ซึ่งปัญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ธรรมมีอุปนิสัยก่อนแล้ว ทั้งในแง่ที่เป็นผู้เคยอุปการะกันมา หรือในแง่ที่เป็นการสร้าง ความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความเคลือบแคลงใจ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้ อาจไปสร้างความเคลือบแคลงใจแก่ผู้อื่นต่อไปอีกด้วยครั้นเสร็จจากการสั่งสอนปัญจวัคคีย์แล้ว ได้โปรดยสกุลบุตรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าปัญจวัคคีย์และยสกุลบุตรนี้จะเป็นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้มาก^{๓๔}

๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส วิธีสอนนี้เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปริปากะแห่งอินทรีย์หรือญาณ ผู้สอนต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตึงตันทำ แต่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะและโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไป ดังเช่น ในระยะเริ่มแรกประกาศพระพุทธศาสนา ณ วันมาฆปุรณมี หลังตรัสรู้ ๓ เดือน เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะสม พระองค์ก็ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นการใช้จังหวะและโอกาสให้เกิดประโยชน์

๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัดต้นหา มานะ ทิฐิเสียบให้หน่อยที่สุด ก็จะมีผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญสุด แต่จะใช้กลวิธีใดให้การ สอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกผู้รู้กล่าวแพ่ บางคราวเมื่อสมควรก็ยอมรับให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม โอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอมก็ปลอม ดังพระดำรัสว่า “เราฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง วิธีแบบรุนแรงบ้าง วิธีทั้งแบบสุภาพและแบบรุนแรงบ้าง”^{๓๕}

๙) ลงโทษและการให้รางวัล มีคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ยกมาแสดงข้างต้นว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงฝึกอบรมชุมชนได้ดีถึงเพียงนี้โดยไม่ต้องใช้อาชาญา” แสดงว่าการใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม การลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่ง หมายถึงการลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย ในทางวินัยถือว่า มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว และบทบัญญัติเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยความเห็นชอบแห่งสงฆ์ ส่วนในทางธรรม ภิกษุที่เหลือของคือว่ายากสอนยากจริง ๆ สอนไม่ได้จริง ๆ ก็จะกลายเป็นเพื่อนพรหมจารีและเพื่อนภิกษุถือว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนและตักเตือน ไม่มีใครคบค้าสมาคม

^{๓๔} ตูรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๓๑/๑๘-๔๐.

^{๓๕} อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

ด้วยไม่ว่าทางธรรมหรือวินัย โดยวิธีนี้ซึ่งถือเป็นบทลงโทษที่รุนแรงที่สุด ส่วนการให้รางวัล ทรงใช้การชมเชยยกย่อง แต่ก็เป็นในรูปแบบการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น คือ กล่าวชมโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการทำความดี

๑๐) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นบางครั้งคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และกลวิธีต่างๆมาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป อย่างไรก็ดี การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง^{๕๐} การประกาศพระศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงประสบปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ตลอดเวลา และทรงแก้สำเร็จไปในรูปแบบต่างๆกัน

ข. วิธีการสอนของพระอรุเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาถึงวิธีการสอนของพระอรุเวลกัสสปะที่มีความสัมพันธ์กับหลักการในเรื่องวิธีการสอนของพระพุทธเจ้านั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการสอนของพระอรุเวลกัสสปะได้ดังต่อไปนี้

๑. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา จะเห็นได้จากการที่พระอรุเวลกัสสปะท่านได้ใช้คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม ดังคำที่ว่า “การบูชาัญญูทั้งหลาย ล้วนแต่มีความมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งกามคุณ มีรูป เสียง กลิ่น รส และ สัมผัส อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ ซึ่งสิ่งเหล่านั้นเป็นของร้อน เป็นมลทิน ทำให้เศร้าหมอง ก่อให้เกิดกิเลส และความทุกข์ จึงละทิ้งการบูชาไฟนั้นเสีย”^{๕๑} พระอรุเวลกัสสปะได้เข้าใจว่า กามคุณ ๕ เปรียบเสมือนไฟซึ่งเป็นของร้อน เมื่อเป็นของร้อนแล้วถ้าเราไปสัมผัสก็จะทำให้เราร้อน นั่นก็คือความทุกข์ที่แผดเผาใจนั่นเอง ฉะนั้นแล้วท่านจึงให้ละสิ่งเหล่านั้นเสีย

๒. ใช้อุปกรณการสอน ในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณการสอนชนิดต่างๆที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน พระอรุเวลกัสสปะท่านมองเห็นถึงจุดนี้ ดังนั้นแล้ว ท่านจึงได้ใช้ตัวท่านเป็นอุปกรณในการสอน ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์นี้ ที่ท่านลุกขึ้นจากอาสนะห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ชบศีระชะแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระบรมศาสดา พระองค์เป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นพระสาวก^{๕๒} จากเหตุการณ์นี้มีผลทำให้ผู้ที่สงสัยเข้าใจว่าพระอรุเวลกัสสปะนั้นเป็นสาวกของ

^{๕๐} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธวิธีในการสอน*, หน้า ๕๑-๖๓.

^{๕๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

^{๕๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

พระพุทธเจ้า ดังนั้นสะท้อนให้เห็นว่า พระอรุเวลกัสสปะเป็นผู้ที่ใช้อุปกรณในการสอน ได้อย่างชัดเจน

๓. ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง จะเห็นได้จากเหตุการณ์ เมื่ออรุเวลกัสสปะ พร้อมทั้งบริวาร ได้อุปสมบทแล้ว จากนั้นก็ได้ลอยผม ชฎา เครื่องบริขารและเครื่องบูชาไฟไปในแม่น้ำ^{๔๓} จากเหตุการณ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า พระอรุเวลกัสสปะ ได้ทำให้เห็นเป็นตัวอย่างแก่พวกชฎิลน้อย ๆ ที่อยู่แม่น้ำถัดไปว่า สิ่งที่ท่านได้ทำมานั้นไม่ใช่หนทางดับทุกข์ได้

๔. การเล่นภาษา เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ จะเห็นได้จากคำกล่าวต่อไปนี้ “การบูชาขันธ์ทั้งหลาย ล้วนแต่มีความมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งกามคุณ มีรูป เสียง กลิ่น รส และ สัมผัส อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ ซึ่งสิ่งเหล่านั้นเป็นของร้อน เป็นมลทิน ทำให้ให้เศร้าหมอง ก่อให้เกิดกิเลส และความทุกข์ จึงละทิ้งการบูชาไฟนั้นเสีย” จากถ้อยคำดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าท่านได้ใช้คำในความหมายใหม่ เพื่อให้ผู้ฟังได้ฟังแล้ว ได้เห็นภาพที่ชัดเจนว่าการบูชาขันธ์ที่เคยทำมาก่อนนั้นเป็นของร้อน เมื่อเป็นของร้อนก็ทำให้เป็นทุกข์

๕. วิธีสอนนี้เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปริปากะแห่งอินทรีย์หรือญาณ ผู้สอนต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตึงตันท่า แต่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะและโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไป จะเห็นได้ว่า พระอรุเวลกัสสปะก็ได้ใช้โอกาสนี้เหมือนกัน จะเห็นได้จากเหตุการณ์ต่อไปนี้ ท่านอรุเวลกัสสปะลุกขึ้นจากอาสนะห่มอุตตราสงค์เจี๋ยงป่าข้างหนึ่ง ชบศิระชะแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระบรมศาสดา พระองค์เป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นพระสาวก ขณะนั้นพราหมณ์คหบดีชาวอมครทั้ง ๑๒ นหุตเหล่านั้นก็ทราบว่ พระอรุเวลกัสสปะประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักพระมหาสมณะ^{๔๔}

๔) เทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม

เทคนิคการเผยแผ่พุทธธรรม ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่นักเผยแผ่แต่ละคนจะต้องมี เพราะเป็นปัจจัยสำคัญเป็นอย่างมากในการเผยแผ่พุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงจะทำการศึกษาของเทคนิคและวิธีการของท่านอรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับเทคนิคและวิธีการของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่พุทธธรรมในสมัยพุทธกาลที่ได้จากการรวบรวมจากเอกสารทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

^{๔๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๑/๖๑.

^{๔๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

ก. เทคนิคและวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า

เทคนิคการเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้า จากการรวบรวมจากเอกสารทางพระพุทธศาสนาต่างๆสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

๑) วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมือง และทางเศรษฐกิจ

๑.๑ ผู้นำทางศาสนา พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกไปป่าอิสิปนมฤคทายวัน เพื่อเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัตคีย์ ซึ่งเป็นผู้คงแก่เรียนทรงแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จนบรรลุธรรมเป็นเบื้องแรก ถือว่าประสบผลสำเร็จในการเข้าหาผู้นำทางศาสนา หลังจากนั้นก็ได้เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องและบริวาร ๑,๐๐๐ รูป ซึ่งเป็นเจ้าลัทธินิคมบุชาอัคนีเทพ และเป็นทีนัถือของพระเจ้าพิมพิสารและชาวมคธโดยทั่วไป ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรโปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมกับบริวารจนได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นพระภิกษุทั้งหมด โปรดฤาษีอัคคิทัตตะ และบริวารจำนวน ๑๐,๐๐๐ รูป ซึ่งเป็นเจ้าลัทธินิคมบุชาอัคนีเทพ และเป็นทีนัถือของมหาชนชาวอาณาจักรมคธ อังคะ และอาณาจักรกุรุ จนเกิดความเลื่อมใสและเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาทั้งหมด เสียงที่ประชาชนมีต่อผู้เป็นพระและนักบวชจึงมั่นคงกว่า เพราะเป็นเสียงที่เกิดมาจากศรัทธาของประชาชนเอง^{๔๕}

๑.๒ ผู้นำทางการเมือง เริ่มต้นโดยเสด็จไปกรุงราชคฤห์ประทับ ณ สวนตาลหนุ่ม ทรงแสดงอนุปุปพิภคธรรมเทศนาโปรดพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐและข้าราชการบริวารจำนวน ๑๒ นหุต (๑๒๐,๐๐๐ คน) จนเกิดความเลื่อมใสแล้วน้อมถวายวัดเวฬุวันเพื่อเป็นสถานที่บำเพ็ญธรรมของพระภิกษุสงฆ์ นับว่าเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาแสดงธรรมโปรดพระเจ้าสเปนทิกโกศล และประยูรญาติ กษัตริย์ลิจฉวี มัลลกษัตริย์ พระเจ้าอชาตศัตรู และอภัยราชกุมาร เป็นต้น

๑.๓ ผู้นำทางเศรษฐกิจ ผู้นำทางเศรษฐกิจเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการชี้นำสังคมได้อย่างมีพลังไม่แพ้ผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการเมือง ผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจนอกจากจะมีบทบาทในประเทศของตนแล้ว ยังถือว่าเป็นหน้าเป็นตาของประเทศอีกด้วย ในสมัยพุทธกาล ผู้นำทางเศรษฐกิจที่พระพุทธองค์และพระสาวกไปเทศน์โปรด เช่น ยสกุลบุตร พร้อมทั้งมารดา บิดา ภรรยา และมิตรสหาย ๕๔ คน จิตตคฤหบดีและบริวาร โกสิยเศรษฐี อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา และนางมัลลิกา เป็นต้น

วิธีการเผยแผ่โดยการเข้าหาผู้นำทางศาสนา ทางการเมืองและทางเศรษฐกิจเช่นนี้ ถือเป็นวิธีที่ชาญฉลาด การเผยแผ่ตั้งแต่เริ่มแรกมักจะใช้วิธีการนี้มาโดยตลอด ซึ่งทำให้การเผยแผ่พุทธธรรมได้ผลดีและรวดเร็ว ทั้งเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระพุทธองค์และ

^{๔๕} พระกวีวรรณ (จันทน์ ทองประเสริฐ), ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๑๒๐.

พระสาวกด้วย ผู้นำทางศาสนานั้นบางครั้งก็มีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมากกว่าผู้นำทางการเมืองหรือนักปกครองเสียอีก เพราะนักปกครองคุมเสียงประชาชนด้วยอาวุธ ด้วยอำนาจ แต่ผู้นำทางศาสนาคุมเสียงประชาชนด้วยธรรม

๒) วิธีการปฏิบัติคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของศาสนาดั้งเดิม

การปฏิบัติ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหลักข้อมูลและระบบความเชื่อบางประการของศาสนาพราหมณ์อินเดียที่ทรงเห็นว่าผิดพลาดและไม่ชอบธรรม โดยทรงชี้แนะให้เห็นส่วนที่ผิดพลาดและทรงเสนอหลักการใหม่ขึ้นแทนที่ กล่าวคือ

๒.๑ ล้มล้างระบบความเชื่อเรื่องวรรณะ ศาสนาพราหมณ์เน้นเรื่องวรรณะ ๔ ว่าเกิดจากส่วนต่างๆ ของพระพรหม พวกพราหมณ์ได้นำเอาหลักคำสอนในทางศาสนามาเป็นเครื่องมือในการแบ่งชั้นวรรณะในสังคม ตลอดถึงการผูกขาดอาชีพทั้งยังกำหนดมิให้แต่ละวรรณะคบค้าสมาคมกัน โดยเฉพาะวรรณะศูทร ซึ่งถือว่าเป็นการลิดรอนสิทธิส่วนบุคคลขั้นพื้นฐาน และถือว่าวรรณะพราหมณ์เท่านั้นประเสริฐ พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวและสอนว่าแท้ที่จริงแล้วคนเราเกิดมาจากองค์กำเนิดของสตรีผู้เป็นมารดาทั้งสิ้น คนมีชาติหรือชั่วเพราะชาติกำเนิด แต่ขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำที่จะเป็นตัวบ่งชี้ จะเป็นวรรณะไหนก็ตาม หากทำดีก็เป็นคนดีและหากทำชั่วก็เป็นคนชั่ว^{๔๖}

ทรงสอนหักล้างระบบวรรณะที่เอาชาติกำเนิดมาเป็นเครื่องมือกีดกันสิทธิ์และโอกาสทางสังคมของคน หากแต่ทรงให้สิทธิแก่ทุกคนโดยเท่าเทียมกัน โดยในทางปฏิบัตินั้นได้ทรงบัญญัติความหมายและสร้างความรู้สึกละใหม่ ๆ ให้แก่ถ้อยคำที่ใช้กันอยู่ให้เป็นเครื่องวัดคนด้วยคุณธรรม เช่น คำว่า “พราหมณ์” “อารยะหรืออริยะ” นอกจากนี้ ยังทรงเน้นความเสมอภาคในสังคมโดยทรงตั้งคณะสงฆ์ขึ้นเพื่อรับคนจากวรรณะต่างๆ ให้เข้าสู่ความเสมอภาค กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน เหมือนทะเลที่รับน้ำจากแม่น้ำทุกสายที่ไหลสู่ที่เดียวกัน โดยทรงตั้งไว้เป็นสังคมตัวอย่างและให้ความเคารพกันตามลำดับพรथा

๒.๒ ปฏิเสธแนวทางปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม ๒ วิธีที่ผิดพลาด สมัยนั้นเชื่อกันว่าการบรรลุโมกษะสามารถปฏิบัติได้ ๒ วิธี คือ วิธีพัวพันในกามสุข และวิธีบำเพ็ญพรตด้วยการทรมานร่างกายด้วยวิธีต่างๆ แต่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธว่าเป็นทางที่ผิดและตรัสว่าเป็น “ทางสุดโต่ง” ที่ทำให้เสียเวลาเปล่า เพราะทรงได้พิสูจน์มาด้วยพระองค์เองแล้ว และได้ทรงเสนอแนวทางปฏิบัติใหม่อันประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์แปดที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทาหรือแนวทางปฏิบัติสายกลางที่ไม่เข้มงวดและไม่หละหลวมเกินไป ซึ่งทรงถือว่าเป็นทางปฏิบัติที่ถูกทาง^{๔๗}

^{๔๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๗/๘๖-๘๘.

^{๔๗} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๓-๑๔/๒๐-๒๕.

๒.๓ ปฏิเสธการบูชาข้ายัญและให้ความหมายใหม่เป็นการแสดงความเมตตากรุณาต่อสัตว์และการสังคมนาเคราะห์เข้าแทนที่ด้วยสังคนาวัตรธรรม คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา เป็นต้น

๒.๔ ทรงแสดงทศ ๖ ในความหมายใหม่ โดยทรงเปลี่ยนความหมายของการไหว้ทศตามธรรมดาเป็นการปฏิบัติต่อกันในสังคมา ต่อบุคคล ๖ กลุ่ม คือ ทศเบื้องหน้าได้แก่บิดามารดา ทศเบื้องขวาได้แก่ครูอาจารย์ ทศเบื้องบนได้แก่บุตรและภรรยา ทศเบื้องซ้ายได้แก่มิตร ทศเบื้องต่ำได้แก่ทาส กรรมกร หรือผู้ใต้บังคับบัญชา และทศเบื้องบนได้แก่สมณพราหมณ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันเพื่อความสงบสุข และเกิดภราดรภาพความเสมอภาคกันในสภาวะที่เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่เกิดความทะเลาะวิวาทหรือขัดแย้งในสังคมาที่เป็นอยู่ เรื่องทศทั้ง ๖ นี้ พระพุทธองค์ตรัสสอนสังคมาภพที่มีผมเปียกกำลังไหว้อยู่ เพราะทำตามคำสั่งของพ่อ แต่พระพุทธเจ้าได้ได้สอนให้ลงมือปฏิบัติมิใช่จะไปอ่อนน้อมแล้วจะได้อะไรตามที่เรารออ่อนน้อม^{๔๘}

๓) วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ

ในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธเจ้าทรงใช้อยู่ ๓ วิธี ที่เรียกว่า “ปาฏิหาริย์” แปลว่าสิ่งอัศจรรย์ ซึ่งหมายความว่า มีความสำเร็จอย่างน่าอัศจรรย์ เพราะสามารถทำให้คนเกิดความรู้อะไรถึงขั้นปัญญา และมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ถึงขั้นเป็นพระอรหันต์บุคคล การสอนทั้ง ๓ วิธีนี้ คือ

(๑) วิธีอิทธิปาฏิหาริย์

การสอนวิธีอิทธิปาฏิหาริย์ คือ การใช้ความสามารถพิเศษของพระองค์ในการสอนวิธีนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้กับบุคคลประเภท บางโอกาส และทรงใช้ในกรณีที่เป็นเท่านั้น การสอนวิธีนี้เห็นได้จากสอนชฎิล ๓ พี่น้อง ที่ปรากฏในมหาขันธกะ พระวินัยปิฎก ความว่า

เมื่อพระองค์ส่งสาวกทั้ง ๖๐ รูป ออกไปประกาศพระศาสนา ส่วนพระองค์เองได้เสด็จไปยังอุรุเวลาเสนานิคม ในระหว่างทางได้โปรดภิกษุวัคคีย์จำนวน ๓๐ รูป ครั้นถึงตำบลอุรุเวลาแล้ว ได้เสด็จไปยังอาศรมของอุรุเวลกัสสป ซึ่งเป็นหัวหน้าชฎิลผู้บูชาไฟจำนวน ๕๐๐ คน ได้ขอพักอาศัยอยู่ ณ ที่นั้น ในระหว่างนั้นได้ทรงเทศน์โปรดอุรุเวลกัสสปชฎิล ผู้ถือตนว่าเป็นพระอรหันต์ และเข้าใจพระองค์ว่าไม่ได้เป็นพระอรหันต์ โดยทรงแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ เป็นอันมาก จนในที่สุดอุรุเวลกัสสปชฎิลคลายทิฐิมานะยอมถวายตัวเป็นสาวก ละทิ้งการบูชาไฟของตน ขอบรรพชาอุปสมบทพร้อมด้วยชฎิลผู้

^{๔๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๓-๒๗๔/ ๑๖๙-๑๗๒.

น้องชื่อนทีกัสสป มีบริวาร ๓๐๐ คน และคยาภัสสปมีบริวาร ๒๐๐ คน ได้ทูลขออุปสมบท หลังจากนั้นได้ทรงนำไปยังตำบลคยาสิสะ ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลายสิ่งทั้งหลายถูกเป็นไฟไปหมดแล้ว ลุกไปเป็นไฟเพราะอะไร เพราะไฟระคะโทสะ โมหะ เพราะชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกซ์ โทสนัส อุปายาส ผลของการแสดงพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ พระภิกษุเหล่านั้นได้บรรลุพระอรหัตตผล”^{๔๙}

(๒) ใช้วิธีอาเทศนาปาฏิหาริย์

อาเทศนา แปลว่า การดักใจ หมายถึง การรู้สภาพจิตใจของผู้เรียนหรือผู้ฟังแล้วสอนเขาตามสภาพจิตใจนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีนี้กับบุคคลประเภทอุคฆฏิตัญญ คือ ผู้ที่มีปัญญาสูงสามารถเกิดความรู้อย่างต่ำถึงขั้นทวิภูฏิตได้เพียงแต่ได้ฟังหัวข้อธรรมที่ยกขึ้นแสดงเท่านั้นอาเทศนามี ๒ วิธี คือ

๑. การสอนด้วยคำพูดสั้นๆแต่ทำให้เกิดความซาบซึ้งใจนั้น ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ตรัสกับปัญจวัคคีย์หลังจากพระพุทธองค์ตรัสรู้ริยสัจก็ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ถึงเมืองพาราณสี พอเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาแต่ไกล ปัญจวัคคีย์ก็ไม่ทำปฏิสันถารเพราะต่างคิดว่า พระองค์ล้มเลิกความเพียรคือการทรมานกายหันไปฉันอาหาร จึงไม่เป็นไปเพื่อการบรรลุโมกษะ แม้พระพุทธเจ้าจะตรัสบอกว่าได้ตรัสรู้แล้วก็ไม่เชื่อ ยังคงกล่าวออกนามและใช้ถ้อยคำเรียกอย่างยโสโอหัง แต่ในที่สุดพระพุทธองค์ก็สามารถปราบความหัวดีของปัญจวัคคีย์ได้ด้วยการใช้พระดำรัสสั้นๆว่า “เราได้ตรัสรู้มฤตธรรมโดยชอบเองแล้ว เธอทั้งหลายจงคอยฟังเถิดเมื่อเธอทั้งหลายปฏิบัติตามที่เราสอน มิช้าก็จะได้บรรลุมฤตธรรมนั้น” ปัญจวัคคีย์คัดค้านถึง ๓ ครั้ง พระองค์ก็ตรัสให้ระลึกย้อนหลังว่า “คำนี้พระองค์เคยตรัสหรือว่า ปัญจวัคคีย์พากันทบทวนดูก็เป็นดังที่คิด จึงยอมรับฟัง”^{๕๐} การตรัสด้วยคำพูดสั้นๆ อีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่พระพุทธองค์ตรัสกับองคุลิมาล เมื่อองคุลิมาลวิงโล้พระพุทธองค์จนเหนื่อยอ่อน แต่โล้ไม่ทันองคุลิมาลพูดว่า “หยุดก่อน สมณะ หยุดก่อน” พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบไปว่า “เราหยุดแล้ว แต่ท่านยังไม่หยุด” พระดำรัสนี้ต้องการจะให้องคุลิมาลได้เกิดความคิด ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดความสำนึกผิด “ท่านสมณะหยุดมุสา ท่านเดินอยู่เฉยจึงกล่าวว่า “เราหยุดแล้ว” พระพุทธองค์ตรัสด้วยประโยคต่อไปว่า “เราหยุดทำบาปแล้ว แต่ท่านยังไม่หยุด” เท่านั้นเอง แสงสว่างก็เกิดขึ้นในดวงใจขององคุลิมาล”^{๕๑}

๒. การสอนแบบไม่พูดแต่ให้ลงมือทำ ในบางกรณี พระพุทธองค์ไม่ทรงสอนอะไรด้วยวาจาเลย แต่ทรงมอบหมายงานบางอย่างให้คนกระทำ จนกระทั่งเกิดความรู้ขึ้นมา พบ

^{๔๙} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๗-๕๔/๔๗-๕๖.

^{๕๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒/๑๓.

^{๕๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๘-๓๔๙ / ๔๒๒-๔๒๔.

ความจริงด้วยตนเองเท่าที่ได้สังเกตจากหลักฐาน ปรากฏว่า วิธีนี้พระพุทธรองค์ทรงใช้กับคนที่มีจิตอยู่ในภาวะไม่ปรกติอย่างมากจนไม่พร้อมที่จะฟังสิ่งใด การสอนแบบนี้จะให้ความรู้ด้านทฤษฎีก่อน แล้วจึงให้ผู้รับคำสอนไปศึกษาด้วยตนเอง มีหลักการตรงกันกับการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งถือเอาการทดลองเป็นหัวใจสำคัญ การที่จะเข้าใจเรื่องนี้ได้ติดตั้งตัวอย่างการสอนพระจูฬปันถก ดังนี้

สมัยหนึ่ง ยังมีพระเถระรูปหนึ่ง ชื่อ มหาปันถก ต่อมาพระมหาปันถกได้นำเอาน้องชายชื่อ จูฬปันถก มาบวชด้วย ครั้นบวชแล้ว พี่ชายก็มอบหมายหน้าที่ให้ท่องจำคาถาหรือคำฉันท์บทหนึ่ง ซึ่งมีความยาวเพียง ๔ บาทเท่านั้น แต่พระจูฬปันถกก็ท่องจำไม่ได้แม้เวลาจะล่วงไปตั้ง ๔ เดือนก็ตาม พระมหาปันถกผู้พี่เห็นว่า พระน้องชายท่องคาถาไม่ได้ จึงขับไล่จูฬปันถกให้ลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์เสีย แต่พระจูฬปันถกยังมีความเลื่อมใสไม่ยอมสึก จึงจำใจต้องไป พลังเดินร้องไห้ไปด้วยความน้อยอกน้อยใจ พระพุทธเจ้าทรงทราบเสด็จมาเพื่อปลอบใจ ทรงถามทราบเรื่องราวแล้วจึงพาพระจูฬปันถกไปยังพระคันธกุฎีให้นั่งลงแล้ว ประทานผ้าขาวให้ผืนหนึ่ง พลังตรัสสั่งให้หนึ่งเอามือลูบผ้าขาวนั้นไปมา พร้อมกับท่องคำว่า รโซหรณ รช ฺ หรติ โดยทำใจมนสิการอยู่ในอารมณ์เดียว

เมื่อพระจูฬปันถกท่องสาธยายไปด้วย ลูบคลำไปด้วย จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง เห็นความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นลักษณะ ได้เกิดดวงตาเห็นธรรม คือ สภาพที่เกิดขึ้นจากผ้าที่สีขาวบริสุทธิ์กลายเป็นผ้าที่สกปรกเปื้อนธุลี สังขารร่างกายเราก็เหมือนกัน พระพุทธรองค์หนึ่งอยู่ที่พระคันธกุฎีสั่งพระญาณมาตรัสบอกว่า ถูกแล้ว เธอจงพิจารณาสังขารเหมือนอย่างที่เราเห็นนั่นแหละ พระจูฬปันถกก็ได้บรรลุพระอรหันต์^{๕๒}

เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การบรรลุมรรคผลนั้นไม่เกี่ยวกับสติปัญญา หรือความสามารถทั่วไปของจิตแต่อย่างใดแต่เกี่ยวกับอุปนิสัยของบุคคลคนมีสติปัญญาต่ำ อาจบรรลุได้เร็วก็ได้ เช่น กรณีของพระจูฬปันถกนี้ ความสามารถในการจดจำต่ำ แต่ก็สามารถบรรลุธรรมได้เร็ว

(๓) วิธีอนุสาสนีปาฏิหาริย์

การใช้วิธีอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ การสั่งสอนให้เว้นสิ่งที่ควรเว้น ให้ทำสิ่งที่ควรทำ ทั้งทางกาย วาจา ใจ ว่าเป็นสิ่งประณีตและมีประโยชน์ การสอนแบบนี้เป็นการบรรยายหรือการแสดงธรรมแบบธรรมดา โดยไม่ต้องใช้ฤทธิ์เดชหรือการดักใจเข้าช่วยแต่อย่างใดในการสอน พระพุทธเจ้าใช้วิธีอนุสาสนีมากที่สุด และได้ผลดีที่สุด เพราะวิธีทั้งสองอย่างที่ได้อีกกล่าวมาในเบื้องต้นนั้น ต้องใช้วิธีการหลายอย่างแทรกแซง แต่วิธีนี้พระองค์ทรงใช้เนื้อหาธรรมะล้วน ๆ สอน

^{๕๒} ดูรายละเอียดใน ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/ ๕๕๗-๕๖๖/๔๓๖-๔๓๗.

อย่างเช่น เทศนาธรรมโปรดพุทธบิดา ความว่า “บุคคลใดไม่ประมาทบิณฑบาตพึงลุกขึ้นยืนรับ มีอุตสาหะ ประพฤติสุจริตธรรม บุคคลพึงอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้า”^{๕๓} ทรงแสดงพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ถึงสองครั้งจนพระพุทธบิดาบรรลुพระอนาคามี อนุสาสนีของพระพุทธองค์ มีผลดีอย่างน่าประหลาด ทุกครั้งที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจบลงผู้ฟังจำนวนมากจะเกิดความรู้ตั้งแต่ระดับทวิภวขึ้นไปถึงระดับโพธิญาณ คนธรรมดากลายเป็นกัลยาณบุุชชนและ อริยบุคคลเป็นจำนวนมาก อนุสาสนีของพระพุทธเจ้าประสบผลสำเร็จด้วยดี เพราะเหตุที่ พระองค์ทรงพิจารณาจนรู้จักจริต ภูมิปัญญาและภูมิหลัง คือ มีทศพลญาณ ๑๐ จึงรู้จักของผู้ฟัง แล้วก็ทรงปรับปรุงเนื้อหาของเรื่องที่จะสอนและวิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้รับสารหรือคนฟัง

๔) วิธีการเผยแพร่ด้วยบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพ จัดว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของนักเผยแผ่ นอกเหนือไปจากคุณสมบัติ ด้านคุณธรรม เพราะบุคลิกภาพที่สง่างาม ย่อมสร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ผู้พบเห็นเป็นครั้งแรก ผู้ที่มีบุคลิกภาพดีย่อมทำการสื่อสารได้ดีกว่าผู้ที่มีบุคลิกภาพไม่ดี เพราะส่วนมากคนเราจะ ใช้ตาในการสื่อสารหรือรับรู้ได้ดีกว่าสิ่งอื่นๆ การเห็นโดยไม่ต้องพูดทำให้การส่งสารหรือรับสาร มีประสิทธิภาพสูง เพราะจะต้องนำไปคิดปรุงแต่งได้จนเป็นที่พอใจของเขา

นอกจากนี้บุคคลทั่วไปนั้นยังยึดติดอยู่ในบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลต่างกันไปที่เรียกว่า ปมาณิกา ๔ ประเภท คือ

๑. รูปร่างปมาณิกา พวกถือรูปเป็นประมาณ ศรัทธาในรูปร่างหน้าตา เกิดความพอใจในรูปที่เห็น

๒. โสฬสปมาณิกา พวกถือเสียงเป็นประมาณ ศรัทธาในเสียง คนที่มีเสียงดีมักได้เปรียบ เช่น พุดเพราะ เสียงหวานจนทำให้ผู้ฟังติดใจ

๓. ลูขัปปมาณิก พวกถือความเคร่งครัดหรือความเคร้าหมองเป็นประมาณ

๔. รัชมัปปมาณิก พวกถือธรรมเป็นประมาณ มีภูมิธรรม มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด แสดงธรรมหรือพูดในหลักการและเหตุผล^{๕๔} พระพุทธองค์มีครบทั้ง ๔ ประการ ดังจะเห็นได้จากกรณีพระวัคกลิก ที่ได้เห็นบุคลิกหรือพระรูปลักษณะของพระพุทธองค์ยังไม่ได้ฟังธรรมก็เกิดความเลื่อมใส ดังนั้นบุคลิกลักษณะที่สง่างามเป็นสิ่งที่นักเผยแผ่สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นได้กับผู้ที่ได้พบเห็นอย่างเช่น พระอัสสชิเถระ เมื่อพระอุปติสสะปริพาชกได้เห็นบุคลิกภาพของท่านแล้วก็เกิดความเลื่อมใส เป็นต้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้

^{๕๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๖/๔๗๔-๔๗๘.

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘.

เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดีสว่างก็ยังคงความผ่อนคลายแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น

๕) วิธีการปฏิรูป

การปฏิรูป ได้แก่ การปรับปรุงให้สมควรปรับปรุงให้เข้ากับสังคมวัฒนธรรมนั้น โดยไม่ให้เกิดความขัดแย้ง ในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธองค์ประกาศพุทธธรรมได้ผลดีนั้น พระองค์ใช้วิธีปฏิบัติต่อสังคม วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนนั้นๆ ในลักษณะที่นุ่มนวล ไม่หักล้างความเชื่อถือที่ตั้งเดิม ไม่ใช่ถ้อยคำที่รุนแรง แต่พระพุทธองค์จะใช้วิธีเปลี่ยนแปลงแบบไม่รู้สีก้าวหรือโอนอ่อนผ่อนตามมากกว่า คำบัญญัติของศาสนาเดิมหรือลัทธิเดิมพระองค์ก็จะนำมาใช้ในความหมายใหม่ตามหลักพุทธธรรม ทรงสร้างคุณค่าใหม่ให้แก่คำบัญญัติที่ใช้อยู่เดิมบ้าง เช่น คำว่า “พราหมณ์” ที่ถือกันว่าเกิดจากพระโอษฐ์ของพรหม แต่พระองค์ให้ความหมายว่า ผู้เกิดจากกรรม หรือผู้ที่ชำระบาปด้วยการรักษาศีล^{๕๕} ส่วนไหนของคำสอนของศาสนาเดิมที่ดีและมีประโยชน์ พระองค์ก็ทรงยอมรับโดยถือว่าเป็นความถูกต้องดีงาม เป็นของสากลโดยธรรมชาติ ในกรณีที่หลักคำสอนในศาสนาเดิมมีความหมายมีความหมายหลายอย่าง ก็ทรงชี้แนะว่าในแง่ใดถูกหรือผิดและให้ปฏิบัติในแง่ที่ถูกต้องและบางครั้งทรงสอนว่าข้อปฏิบัติที่ผิดพลาดเสียหายบางอย่างของศาสนาเดิมสมัยนั้นเป็นความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นในศาสนานั้นเอง ซึ่งในครั้งตั้งเดิมที่เดียวคำสอนของศาสนานั้นถูกต้องโดยทรงชี้ให้เห็นว่าคำสอนนั้นเป็นอย่างไร เช่น เรื่อง ตบะ การบูชาบุญ หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครองและเรื่องพรหมสูตร เป็นต้น^{๕๖}

๖) วิธีการปฏิบัติเชิงรุก หรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน

วิธีการปฏิบัติเชิงรุก หรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรม คือ การเสด็จไปโปรดถึงบ้านของผู้ที่ทรงเล็งเห็นว่ามีอุปนิสัยสมบัติแก่กล้าพอที่จะบรรลุธรรมได้ การเสด็จไปโปรดถึงบ้านดังกล่าวในอรรถกถาได้แสดงไว้ว่าเป็นพระกรณียกิจประจำวันประการหนึ่ง ๕ ประการ คือ “เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์ เย็นทรงแสดงธรรม พลบค่ำทรงประทานโอวาทแก่ภิกษุ เทียงคืนทรงแก้ปัญหาเทวดาทั้งหลาย (พวกชนชั้นสูง) ไกลรุ่งทรงทอดพระเนตรดูสัตว์ผู้สมควรโปรดและไม่ควรโปรด^{๕๗} ถือว่าเป็นภารกิจของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงปฏิบัติมาด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ เช่นที่ปรากฏในพระสูตรและในอรรถกถาธรรมบทว่า ในตอนเช้าตรู่วันนั้นสมเด็จพระบรม-

^{๕๕} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘.

^{๕๖} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘.

^{๕๗} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๖๑/๔๐.

ศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยทิพจักขุญาณ ได้ทรงเห็นมัญญุกุณฑลีย์ ซึ่งเข้าไปภายในแห่งชาย คือพระญาณของพระองค์ หลังจากนั้นก็ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จพุทธดำเนินไปโปรดเหล่า สัตว์ที่มีอุปนิสัยควรโปรดจนถึงบ้านและแสดงธรรมตามอุปนิสัยของเขา

๗) วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ทางพระพุทธศาสนา

การสอนโดยวิธีนี้ เป็นการสอนเจาะลึกเข้าถึงสาระอันเป็นแก่นแท้ทางทาง พระพุทธศาสนา เช่น มัชฌิมนิคาเยนธรรมศาสนา คือ ธรรมที่พระองค์แสดงตามธรรมชาติ ตาม สภาพทั้งหลายที่เป็นของมันเป็นเอง ตามเหตุตามปัจจัย ได้แก่ อริยสัจ ๔ และหลักของ การปฏิบัติสมุปปบาท นอกจากนี้หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ได้แสดงไว้ในจุฬาสารปมสูตร ถือว่า การหลุดพ้นแห่งจิตเป็นแก่นแท้ และเปรียบเทียบ ลากสักการะ เป็นกิ่งใบของศาสนา ศิลเป็น สะเก็ด สมาริเป็นเปลือก ญาณทัสนะ หรือปัญญา เป็นกระพี้ศาสนา อาสวัภยญาณ หรือ วิมุตติ เป็นแก่นแท้^{๕๘}

๘) วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของอินเดีย ทำให้การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาที่ได้ผลนั้นต้องเป็นการปรับตัวหรือกลยุทธ์ในการเผยแผ่ วิธีการปรับตัวให้เข้า กับวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นของพระพุทธองค์นั้น ทรงกระทำได้อย่างแนบเนียนจนกระทั่งทำให้ ผู้ฟังเกิดความรู้สึกเหมือนกับว่า พระพุทธองค์คือเครือญาติคือพวกเดียวกันกับตนและเต็มใจที่จะ รับฟังธรรมที่ทรงแสดง การปรับตัวเข้ากับสังคมแต่ละท้องถิ่นนั้นแบ่งได้ ดังนี้คือ

๑) ด้านภาษา ในสมัยพุทธกาล มีภาษาที่ใช้กันในอินเดียภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แถบลุ่มแม่น้ำคงคา เฉพาะที่แพร่หลาย ๒ ภาษา คือ ภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีหรือมาคธี ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาชั้นสูง ส่วนภาษาบาลีเป็นภาษาง่าย ๆ แพร่หลายในระหว่างชนชั้น กลางและต่ำ พระองค์จะใช้ภาษาง่าย ๆ และเหมาะสมกับบุคคลและสังคมนั้นๆ เช่น พระพุทธ องค์ได้ทรงแนะนำพระสาวกว่า ให้ใช้ภาษาตามที่ชาวโลกเขานิยมกัน ไม่ให้ทะเลาะกับใคร เพราะภาษาว่า “ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้แลย่อมไม่วิวาทแก่งแย่งกับใครๆ โวหารใดที่ ชาวโลกพูดกัน ก็พูดไปตามโวหารนั้น แต่ไม่ยึดมั่นด้วยทิฐิ” “ไม่ถึงกล่าววาหะลับหลัง ไม่ฟัง กล่าวคำล่วงเกินต่อหน้า ฟังเป็นผู้ไม่รับตัวนพูด อย่าพูดรีบร้อน ไม่ฟังปรักปรำภาษาชนบท ไม่ฟังล่วงเลยคำพูดสามัญเสีย”^{๕๙}

^{๕๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๕/๔๓.

^{๕๙} ตูรายละเอียดยใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๐๑-๒๐๔/๒๓๙-๒๔๒.

๒) ด้านพิธีกรรม พิธีกรรมในพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นแค่เปลือก หรือกระพี้ของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่หัวใจหรือแก่นของพระพุทธศาสนา แต่พิธีกรรมก็มีส่วนสำคัญในการที่จะดึงประชาชนให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาได้ เพราะคนแต่ละคนนั้นมีปัญญาที่แตกต่างกัน จะสอนเขาด้วยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นคงจะไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยได้ เช่น กำหนดวันอุโบสถ วันเข้าพรรษา ทรงอนุญาตให้ทอดกฐิน (กรานกฐิน) และอนุญาตการถวายจิวรและผ้าอื่น ๆ เป็นต้น

ด้านจารีตประเพณีและระบบความเชื่อ การเผยแผ่พุทธธรรมที่ประสบความสำเร็จได้นั้น นักเผยแผ่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้เข้ากับจารีตประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของสังคมนั้น ๆ พระพุทธเจ้าทรงใช้รูปแบบที่เหมาะสมซึ่งแตกต่างกับสังคมดั้งเดิมของพราหมณ์และลัทธิต่างๆในรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือในส่วนรูปธรรมนั้น ทรงให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนโดยเท่าเทียมกัน โดยตั้งสังคมสงฆ์เป็นสังคมตัวอย่างส่วนในทางนามธรรมนั้นจะเห็นได้ว่าทรงบัญญัติในพระสิกขาบทต่างๆซึ่งก็คือกฎหมายนั่นเอง

๙) วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหา

วิธีการต่างๆที่ทรงใช้ประกาศธรรมตั้งแต่เริ่มต้นดังกล่าวมานี้ ว่าโดยที่จริงแล้วเป็นเพียงการเสนอหลักการใหม่ที่ทรงเห็นว่าถูกต้องเท่านั้น การสั่งสอนมิได้มีวัตถุประสงค์มุ่งสอนเพื่อทำลายศาสนาหนึ่งแล้วตั้งศาสนาใหม่ขึ้นมา หากแต่เป็นเพราะได้ทรงเห็นว่าหลักความเชื่อที่ผู้คนสมัยนั้นปฏิบัติกันอยู่ ผิดพลาดคลาดเคลื่อน จึงทรงชี้แนะข้อปฏิบัติใหม่ที่ถูกต้องและทรงปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง ครั้นมีผู้เห็นตามและปฏิบัติตามมากขึ้น หลักการใหม่นี้ก็ปรากฏเด่นชัดขึ้นโดยลำดับ กลายเป็นสถาบันใหญ่โตที่แตกต่างเด่นชัดจากศาสนาเดิม

สามารถสรุปได้ว่า วิธีการต่างๆดังกล่าวมานั้นมิใช่ว่าพระองค์จะทรงใช้ยื่นพื้นโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง หากแต่ทรงใช้ยืดหยุ่นแตกต่างกันไปตามแต่อุปนิสัยของผู้ฟังแต่ละคน ทรงมุ่งผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ วิธีการใดที่ใช้ได้ผลดีที่สุดในขณะนั้นก็ทรงใช้วิธีนั้นโดยไม่ทรงกล่าวว่า จะเสียเกียรติหรือถูกรู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ทรงยอมให้ผู้ฟังรู้สึกว่าเขาเก่งบางคราวก็ทรงชม สมควรโอบอ้อมผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ทรงขัด สมควรปลอบก็ทรงปลอบ ด้วยวิธีทั้งอ่อนละมุนละไมและทั้งรุนแรงปนกันไป ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ข. เทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระอรุเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาถึงเทคนิคการเผยแผ่พุทธธรรมของพระอรุเวลกัสสปะซึ่งมีความสัมพันธ์กับหลักการในเรื่องของเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น

ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับเทคนิคในการเผยแพร่พุทธศาสนาของท่านอรุเวลกัสสปะ ได้ดังนี้

๑. วิธีการเข้าหาผู้นำทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ เมื่อเราได้ศึกษาชีวประวัติของท่านอรุเวลกัสสปะแล้ว พบว่า ท่านมีบริวารมากมาย และยังเป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปให้ความเคารพยกย่อง เมื่อท่านได้ดวงตาเห็นธรรม ท่านจึงปรารถนาให้บุคคลอื่นได้มีโอกาสธรรมบั้ง และอีกประการหนึ่ง ท่านก็เป็นผู้หนึ่งที่มีอุดมการณ์ในการที่จะใช้วิธีการเข้าหาผู้นำทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ โดยการที่ท่านได้ติดตามพระพุทธเจ้าไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวเมืองมคธ และท่านก็มีบทบาทสำคัญในการทำให้พระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวเมืองมคธได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา^{๖๐}

๒. วิธีการปฏิบัติคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของศาสนาตั้งเดิม จะเห็นได้จากกล่าวของท่านที่ว่า “การบูชาัญญทั้งหลาย ล้วนแต่มีความมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งกามคุณ มีรูป เสียง กลิ่น รส และ สัมผัส อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ ซึ่งสิ่งเหล่านั้นเป็นของร้อน เป็นมลทิน ทำให้ให้เศร้าหมอง ก่อให้เกิดกิเลส และความทุกข์ จึงละทิ้งการบูชาไฟนั้นเสีย”^{๖๑} นอกจากนั้นการที่ท่านได้ละลัทธิเดิมที่เป็นของพราหมณ์ แล้วมาบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าถือได้ว่าท่านได้ใช้วิธีปฏิบัติคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของศาสนาตั้งเดิมได้อย่างชัดเจน

๓. วิธีการใช้ปฏิหาริย์ต่างๆจะเห็นได้จากเหตุการณ์ดังนี้ กัสสปะ เองจงตัดความวิตกของเหล่าอัฐิฐากของเธอลีลา พระเถระรับพระดำรัสของพระศาสดาแล้วลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระศาสดาด้วยเบญจางคประดิษฐ์ เหาะขึ้นสู่อากาศประมาณชั่วต้นตาล แสดงฤทธิ์ต่างๆประกาศว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก แล้วลงมาถวายบังคมพระยุคลบาทพระศพล โดยอุบายนั้น ครั้งที่ ๗ เหาะขึ้นสู่อากาศ ๗ ชั่วต้นตาลแล้วถวายบังคมพระยุคลบาทของพระศพล นัง ฌ ที่สมควรข้างหนึ่ง^{๖๒}

๔. วิธีการปฏิรูป จะเห็นได้จากการที่ท่านอรุเวลกัสสปะท่านได้เอาเครื่องบริวาร เครื่องตกแต่งผม ชฎา สานแหวก คาน เครื่องบูชาเพลิง ทั่งน้ำเต้า หนั่งเสื่อ ไม้สามง่าม ลงในแม่น้ำ^{๖๓} แล้วหันมาบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า จะเห็นได้ว่าท่านได้ปฏิรูปการปฏิบัติของท่านที่มีมาแต่เดิมหันมาปฏิบัติตามแบบของพระพุทธเจ้า

^{๖๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๕- ๖๘.

^{๖๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

^{๖๒} อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๕๙.

^{๖๓} พระพิมลธรรม (อนุจาริมหาเถระ), พุทธประวัติทัศนศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนบุญนิธิหอไตร, ๒๕๓๙), หน้า ๙๖.

๕. วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหา จะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่ท่านได้สนทนากับพระพุทธเจ้าตั้งข้อความสนทนาต่อไปนี้

พระพุทธเจ้า : กัสสปะ เธออยู่ในอุรุเวลาเสนานิคมมานาน เคยเป็นอาจารย์สั่งสอนชฎิลให้บำเพ็ญพรตจนร่างกายซูบผอม แต่เธอมาได้เห็นอะไรจึงยอมเลิกบูชาไฟเสียเล่า

พระอุรุเวลกัสสปะ : การบูชาขันธ์ กล่าวยกย่องรูป เสียง กลิ่น และรสที่น่าปรารถนา และกล่าวยกย่องสตรีทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้ารู้ว่่านั้นเป็นมลทิน เพราะเหตุนี้จึงไม่ยินดีในการเช่นสรวงบูชา

พระพุทธเจ้า : กัสสปะ ใจของเธอไม่ยินดีแล้วในอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส แล้วบัดนี้ใจของเธอยินดีในสิ่งใดเล่า ยินดีในเทวโลกหรือมนุษยโลก

พระอุรุเวลกัสสปะ : ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นทางอันสงบ ไม่มีการยึดถือ ไม่มีกังวล ไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่ผันแปร ไม่ใช้ธรรมที่ผู้อื่นแนะนำให้บรรลุ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ยินดีในการเช่นสรวงบูชา^{๖๔} จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าท่านอุรุเวลกัสสปะได้ใช้วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหาได้อย่างชัดเจน

๓.๓ สรุป

จากการที่ได้ศึกษาในบทนี้ ทำให้ได้ทราบว่า พระอุรุเวลกัสสปะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากคือ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคล ได้แก่ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนา ได้แก่พระพุทธเจ้า และบทบาทที่สัมพันธ์กับบุคคลนอกศาสนา ได้แก่ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับเหล่าชฎิล กับบทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับชาวเมืองมคธ และบทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า อันประกอบด้วย คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ ได้แก่ ปิโย น่ารัก กรุ น่ารักพอ ว่าจะหนักขะโม การอดทนต่อถ้อยคำ วัตถุประสงค์ที่แจ่มแจ้งเผยแผ่ให้ได้ผล โน จัฏฐาเน นิโยชะเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส โดยท่านมีจุดมุ่งหมายในการสอน เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามควร วิธีการสอนท่านใช้วิธีการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณในการสอน การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษา การเล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การรู้จักจังหวะและโอกาส สดุดท้ายเทคนิคและวิธีการเผยแผ่ท่านได้ใช้ วิธีการเข้าหาผู้นำทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ วิธีการปฏิบัติคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของศาสนาดั้งเดิม วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ วิธีการปฏิรูป วิธีการสนทนาการบรรยายและตอบปัญหา ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดศรัทธาเลื่อมใสหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสเกิดความเลื่อมใส ทำให้ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วเกิดความเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น ทำให้งานเผยแผ่

^{๖๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

พระพุทธศาสนาก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำบทบาทของท่านไปวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลและบทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับหลักการ ในบทที่ ๔ ต่อไป

บทที่ ๔

วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอรุณเวลกัสสปะ

บทนี้ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอรุณเวลกัสสปะ ในรายละเอียดดังต่อไปนี้ วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอรุณเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับบุคคลและวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอรุณเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า

๔.๑ วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลของพระอรุณเวลกัสสปะ

๔.๑.๑ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนา

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาชีวประวัติของพระอรุณเวลกัสสปะแล้ว พบว่า ท่านพระอรุณเวลกัสสปะท่านได้มีความสัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนาที่เห็นได้ชัดเจนก็คือพระพุทธเจ้า เมื่อได้ศึกษาชีวประวัติของท่านในส่วนที่ความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าแล้วจึงพบว่าบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าที่กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์แล้วท่านได้มีบทบาทดังต่อไปนี้

๑) พระอรุณเวลกัสสปะนับเป็นบุคคลที่เป็นเป้าหมายสำคัญเป็นอันดับแรกๆในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าต่อจากปัญจวัคคีย์ ดังที่พระดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเตียวกันสองรูป จงแสดงธรรม มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายมีธุลีในตาน้อยอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จะไปยังตำบลอรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม^๑

ถึงแม้ว่าในขณะนั้นมีพระอรหันต์ปรากฏขึ้นในโลก ๖๐ รูปแล้วก็ตามแต่หากพิจารณาแล้วจะพบว่าพระอรหันต์ทั้ง ๖๐ รูปนั้น มีเพียง ๕ รูปที่เป็นเป้าหมายของพระพุทธเจ้าในการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนพระอรหันต์อีก ๕๕ รูปนั้นถึงแม้ว่าจะสำเร็จได้เป็นพระอรหันต์แล้วก็จริง แต่จะพบว่าพระอรหันต์ทั้ง ๕๕ รูปนั้นมิได้เกิดขึ้นโดยการวางเป้าหมายของพระพุทธองค์แต่ท่านเหล่านั้นมาโดยตัวของท่านเองดังเหตุการณ์ที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่า

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

“หลังจากนั้น ยสะกุลบุตรจึงเดินต่อไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน”^๒ ดังคำที่หลวงพ่พุทธทาสกล่าวไว้ว่า ยสะกุลบุตรได้เข้าไปหาพระพุทธเจ้าเองโดยบังเอิญ” จะไม่เหมือนพระอรุเวลกัสสปะที่พระพุทธเจ้ามีเป้าหมายไว้ชัดเจน การที่พระพุทธเจ้ามุ่งเสด็จไปยังตำบลอรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรมเพราะพระองค์ได้ทรงวางเป้าหมายและวิธีการที่จะไปประกาศธรรมแก่เจ้าลัทธิแคว้นมคธอันเป็นแคว้นใหญ่และมีความสำคัญในชมพูทวีปในสมัยนั้นอย่างมาก โดยใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการเข้าหาผู้นำทางศาสนา ซึ่งเป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าเลือกใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยในขณะนั้นผู้นำทางศาสนาซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวมคธในขณะนั้นก็คือชฎิลสามพี่น้องโดยมีชฎิลอรุเวลกัสสปะเป็นหัวหน้า ท่านอรุเวลกัสสปะจึงเปรียบเสมือนกุญแจดอกสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่รู้จักของคนในชมพูทวีป เพราะพระพุทธเจ้าตั้งพระทัยเสด็จไปโปรดเป็นอันดับแรกในบรรดาบุคคลทั้งหลายในแคว้นมคธนั้น ใช้เวลาในการไปโปรดท่านอรุเวลกัสสปะยาวนานถึง ๒ เดือน ดังนั้นแสดงให้เห็นว่า ท่านอรุเวลกัสสปะเป็นเป้าหมายสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นมคธเป็นอย่างดี

๒) พระอรุเวลกัสสปะเป็นผู้มีบทบาทที่ทำให้ผู้ศึกษาประวัติของท่านได้เห็นความเพียรพยายามของพระพุทธเจ้าในการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง หากจะสำรวจประวัติการประกาศศาสนาช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ตั้งแต่พรรษาแรก กระทั่งถึงพรรษาสุดท้าย ไฉ่เรียงจากคัมภีร์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั้งหมดแล้ว ไม่มีครั้งใดที่พระพุทธเจ้าต้องใช้ความเพียรพยายามมากเท่ากับการแสดงธรรมโปรดพระอรุเวลกัสสปะพร้อมด้วยบริวาร เพราะหลักฐานที่ระบุไว้ในคัมภีร์วินัยปิฎก มหาวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ นั้นบอกว่า พระพุทธเจ้าทรงทรงมานชฎิลด้วยวิธีการต่าง ๆ ถึง ๓,๕๐๐ วิธี^๓ เพื่อให้พระอรุเวลกัสสปะยอมที่จะรับฟังพระธรรมเทศนาจากพระองค์ด้วยความเพียรพยายามอย่างหนักถึงเพียงนี้ เพราะมีพุทธประสงค์ที่จะวางรากฐานศาสนาของพระองค์ที่เมืองราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ เป้าหมายอยู่ที่เมืองหลวงซึ่งก็คือพระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยเหล่าบริวาร หลังจากนั้นก็ค่อยๆ เผยขยายสู่ประชาชนทั่วไป ที่พระองค์ไม่ทรงเดินทางเข้าเมืองหลวง เพื่อแสดงธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสารโดยตรง ทั้งๆที่พระองค์ก็เคยให้สัญญาไว้กับพระเจ้าพิมพิสารว่า หากได้บรรลุโพธิญาณแล้วจะมาแสดงธรรมโปรด ซึ่งด้วยสัญญาดังกล่าว ผู้วิจัยมองว่า น่าจะทำให้พระองค์เข้าเมืองหลวงได้โดยไม่ยากนักหากจะทรงทำ แต่ไม่ทรงทำ กลับเลือกที่จะไปโปรดชฎิลก่อน เหตุผลก็มีเพียงประการเดียวคือ พระเจ้าพิมพิสาร และชาวเมืองเวลานั้นศรัทธาในพระอรุเวลกัสสปะและบริวาร

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๓๒.

^๓ พุทธทาสภิกขุ, พุทธประวัติสำหรับนักศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อรุณวิทยา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๑.

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๓/๖๓.

มาก เรียกว่า ศรัทธาของเมืองราชคฤห์ทั้งเมือง ขึ้นอยู่พระอุรุเวลกัสสปะทั้งหมด^๕ การเข้าไปประกาศศาสนาในถิ่นที่มีลัทธิศาสนาอื่นครอบงำอยู่ก่อนแล้วเช่นนี้ จึงต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง มิเช่นนั้นก็จะเป็นภัย ทั้งต่อพระองค์เอง และเหล่าพระสงฆ์สาวก เรื่องนี้มีตัวอย่างให้เห็นมากต่อมากในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่นเรื่อง พระมหาโมคคัลลานะ นับเป็นตัวอย่างในเรื่องนี้ได้ชัดเจนที่สุดเรื่องหนึ่ง เพราะท่านถูกลอบทำร้ายด้วยการใช้ท่อนไม้ทุบตีจนตายอย่างทารุณภายในกฎฑิของท่าน สภาพศพແหลกແหลว กระดูกหักไม่มีชิ้นดี^๖ เมื่อตัดสินพระทัยแนบนอนแล้ว ก็ทรงออกเดินทางไปยังถิ่นพำนักของอุรุเวลกัสสปะ เมื่อไปถึงได้เข้าไปขอที่พัก และได้ที่พักแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงปาฏิหาริย์ทั้ง ๓,๕๐๐ วิธี ออกมาทีละวิธีตามจังหวะและโอกาสที่เหมาะสม แต่ทุกครั้ง อุรุเวลกัสสปะชฎิลก็หายอมรับนับถือง่ายๆไม่ อย่างดีก็พูดแค่เพียงว่า “มหาสมณะมีฤทธิ์มาก...แต่ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเรา”^๗ กระทั่งสุดท้าย เมื่อเห็นว่อุรุเวลกัสสปะยังคงตื้อตึง มีทิฐิมาเนสำคัญตนผิด เป็นพวกโมฆบุรุษอยู่อย่างนั้น ก็เลยตรัสกับชฎิลอุรุเวลกัสสปะต่อหน้าว่า “กัสสปะ ท่านไม่ใช่พระอรหันต์แน่ ทั้งยังไม่ถึงอรหัตตมรรค แม้ปฏิบัติของท่านอันจะเป็นเหตุให้เป็นพระอรหันต์หรืออรหัตตมรรคก็ยังไม่มี”^๘ อุรุเวลกัสสปะจึงพูดไม่ออกเพราะรู้เต็มอกว่่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสนั้นเป็นความจริง ที่ยังคงตื้อตึง ไม่ยอมรับตั้งแต่ต้นก็เพราะทิฐิมาเนตนเคยสำคัญเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวเมืองมานาน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาคุณภาพของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ต้น เทียบเคียงกับตนเองแล้ว หากไม่มีอคติจนเกินไป อานุกาพของตนาหาได้ทัดเทียมพระพุทธเจ้าไม่ พิจารณาอย่างนี้ พระอุรุเวลกัสสปะจึงก้มลงหมอบกราบแทบพระบาท ทูลขอบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา การสละลัทธิชฎิลบูชาไฟมาบวชในพระพุทธศาสนาในครั้งนี้ นับว่ามีผลดีต่อการสถาปนาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในเมืองราชคฤห์เป็นอย่างมาก หนึ่งเพราะพระอุรุเวลกัสสปะมีบริวารมาก เมื่อหัวหน้าออกบวชเช่นนี้ ลูกศิษย์ทั้งหมด ๑,๐๐๐ คนพร้อมน้องชายทั้งสองก็ออกบวชตามด้วย ทำให้ได้กำลังสำคัญช่วยประกาศศาสนา สองการแสดงธรรมในเมืองราชคฤห์ง่ายขึ้น เพราะพระอุรุเวลกัสสปะและบริวาร ในฐานะเป็นเจ้าลัทธิเคยเป็นที่เคารพนับถือของชาวเมืองเปลี่ยนสถานภาพเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าหมดแล้ว ชาวเมืองก็หมดความสงสัยในพระพุทธศาสนา หันมานับถือได้อย่างสนิทใจ นี่เป็นความสำคัญครั้งยิ่งใหญ่ในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า เพราะหลังจากที่ลัทธิของอุรุเวลกัสสปะชฎิลล่มสลายไปแล้ว พระองค์ก็ทรงพาพระอุรุเวลกัสสปะพร้อมด้วยบริวารไปปรากฏโปรดพระเจ้าพิมพิสารและชาวเมืองต่อ ซึ่ง

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๓/๕๓.

^๖ ดูรายละเอียดใน ขุ.อป.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๙๐-๒๙๑.

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๘/๔๙.

^๘ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๑/๖๑.

ก็ได้ผลตามที่มีพุทธประสงค์ไว้ ทันทีที่พระอรุเวลกัสสปะประกาศท่ามกลางฝูงชน อันมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นประมุขว่าตนเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้โอกาสในการแสดงธรรม ทำให้พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยบริวารในวันนั้น ได้บรรลุธรรม ๑๑๐,๐๐๐ คน ที่ยังไม่บรรลุ แต่ก็ได้แสดงตนเป็นพุทธศาสนิกชน นับถือพระพุทธศาสนาตลอดชีวิต^๙ พระพุทธศาสนาจึงมั่นคงถาวรในเมืองราชคฤห์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

๓) พระอรุเวลกัสสปะ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่เป็นหลักฐานยืนยันให้กับคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เพื่อความสงบสุขที่แท้จริง จะเห็นได้จากการที่ท่านและบริวารทั้ง ๑,๐๐๐ รูป ได้ยอมรับในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจนได้ละลัทธิเดิมและเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนาทั้งที่ตนและบริวารเคยร่วมปฏิบัติกันมาเป็นเวลายาวนานและยังเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนมากมาย อีกทั้งคนทั่วไปยังทราบอุปนิสัยของท่านอรุเวลกัสสปะว่าเป็นคนมีทิวณามะมากไม่ยอมเชื่อใครง่าย ๆ ฉะนั้นการที่ท่านได้ละลัทธิเดิมของท่านแล้วได้หันมาบวชในพระพุทธศาสนาจึงเปรียบเสมือนเป็นหลักฐานยืนยันว่าพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งดีจริง รวมถึงการที่ท่านได้ยืนยันธรรมของพระพุทธเจ้าต่อหน้าประชาชนชาวมคธทั้งหลายว่า “ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นทางอันสงบ ไม่มีการยึดถือ ไม่มีกังวล ไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่ผันแปร ไม่ใช่ธรรมที่ผู้อื่นแนะนำให้บรรลุ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ยินดีในการเช่นสร้างบုชา”^{๑๐} จากคำกล่าวข้างต้นก็ยิ่งเป็นการยืนยันให้มั่นใจได้ว่า ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นไปเพื่อความสงบสุข ไม่มีอุปธิ ไม่มีกังวล ไม่ข้องอยู่ในกามภพ ไม่มีอันผันแปรเป็นอย่างอื่น ที่สำคัญคือไม่มีบุคคลที่จะแนะนำได้เหมือนพระพุทธเจ้า และท่านก็ได้ละทิ้งคำสั่งสอนลัทธิเดิมของท่าน ที่เป็นไปเพื่อสนองกามทั้งหลายอันได้แก่ รูป เสียง รส และสตรีทั้งหลาย^{๑๑} ซึ่งสิ่งเหล่านั้นท่านอรุเวลกัสสปะก็เห็นประจักษ์ด้วยตัวท่านเองมาก่อนแล้ว ดังนั้น เมื่อท่านได้หันมานับพระพุทธศาสนาจึงเป็นการยืนยันได้ว่าคำสอนพระพุทธเจ้าเป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ และให้ประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติตามได้อย่างแท้จริง

นอกจากนั้นการกระทำของพระอรุเวลกัสสปะยังเป็นสิ่งสำคัญในการปลดเปลื้องความลึกลับสงสัยของชาวมคธได้หันมาสนใจในพระพุทธเจ้า จะเห็นได้จากการที่ได้ประกาศตัวเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าในท่ามกลางความสับสนของประชาชนชาวมคธ เพราะทุกคนรู้จักท่านอรุเวลกัสสปะดี แต่ไม่มีใครรู้จักพระองค์ จึงต่างก็สงสัยว่าสมณะองค์นี้คือใคร มาจากไหน เป็นลูกศิษย์หรืออาจารย์ท่านอรุเวลกัสสปะกันแน่ ฉะนั้นจึงเกิดความลึกลับไม่ทราบว่าจะแสดงความเคารพต่อใครดี ดังนั้นพระอรุเวลกัสสปะจึงได้ประกาศให้ชาวเมืองทราบว่า ท่านเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นอาจารย์ของท่าน ชาวเมืองซึ่งมีความเคารพเลื่อมใสใน

^๙ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๘.

^{๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

ท่านอุรุเวลกัสสปะอยู่แล้ว พอทราบว่าบุคคลที่ตนเคยเคารพนับถือมีสติปัญญาสูงถึงเพียงนั้นยังเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า จึงเกิดความสนใจและทุ่มเทความเลื่อมใสมาสู่พระองค์โดยสิ้นเชิง จะเห็นได้ว่าจากเหตุการณ์ข้างต้นพระอุรุเวลกัสสปะมีบทบาทในการปลดปล่อยความลึกลับของประชาชนชาวอมคธให้หันมาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า

๔) พระอุรุเวลกัสสปะเป็นผู้สนับสนุนให้พระพุทธเจ้ามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรดก็ทรงได้แสดงปาฏิหาริย์ต่างๆถึง ๓,๕๐๐ อย่าง^{๑๒} เช่น เรื่องโรงบูชาไฟ เรื่องทำวมหาราชทั้ง ๔ เรื่องทำวสักกะ เป็นต้น จากเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้น สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธเจ้ามีพระปรีชาสามารถเป็นอย่างมาก เพราะการที่จะเอาชนะจิตใจของท่านอุรุเวลกัสสปะนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากท่านอุรุเวลกัสสปะเป็นคณาจารย์ใหญ่ มีสาวกเป็นบริวาร ถึง ๑,๐๐๐ รูป และมีน้องชายอีก ๒ รูปและท่านก็เป็นนักบวชที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจชาวอมคธอยู่มาก รวมทั้งพระเจ้าพิมพิสารด้วย และอีกอย่างหนึ่งท่านอุรุเวลกัสสปะ เป็นผู้ที่ทะนงตนว่าเป็นพระอรหันต์ และมีคนเชื่อว่าท่านเป็นพระอรหันต์จริงๆเป็นจำนวนมากเช่นกัน เพราะท่านได้ถือลัทธิบูชาไฟ ซึ่งเป็นลัทธิที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในหมู่ชาวชมพูทวีปในสมัยนั้น ซึ่งเป็นวิธีที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์ในที่สุด ดังนั้น พระอุรุเวลกัสสปะ จึงเป็นกุญแจสำคัญสำหรับพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่ศาสนาของพระองค์โดยการที่พระพุทธเจ้ายอมเสียเวลาอยู่กับท่านอุรุเวลกัสสปะถึง ๒ เดือน เพื่อสร้างความเลื่อมใสความเชื่อถือ โดยการแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ ที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้นให้ปรากฏอยู่เสมอ เพราะการที่จะเอาชนะคนนั้นก็ต้องดูเหมือนกัน ว่าคนประเภทไหนควรจะเอาชนะอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงมีพระปรีชาสามารถทราบว่า คนประเภทอุรุเวลกัสสปะต้องเอาชนะด้วยฤทธิ์ด้วยปาฏิหาริย์ คนที่ขอบอวดฤทธิ์ ก็ต้องแสดงฤทธิ์ให้เห็นดีกว่าจึงจะเอาชนะได้โดยวิธีนี้เอง ที่พระองค์ทรงชนะจิตใจท่านอุรุเวลกัสสปะทีละน้อยๆ จนในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ยังทรงพระปรีชาสามารถอีก ในการที่พิจารณาเห็นว่าความเลื่อมใสของท่านอุรุเวลกัสสปะถึงจุดอิ่มตัวแล้วพระองค์จึงได้ให้สติแก่ท่านอุรุเวลกัสสปะว่า ตัวท่านอุรุเวลกัสสปะนั้น มิได้เป็นพระอรหันต์ และการปฏิบัติที่ได้ทำมาเป็นเวลานานแล้วนั้น ไม่ใช่เป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความเป็นพระอรหันต์เลย เมื่อท่านอุรุเวลกัสสปะได้ยินเช่นนั้นก็สลดใจ ในความเขลาเข้าใจผิดของตน จึงพากันทั้งบริวารสำหรับชฎิลลงในแม่น้ำเนรัญชรา แล้วก็ทูลขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้า ดังนั้น เมื่อพระองค์ทรงปราบพระอุรุเวลกัสสปะได้ ก็ทำให้พระองค์มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้นอย่างรวดเร็ว จนเป็นที่รู้จักของคนทุกชั้นวรรณะทั่วทั้งชมพูทวีปในเวลาต่อมา

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๘-๕๐/๔๘-๖๐.

๔.๑.๒ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลนอกพระพุทธศาสนา

สำหรับบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านอรุเวลกัสสะปะที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์กับบุคคลนอกศาสนานั้น ท่านอรุเวลกัสสะปะก็นับว่าเป็นบุคคลที่มีบาทสำคัญอย่างยิ่งบุคคลหนึ่งในการที่จะทำให้พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกเข้าสู่บุคคลนอกพระพุทธศาสนาในดินแดนชมพูทวีปเมื่อครั้งอดีตกาลที่ประชาชนในสมัยนั้นยังไม่ได้รู้จักพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์มาก่อน เนื่องจากในครั้งนั้นศาสนาที่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับกันดีในดินแดนชมพูทวีปคือศาสนาพราหมณ์และศาสนาเชน อีกทั้งยังมีศาสนาอื่นๆ อีกหลายศาสนาที่แพร่หลายอยู่ก่อนแล้ว โดยมีศาสนาพราหมณ์ที่เป็นศาสนาซึ่งมีประชาชนให้ความเลื่อมใสศรัทธาเป็นจำนวนมากที่สุด ดังนั้นในการวิเคราะห์ถึงบทบาทในการเผยแผ่พุทธศาสนาของท่านอรุเวลกัสสะปะที่มีผลจากความสัมพันธ์กับบุคคลนอกศาสนานั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิเคราะห์ถึงบทบาทความสัมพันธ์กับบุคคลนอกศาสนาซึ่งเป็นลักษณะของการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกับชาวในศาสนาอื่นๆ ที่มีอยู่ก่อนแล้วในสมัยนั้นของท่านอรุเวลกัสสะปะ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ ไว้ ๒ ประเด็น ดังนี้

ก. บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับเหล่าชฎิล

ในส่วนที่เป็นบทบาทที่สัมพันธ์กับเหล่าชฎิล ผู้วิจัยจะแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ออกเป็น ๓ ประเด็นด้วยกัน ดังนี้

๑) บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับเหล่าชฎิลที่เป็นบริวารและห้อง ๆ

พระอรุเวลกัสสะปะเป็นที่เคารพนับถือและให้เกียรติของเหล่าบริวารเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทำให้พระอรุเวลกัสสะปะยอมลดทิวฐิมานะแล้วหันมานับพระองค์ ท่านจึงได้ไปบอกกับเหล่าชฎิลว่าจะประพาศิพรมจรรย์ในสำนักของพระพุทธเจ้า เหล่าชฎิลจึงได้กล่าวกับพระอรุเวลกัสสะปะว่า “พวกกระผมเลื่อมใสยิ่งในสำนักพระมหาสมณะมานานแล้ว ขอรับ ถ้าท่านจักประพาศิพรมจรรย์ในสำนักพระมหาสมณะพวกกระผมทั้งหมดก็จักประพาศิพรมจรรย์ในสำนักพระมหาสมณะเช่นกัน”^{๑๓} จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นได้ว่าการที่ท่านจะทำอะไรสักอย่างผู้เป็นบริวารก็ต้องให้ความสนใจตาม ฉะนั้นพระอรุเวลกัสสะปะจึงมีบทบาทต่อเหล่าชฎิลที่เป็นบริวารของท่านเป็นอย่างมาก เพราะก่อนหน้านั้นบริวารของท่านอรุเวลกัสสะปะได้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าก่อนแล้ว แต่ก็ยังให้ความเคารพต่อท่านอรุเวลกัสสะปะอยู่ ฉะนั้นเมื่อพระอรุเวลกัสสะปะยอมรับนับถือพระพุทธเจ้า เหล่าบริวารของท่านก็ยอมนับถือตามไปด้วย ส่วนน้องชายทั้งสองที่มีความเคารพต่อพี่ชายอยู่แล้ว ก็ได้หันมานับถือพระพุทธเจ้าเช่นกัน

^{๑๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๑/๖๕.

การที่ท่านมีน้องชายทั้งสองและบริวารถึง ๑,๐๐๐ คน ทำให้การเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิผล ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

พระอรุเวลกัสสปะเป็นยอดของเหล่าภิกษุสาวกผู้มีบริวารมาก จริงอยู่ พระเถระอื่นๆ บางกาล ก็มีบริวารมาก บางกาลก็มีบริวารน้อย ส่วนพระเถระนี้กับน้องชายทั้งสอง มีบริวารประจำ เป็นสมณะถึงพันรูป บรรดาภิกษุชฎิลสามรูปนั้น เมื่อแต่ละรูปให้บรรพชาครั้งละรูป ก็จะเป็นสมณะสองพันรูป เมื่อให้บรรพชารั้งละสองรูป ก็จะเป็นสมณะสามพันรูป เพราะฉะนั้นท่านอรุเวลกัสสปะ จึงเป็นยอดของภิกษุผู้มีบริวารมาก^{๑๔}

เมื่อพระพุทธเจ้ามีธรรมิกบุคคลในการเผยแผ่พุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น ก็ทำให้ได้ช่วยกันเผยแผ่ธรรมของพระองค์ไปสู่ประชาชนผู้สนใจในธรรมของพระพุทธเจ้ามากยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวของหลวงพ่อกุศลทาสที่ว่า “ถ้าธรรมิกบุคคลยิ่งมากขึ้น ก็มีอิทธิพลในการที่จะจูงสัตว์โลกไปในแนวของธรรมมากยิ่งขึ้น”^{๑๕} และบุคลากรเหล่านั้นน่าจะทำงานด้วยกันได้เป็นอย่างดี เพราะเคยอยู่ร่วมกันมาก่อน และอีกอย่างหนึ่งการที่พระอรุเวลกัสสปะและเหล่าบริวารได้หันมานับถือพระพุทธเจ้ามีผลเป็นอย่างมาก เพราะว่าท่านเหล่านั้นอยู่ในแคว้นมหาอำนาจอันได้แก่ แคว้นมคธ และเป็นที่ทราบกันอยู่ว่าในสมัยนั้น แคว้นมคธเป็นแคว้นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป ในเมื่อท่านอยู่ในแคว้นที่ยิ่งใหญ่เป็นคนที่ยิ่งมีชื่อเสียงและยังเป็นที่เคารพนับถือของพระราชาและประชาชนในแคว้นนั้นด้วย ยิ่งทำให้ท่านและบริวารมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธศาสนาให้เป็นไปอย่างรวดเร็วและประสบผลสำเร็จได้ในเวลาต่อมา

๒) บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับเหล่าชฎิลในแคว้นอื่น ๆ

เมื่อข่าวการนับถือพระพุทธเจ้าของพระอรุเวลกัสสปะแพร่กระจายออกไปจึงเป็นเหตุให้ชฎิลกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่แคว้นต่างๆ พากันสนใจในความเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในครั้งนี้ แล้วอยากที่จะมาศึกษาในสำนักของพระพุทธเจ้า จากการศึกษาแล้วพบว่า ชฎิลที่มีอยู่ในสมัยนั้น ไม่ได้มีกลุ่มเดียว มีหลายกลุ่มที่กระจัดกระจายกันอยู่ตามแคว้นต่างๆ เช่น แคว้นเจตีย์^{๑๖} แคว้นอังคุดตราประ^{๑๗} แคว้นโกศล^{๑๘} และแยกกันไปปฏิบัติตามความถนัดของตน ในเมื่อเป็นเช่นนั้น พระอรุเวลกัสสปะในฐานะที่เป็นหัวหน้าของพวกชฎิลที่มีชื่อเสียงและมีผู้คนเคารพนับถือเป็นอันมาก อีกอย่างหนึ่งอยู่ในแคว้นมหาอำนาจในสมัยนั้น ได้หันมานับถือพระพุทธเจ้าพร้อมกับ

^{๑๔} อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๕๖.

^{๑๕} พุทธศาสนิกขุ, พุทธประวัติ (ฉบับวิจารณ์), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๓.

^{๑๖} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๓๒๖/๔๖๒.

^{๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๙๖/๔๙๐.

^{๑๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๒๒/๑๔๑.

บริวารเป็นจำนวนถึง ๑,๐๐๐ คน ก็คงจะทำให้เป็นข่าวใหญ่ ดังนั้นเมื่อข่าวการนับถือพระพุทธรูปของพระอรุณเวลกัสสปะแพร่กระจายออกไปก็คงจะเหตุให้ชฎิลกลุ่มอื่นๆที่อยู่แคว้นต่างๆพากันสนใจในความเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในครั้งนี้ แล้วอยากที่จะมาศึกษาในสำนักของพระพุทธรูปเจ้า

๓) บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลในลัทธิอื่น ๆ

การที่พระอรุณเวลกัสสปะในฐานะที่เป็นเจ้าลัทธิที่ยิ่งใหญ่ลัทธิหนึ่งที่มีผู้คนให้ความเคารพนับถือเป็นจำนวนมาก^{๑๙} ได้ยอมตนมานับถือพระพุทธรูปเจ้า ก็น่าจะมีผลทำให้เจ้าลัทธิต่างๆได้หันมาสนใจในสำนักของพระพุทธรูปเจ้า เพราะตัวพระอรุณเวลกัสสปะเองก็ยั้งหันมานับถือแล้ว บรรดาเจ้าลัทธิทั้งหลายก็คงจะหันมาสนใจในสำนักของพระพุทธรูปเจ้าเช่นกัน จะเห็นได้ว่า ในดินแดนชมพูทวีปก่อนกาลพระพุทธรูปเจ้าอุบัติหลายร้อยปี เกิดมีเจ้าลัทธิคณาจารย์ขึ้นมากมาย มีคนนับถือและปฏิบัติตามมากบ้างน้อยบ้าง เราพอจะทราบได้จากตำราของพระพุทธรูปศาสนาและศาสนาอื่นๆ ผู้ที่ออกมาเพ็ญเพียรนั้นมีอยู่หลายจำพวก และมีชื่อต่างๆเช่น บริพาชก แปลว่า นักบวชผู้เร่ร่อนบ้าง ภิกษุ แปลว่า ผู้ขบถบ้าง สันยาสิ แปลว่า ผู้เสียสละบ้าง อาชีวกะ แปลว่า ผู้เลี้ยงชีพบ้าง สมณะ แปลว่า ผู้สำรวจบ้าง มุณฑกะ แปลว่า ผู้มีศรัทธาโล้นบ้าง ชฎิล แปลว่า ผู้ไฉฉวมบ้าง อวีรุทธกะ แปลว่า เพื่อนบ้าง เทวธัมมิกะ แปลว่า ผู้นับถือพระเจ้าบ้าง ตาปสะ แปลว่า ผู้บำเพ็ญพรตบ้าง เสตัมพร แปลว่า ผู้นุ่งห่มผ้าขาวบ้าง เครุยหะ แปลว่า ผู้นุ่งห่มผ้าสีบ้าง ทิคัมพร แปลว่า ผู้เปลือยบ้าง นิคันถะ แปลว่า ผู้ปราศจากกิเลสเครื่องรังรัดบ้าง^{๒๐}

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนยุคของพระพุทธรูปเจ้า จนกระทั่งถึงยุคของพระพุทธรูปเจ้าขึ้นนั้นมีเจ้าลัทธิเกิดขึ้นมากมายและที่สำคัญคือเจ้าลัทธิเหล่านั้นส่วนมากจะอยู่ในแคว้นมคธ เมืองมคธในยุคพุทธรูปเจ้าจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางทางศาสนาที่มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตและคณาจารย์เจ้าลัทธิต่างๆมากมาย และแต่ละคณาจารย์ต่างก็มีสาวกคนละมาก ๆ ด้วยกัน^{๒๑} หากใครสามารถสถาปนาลัทธิของตนที่เมืองมคธแห่งนี้ได้ก็เท่ากับว่าได้ลงหลักปักฐานศาสนาของตนได้สำเร็จ การเผยแผ่กระจายขยายความนิยมนับถือออกไปยังเมืองอื่นต่อไปเป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายขึ้น ในบรรดาศาสนาทั้งหลายที่ประกาศลัทธิอยู่ในเมืองมคธนั้น ถือได้ว่านักบวชชฎิลอรุณเวลกัสสปะและบริวาร นับเป็นนักบวชกลุ่มหนึ่งที่บำเพ็ญตนเป็นที่เคารพนับถือในฐานะที่เป็นคณาจารย์ใหญ่ ของชาวอังคะและชาวอมคธ เป็นที่เลื่องลือถึงวัตรปฏิบัติของพวกเขา

^{๑๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๓/๕๓.

^{๒๐} ดูรายละเอียดใน พระอรุณคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๖๖.

^{๒๑} จำนวน์ ทองประเสริฐ, แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

เขา สามารถครองใจประชาชนในยุคหนึ่ง และเป็นที่ยิ่งทางจิตวิญญาณของประชาชน การที่ท่านได้ยอมตนมานับถือพระพุทธเจ้า มีผลทำให้เจ้าลัทธิต่างๆ ได้หันมาสนใจในสำนักของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะศาสนาเชนและพราหมณ์สร้างความหวั่นไหวให้เกิดขึ้นในหมู่คนที่นับถือศาสนาเหล่านั้น^{๒๒}

ข) บทบาทการเผยแผ่ที่ความสัมพันธ์กับชาวมคธ

พระอรุเวลกัสสปะมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการที่จะทำให้ประชาชนชาวมคธหันมานับถือในพระพุทธศาสนา มีผลทำให้การเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว ก่อนอื่นผู้วิจัยจึงกล่าวถึงประวัติของแคว้นมคธในครั้งพุทธกาลพอสังเขปก่อนที่จะวิเคราะห์บทบาทของพระอรุเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับชาวมคธ แคว้นมคธมีเมืองหลวงชื่อว่า กรุงราชคฤห์ เป็นแคว้นใหญ่มีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง ประชาชนนอกเมืองและในเมืองพากันเลื่อมใสในลัทธิของชฎิล ซึ่งมีอรุเวลกัสสปะชฎิลเป็นหัวหน้า ให้การอุปถัมภ์ด้วยของเคี้ยวของบริโภคอยู่เป็นประจำ^{๒๓} ซึ่งถือได้ว่าเป็นลัทธิพราหมณ์กลุ่มหนึ่ง ถือการทรมานกาย อดอาหาร บูซาไฟ และเลี้ยงงูใหญ่ไว้แสดงอภินิหาร^{๒๔} เมื่อท่านกับบริวารได้หันมาเคารพนับถือในพระพุทธเจ้า จึงเป็นข่าวดังไปทั่วเมืองมคธอย่างแน่นอน จนกระทั่งไปถึงพระกรรณของพระเจ้าพิมพิสาร จนเป็นเหตุให้พระเจ้าพิมพิสารนั้นอยากจะพบพระพุทธเจ้าและพระอรุเวลกัสสปะ สำหรับพระเจ้าพิมพิสารนั้นอาจจะเชื่อมั่นว่าพระพุทธเจ้าคงได้ตรัสรู้แล้วจริงๆ เพราะพระพุทธเจ้าเองก็ได้เคยให้สัญญาไว้ต่อพระเจ้าพิมพิสารเมื่อคราวพบกันตอนเสด็จออกบวชว่า ถ้าพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์แล้วจะเสด็จมาโปรด แต่สำหรับข้าราชการบริวารและประชาชนนั้น บางคนคงไม่ได้คิดเช่นนั้น แต่เมื่อเห็นเจ้านายไปก็ไปบังเท่านั้นเอง คงไม่ใช่เกิดจากศรัทธาอะไรเลย คงทำไปตามวิสัยของมนุษย์ปุถุชนที่ชอบประจบเจ้านายมากกว่า หรืออยากมาดูคนแปลกหน้าเสียมากกว่า ทั้งนี้เพราะปรากฏว่าเมื่อพระเจ้าพิมพิสารพร้อมทั้งบริวารมาพบพระพุทธเจ้าแล้ว บางพวกก็เคารพถวายอภิวัต บางพวกก็เฉยๆ บางพวกก็เพียงแต่บอกโคตร บอกชื่อเท่านั้น และบางพวกก็กลับแสดงกิริยาอาการแปลกๆ ซึ่งไม่เป็นการแสดงคารวะเลย^{๒๕} ทั้งนี้ก็เป็นเพราะคนเหล่านั้นได้มาเห็นพระพุทธเจ้าอยู่ปะปนกับภิกษุทั้งหลาย รวมทั้งพระอรุเวลกัสสปะด้วย จึงเกิดความลังเล ไม่ทราบว่าจะในระหว่างพระพุทธองค์กับท่านอรุเวลกัสสปะนั้น ใครจะเป็นใหญ่กว่ากัน

^{๒๒} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖๖.

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๓/๕๓.

^{๒๔} เสฐียร พันธงศรี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕/๖๖.

เพราะทุกคนรู้จักท่านอรุเวลกัสสปะดี แต่ไม่มีใครรู้จักพระพุทธเจ้า จึงต่างก็สงสัยว่า สมณะองค์นี้คือใคร มาจากไหน เป็นลูกศิษย์หรืออาจารย์ท่านอรุเวลกัสสปะ ฉะนั้นจึงเกิดความลังเลใจ ไม่ทราบว่าจะแสดงความเคารพต่อใครดี พระพุทธเจ้าเมื่อทรงเห็นอาการกิริยาแปลกของชาวเมืองก็ทรงทราบถึงวาระจิตของชาวเมืองดีว่า มีทรศนะอย่างใดต่อพระองค์ ถ้าหากพระพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรม ในขณะนี้ก็คงไม่เกิดผลอันใดเพราะประชาชนไม่สนใจเลย ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงบอกให้พระอรุเวลกัสสปะปรับความเข้าใจกับชาวเมืองเสียก่อน โดยการที่ท่านอรุเวลกัสสปะได้ประกาศให้ชาวเมืองทราบว่า ท่านเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงเป็นอาจารย์ของท่าน ชาวเมืองซึ่งมีความเคารพเลื่อมใสในท่านอรุเวลกัสสปะอยู่แล้ว พอทราบว่าบุคคลที่ท่านเคยเคารพนับถือ มีสติปัญญาสูงถึงเพียงนั้นยังเป็นสาวกของสมณะองค์นี้อีก จึงเกิดความสนใจและทุ่มเตความเลื่อมใสในมาสู่พระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบว่า ชาวเมืองกำลังสนใจต่อพระองค์ จึงเริ่มแสดงธรรม ในเวลาจบพระธรรมเทศนาปรากฏว่า พระเจ้าพิมพิสาร และชาวเมืองส่วนมากได้บรรลุโลกุตตรภูมิเป็นพระอริยบุคคลพวกที่ยังไม่ได้บรรลุถึงชั้นโลกุตตรปัญญา ก็ได้ประกาศตนเป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะทั้งสิ้น^{๒๖}

จากเหตุการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปผลของการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับชาวมคธของท่านอรุเวลกัสสปะ ได้เป็น ๒ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. ผลที่เกิดจากความสัมพันธ์กับชาวมคธด้านวัตถุ จะสังเกตได้ว่า จากการที่พระเจ้าพิมพิสารเจ้าเมืองของมคธ ได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการนี้เอง ย่อมเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้การดำเนินงานเพื่อประกาศพระศาสนาดำเนินไปโดยสะดวกยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาได้ผู้อุปถัมภ์ที่ยิ่งใหญ่และก็จะมีส่วนทำให้พุทธศาสนายังรากลึกลงในแคว้นมคธและแคว้นอื่นๆ เพราะมหาประเทศเช่นมคธยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นทางการเช่นนี้แล้ว เมืองอื่นๆก็ต้องนับถือตามไปด้วย และจากความเลื่อมใสนี้เป็นเหตุให้พระเจ้าพิมพิสารทูลอาราธนาพระพุทธเจ้า เพื่อเสด็จไปประทับสัณหาณพาราณสีโดยพระองค์ได้อุทิศป่าไผ่ถวายเป็นพุทธวิหารเป็นวัดแห่งแรก^{๒๗} ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยขนานนามว่า วัดเวฬุวัน ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้เสด็จมาเฝ้าสนทนาธรรมกับพระพุทธองค์และพระสงฆ์ที่ได้อบรมเข้ามาในพระพุทธศาสนาได้โดยง่ายนั่นเอง ซึ่งนับได้ว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในด้านวัตถุในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก

๒. ผลที่เกิดจากความสัมพันธ์กับชาวมคธในด้านตัวบุคคล ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะขอวิเคราะห์จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นว่า ท่านอรุเวลกัสสปะน่าจะบวชให้กุลบุตรผู้ที่ต้องการเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาทั้งด้วยวิธีติสฺรณคมฺนอุปสัมปทา และเป็นอุปัชฌาย์ในวิธี

^{๒๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๘.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๘/๗๑-๗๒.

ญาติจตุตถกัมมอุปสัมปทา ซึ่งก่อนอื่นผู้วิจัยขอกล่าวถึงวิธีอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พอให้เห็นเหตุการณ์โดยละเอียด ได้ดังต่อไปนี้

๑) เอหิภิกขุอุปสัมปทา คือการประทานอุปสมบทในระยะแรกๆ ที่ตรัสรู้ และสาวกที่ดวงตาเห็นธรรมทูลขอ ทรงประทานด้วยพระวาจา ๒ อย่าง หากผู้ขอยังไม่บรรลอรหัตผล ประทานวาจาว่า “ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” อย่างเช่นที่ประทานแก่ปัญจวัคคีย์^{๒๘} เป็นต้น แต่หากผู้ขอสำเร็จอรหัตผลแล้ว ประทานพระวาจาว่า “ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด” อย่างที่ประทานแก่ยสกุลบุตรเป็นตัวอย่าง^{๒๙}

๒) ทิสรณคมนอุปสัมปทา คือการอุปสมบทที่ทรงอนุญาตให้พระสาวกกระทำในโอกาสที่ทรงให้สาวกทั้ง ๖๐ (พระปัญจวัคคีย์ กับพระยสและบริวาร ๕๔ รูป) ไปประกาศศาสนาเพื่อประโยชน์แก่พุทธเวไนย เมื่อกุลบุตรเลื่อมใสขอบวชก็ต้องนำมาหาพระศาสดา พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นการไม่สะดวก จึงประทานอนุญาตให้สาวกเหล่านั้นอุปสมบทกุลบุตรได้ โดยกำหนดวิธีไว้ดังนี้

(๑) ให้ปลงผมและหนวด

(๒) ให้นุ่งผ้าข้อมผ้าด

(๓) ให้นั่งกระโหยงประนมมือ และไหว้เท้าภิกษุทั้งหลาย

(๔) สอนให้ว่าตามไปว่า ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นสรณะ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ (ว่าสามครั้ง) เมื่อปฏิบัติเสร็จ ถือว่ากุลบุตรนั้นเป็นภิกษุ^{๓๐}

๓) ญาติจตุตถกัมมอุปสัมปทา คือ การอุปสมบทที่ทรงกำหนดไว้ เมื่อครั้งมัชฌิม-โพธิกาล ภายหลังจากมีสาวกเป็นจำนวนมากแล้ว เหตุที่กำหนดวิธีนี้ขึ้น มีเรื่องเล่าว่า ทรงเห็นราชพราหมณ์ มีกายชubbผอมตรัสถามได้ว่าความเป็นผู้ปรารถนาจะบวชแต่ไม่มีใครยอมบวชให้ เมื่อทรงทราบว่พระสารีบุตรเคยได้รับการอุปการะจากราชพราหมณ์คราวหนึ่ง จึงตรัสสั่งให้และได้ตรัสให้เลิกอุปสมบทตามวิธีทิสรณคมนอุปสัมปทาเสีย แล้วทรงกำหนดว่าต่อไปการอุปสมบทกุลบุตรให้กระทำโดยวิธีประชุมสงฆ์ ถ้าเป็นในมัธยมประเทศหรือในเมืองให้ประชุม ๑๐ รูป ปัจจุบันชนบทหรือท้องที่ห่างไกลหาภิกษุยาก ให้ประชุมสงฆ์เพียง ๕ รูปก็ใช้ได้ โดยให้มีภิกษุรูปหนึ่งรับรองการบวชให้เรียกว่า อุปัชฌาย์ การบวชให้อุปัชฌาย์ประกาศให้ที่ประชุมสงฆ์รู้เรื่องครั้งหนึ่งก่อน และประกาศความรับอุปสมบทอีก ๓ ครั้ง ถ้าไม่มีภิกษุคัดค้านให้ยอมรับ

^{๒๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๑๘/๒๕-๒๗.

^{๒๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๒๔/๓๑-๓๖.

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๓๔/๔๒-๔๓.

ภิกษุ ถ้าถูกคัดค้านแม้เสียงเดียวก็เป็นอันไม่ยอมรับ การอุปสมบทวิธีนี้เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา^{๓๑}

จาก ๓ วิธีที่กล่าวมาข้างต้น พระอุรุเวลกัสสปะท่านได้อุปสมบทอยู่ในช่วงที่ต่อจากภิกษุกลุ่มภททวคิยซึ่งกลุ่มนี้ก็ต่อจากกลุ่มของพระยสะโดยที่กลุ่มของพระยสะนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับอนุญาตให้บวชได้ด้วยวิธีติสรณคมนอุปสัมปทาแล้ว เมื่อเป็นดังนั้น ท่านอุรุเวลกัสสปะน่าจะเป็นผู้ที่รับกุลบุตรที่อยู่ในแคว้นมคธเข้ามาบวชโดยวิธีติสรณคมนอุปสัมปทาอย่างชัดเจน เพราะเมื่อท่านเคยเป็นอาจารย์ของพวกเขามาก่อน และเมื่อมีความเคยชินกันอยู่แล้วพวกลูกศิษย์ของท่านก็น่าจะมาสูลูกศิษย์ของท่านในเวลาต่อมา ส่วนวิธีที่ ๓ นั้น ผู้วิจัยมองว่า ถ้าท่านยังมีชีวิตอยู่ก็คงจะได้ทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้กุลบุตรอย่างแน่นอน ดังนั้นจากเหตุการณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พระอุรุเวลกัสสปะมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการที่จะทำให้ประชาชนหันมานับถือในพระพุทธศาสนา และการที่มีท่านอุรุเวลกัสสปะเข้ามาช่วย ทำให้การเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว

๔.๒ วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระอุรุเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประสบผลสำเร็จมิใช่สิ่งทำได้ง่าย เพราะต้องประกอบด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่าง จึงจะทำให้ประสบผลสำเร็จได้ดี พระอุรุเวลกัสสปะ เป็นผู้ที่ประสบผลสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏอยู่แล้วในบทที่ ๓ ดังนั้นในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ จุดมุ่งหมาย วิธีการสอน และเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุรุเวลกัสสปะ เป็นลำดับสืบไป

๔.๒.๑ วิเคราะห์คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ของท่านอุรุเวลกัสสปะ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาบทบาทของท่านอุรุเวลกัสสปะในบทที่ ๓ พบว่า พระอุรุเวลกัสสปะมีคุณสมบัติของนักเผยแผ่ดังที่ได้กล่าวแล้ว แต่ในบทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เฉพาะคุณสมบัติของท่านที่ชัดเจนที่สุด ไม่ใช่ว่าคุณสมบัติอื่น ๆ จะไม่ชัดเจนแต่ข้ออื่นก็สัมพันธ์อยู่ในข้อเหล่านี้ด้วย และข้อเหล่านั้นมีความสอดคล้องกับหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างไร ซึ่งพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

^{๓๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๙-๗๒/๙๗-๑๐๐.

๑) **ปิโย คือ น่ารัก** ความเป็นผู้มีลักษณะของคนที่น่ารักของท่านอรุเวลกัสสปะ จากเหตุการณ์ที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๓ สะท้อนให้เห็นว่า ท่านได้ทำหน้าที่ของเจ้าบ้านได้อย่างเห็นชัดเจน เพราะเมื่อมีคนมาหาสำนักของตัวเอง ท่านในฐานะที่เป็นเจ้าสำนักได้ออกมาต้อนรับด้วยตัวท่านเอง แล้วยังให้การอนุเคราะห์โดยการให้ที่พักอาศัยและเครื่องอุปโภคบริโภคอีกด้วย นั่นถือได้ว่า ท่านมีคุณสมบัติของผู้สอน ข้อปิโย คือความเป็นผู้น่ารัก ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ได้อย่างชัดเจน ซึ่งการที่ท่านได้ทำในลักษณะอย่างนั้น ก็ได้ตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ข้อ การปฏิสันถาร พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับการต้อนรับปฏิสันถารมาก เพราะนอกจากเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแล้ว ยังเป็นมารยาทที่ควรกระทำอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้ผู้มาเยือนเกิดความประทับใจ และสร้างความสามัคคีในหมู่ภิกษุทั่วไปได้ ดังหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ภิกษุที่เป็นเจ้าถิ่นทั้งหลายพึงปฏิบัติให้เรียบร้อยในอาคันตุกะที่มาสู่อารามของตนนั้น ดังนี้ (๑) เป็นผู้หนักในปฏิสันถาร (๒) แสดงความนับถือต่ออาคันตุกะ (๓) ทำปฏิสันถารโดยธรรม (๔) ถ้าอาคันตุกะมาเพื่ออยู่ด้วย ควรเอื้อเฟื้อด้วยการแสดงเสนานะให้ตามสมควร^{๓๒} หน้าที่ของอาคันตุกะ คือ ข้อปฏิบัติที่ภิกษุอาคันตุกะพึงประพฤติต่อเจ้าถิ่นให้ถูกต้องตามธรรมเนียม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยสรุป มีหลักปฏิบัติดังนี้ (๑) แสดงความเคารพต่อภิกษุเจ้าถิ่น (๒) แสดงความเกรงใจ (๓) แสดงอาการสุภาพ (๔) แสดงอาการสนิสนม (๕) ถ้าจะอยู่ที่นั่นต้องศึกษาและประพฤติให้ถูกธรรมเนียมของเจ้าถิ่น (๖) อยู่เสนานะแล้ว ต้องทำความสะอาด ตั้งให้เป็นระเบียบ^{๓๓} การปฏิสันถารเป็นการแสดงความเคารพประการหนึ่งที่เป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด

๒) **ครุ คือ หน้าเคารพ** พระอรุเวลกัสสปะเป็นที่เคารพของบริวารและลูกศิษย์ตลอดจนผู้ใกล้ชิดที่อยู่ในแคว้นมคธและอังคะเป็นอย่างมาก จนได้รับยกย่องในทางผู้มีบริวารมาก เมื่อท่านได้มาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว จึงจะเป็นที่เคารพของบริวารของท่านได้ ผู้วิจัยมองเห็นว่า ท่านเป็นผู้ประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้

(๑) **พรหมวิหารธรรม** อันเป็นธรรมสำหรับผู้ใหญ่ใช้ปกครองดูแลบริวารให้มีความสุข คำว่า “พรหมวิหาร” เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม^{๓๔} ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ มี ๔ ข้อ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา^{๓๕} จากข้อมูลที่น่าเสนอไปข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔

^{๓๒} วิ. จู. (ไทย) ๗/๔๑๔/๑๔๔-๑๔๕.

^{๓๓} วิ. จู. (ไทย) ๗/๓๕๖/๒๒๒-๒๒๓.

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

^{๓๕} ป.หลงสมบุญ, พจนานุกรมมคธ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เรื่องปัญญา, ๒๕๔๙), หน้า ๕๒๓.

คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน ประกอบเมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์โดยไม่หวังผลตอบแทน กรุณา คือความสงสาร ในสัตว์ทั้งหลาย ต้องการช่วยกำจัดช่วยปลดปล่อย บำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ โดยไม่มีความโสภะเคราะห์เข้ามาเจือปน มุทิตา คือความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นเขาได้ดี โดยจะต้องไม่เอาตัวเข้าไปผูกพันด้วย กล่าวคือ ต้องไม่ยินดีโดยหวังว่าตนจะได้รับผลประโยชน์ไปด้วย อุเบกขา คือ ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อคนอื่นหรือสัตว์อื่นประสบความสำเร็จความทุกข์ความวิบัติ เพราะการกระทำของเขา โดยมีปัญญากำกับ คือมีความเข้าใจในกฎแห่งกรรมว่า บุคคลและสัตว์ทั้งหลายนั้น ย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรมตามที่ตนได้กระทำไว้ จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ท่านอุรุเวลกัสสปะได้เป็นผู้มีพรหมวิหารธรรม เช่น การที่ท่านได้ให้ความเมตตาโดยการให้ที่ประทับและภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้า^{๓๖} ทั้งที่เป็นนักบวชนอกลัทธิของตน เป็นต้น จากเหตุการณ์นี้ แสดงให้เห็นว่า พระอุรุเวลกัสสปะเป็นผู้มีพรหมวิหารธรรมได้เป็นอย่างดี

(๒) สังคหัตถุ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) ทาน (การให้) (๒) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) (๓) อัถถจริยา (การประพฤติประโยชน์) (๔) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)^{๓๗} สังคหัตถุ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจของผู้อื่นในหลักมนุษยสัมพันธ์ที่ดี หลักการสงเคราะห์กัน ผู้นำหรือผู้บริหารต้องมีการผูกใจคนไว้ เพราะผู้นำมีความจำเป็นต้องบริหารคนเป็นจำนวนมาก ถ้าผู้นำไม่มีหลักการบริหารที่ดีแล้วการบริหารจะมีปัญหาตามมาอย่างแน่นอน แต่ถ้าผู้นำหรือผู้บริหารใช้หลักธรรมนี้ในการบริหารแล้วใคร ๆ ก็ต้องการอยู่ภายใต้การปกครอง เมื่อกล่าวโดยสรุป การที่จะทำให้ผู้อื่นรักใคร่เคารพนับนั้น จะต้องสร้างอุปนิสัยของตนให้เป็นคนรู้จักให้สิ่งของแก่ผู้อื่น พูดจาด้วยคำสุภาพ ช่วยเหลืองานส่วนรวม ตลอดจนรู้จักวางตนให้เหมาะสม จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ท่านอุรุเวลกัสสปะได้เป็นผู้มีสังคหัตถุธรรม เช่น เมื่อท่านได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วท่านอยากจะสงเคราะห์ให้บุคคลอื่นได้มีโอกาสธรรมของพระพุทธเจ้าบ้าง และที่สำคัญท่านได้ติดตามพระพุทธเจ้าไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวเมืองมคธ และท่านก็มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้พระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวเมืองมคธได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา^{๓๘} นี่เป็นตัวอย่างให้เห็นว่า พระอุรุเวลกัสสปะ เป็นผู้มีสังคหัตถุธรรมได้เป็นอย่างดี

^{๓๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๓๒.

^{๓๗} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๖/๓๗๓.

^{๓๘} ตูรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๕- ๖๘.

(๓) **สาราณียธรรม**^{๓๙} คือ ธรรมที่ให้ระลึกถึงกัน เป็นที่รัก เคารพ เพื่อความ สงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียงกัน และเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมี ๖ ประการ ดังนี้ ๑) เมตตากายกรรม ตั้งมั่นเมตตากายกรรม ๒) เมตตาวจีกรรม ตั้งมั่นเมตตาว จีกรรม ๓) เมตตามโนกรรม ตั้งมั่นเมตตามโนกรรม ๔) สาธารณโภคี คือ การรู้จักแบ่งสิ่งของ ให้กันและกันตามโอกาสอันควรบริโภคโดยไม่แบ่งแยก ๕) สีลสามัญญตา คือ ความรักใคร่ สามัคคี รักษาศีลอย่างเคร่งครัดเหมาะสมตามสถานะของตน ๖) ทิฏฐิสามัญญตา คือ การมี ความเห็นร่วมกัน ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น^{๔๐} จากที่กล่าวมา ข้างต้น ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ท่านอุรุเวลกัสสปะได้เป็นผู้มีสาราณียธรรม เช่น การ ที่ท่านได้กล่าวกับเหล่าบริวารของท่านว่า“ผู้เจริญทั้งหลาย เราต้องการจะประพาศพรหมจรรย์ใน สำนักพระมหาสมณะ ท่านทั้งหลาย จงทำตามที่เราท่านเข้าใจ”^{๔๑} จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็น ว่า ท่านไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งเป็นหนึ่งในหลัก สาราณียธรรม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมที่ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงทั้งหมดนั้น ล้วนเป็นหลักธรรมที่ทำให้ เกิดความเคารพในตัวของบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติ ดังนั้นความเป็นผู้นำเคารพของ พระอุรุเวลกัสสปะนั้น จึงเกิดจากการที่ท่านได้ใช้หลักธรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น จนเป็นเหตุ ให้ท่านเป็นที่เคารพของเหล่าสาธุศิษย์และบริวารของท่านได้เป็นอย่างดี

๔.๒.๒ วิเคราะห์จุดมุ่งหมายในการสอนของพระอุรุเวลกัสสปะ

จุดมุ่งหมายในการสอนของพระอุรุเวลกัสสปะ ที่เห็นได้ชัดเจนคือ ท่านสอนเพื่อให้ ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ผู้วิจัยมองเห็นว่า ไม่ใช่เฉพาะที่เป็นคำพูดเท่านั้น แต่เป็น การแสดงออกทางการกระทำด้วย จะเห็นได้จาก ที่ท่านได้เปลี่ยนแปลงจากลัทธิเดิมของท่านมา บวชในพระพุทธศาสนา นั่นก็แสดงให้เห็นว่า ท่านได้แสดงให้เห็นให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควร เห็นว่า ธรรมของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสิ่งที่ประเสริฐกว่าลัทธิเดิมของท่านที่เคยปฏิบัติมาก่อน ถ้า ท่านพูดอย่างเดียวโดยการที่ไม่ทำให้คนเหล่านั้นได้รู้ได้เห็น คนเหล่านั้นอาจจะไม่เชื่อในคำพูด ของท่านก็เป็นได้ และอีกอย่างหนึ่งเมื่อท่านได้ทำให้ดูแล้ว แถมยังพูดยืนยันอีกดังคำพูดของ ท่านที่ว่า “การบูชาัญญทั้งหลาย ล้วนแต่มีความมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งกามคุณ มีรูป เสียง กลิ่น รส และ สัมผัส อันน่าปรารถนา นำรักใคร่ นำพอใจ ซึ่งสิ่งเหล่านั้นเป็นของร้อน เป็นมลทิน ทำใจ

^{๓๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับ ประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๐-๒๐๑.

^{๔๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

ให้เสรำหมอง ก่อให้เกิดกิเลส และความทุกข์ จึงละทิ้งการบูชาไฟนั้นเสีย”^{๔๒} ก็ยิ่งทำให้คนทั้งหลายมีความมั่นใจ และศรัทธาขึ้นมากอีกเป็นทวีคูณ จนหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

ดังนั้นจากเหตุผลที่ยกมาข้างต้นนั้น สะท้อนให้เห็นว่า พระอรุเวลกัสสปะท่านมีจุดมุ่งหมายในการสอน เพื่อให้ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ตามหลักการของพระพุทธเจ้าอย่างเห็นได้ชัด

๔.๒.๓ วิเคราะห์วิธีการการสอนของพระอรุเวลกัสสปะ

วิธีการสอนของพระอรุเวลกัสสปะ ที่กล่าวมาแล้วทุก ๆ วิธีที่ผู้วิจัยได้ประมวลมาแล้วในบทที่ ๓ นั้น จะเห็นได้ว่าแต่ละวิธีนั้น ล้วนแล้วแต่มีความเชื่อมโยงกันอย่างไม่ออก ฉะนั้นในส่วนของบทนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำเอาวิธีที่เห็นได้ชัดเจนนที่สุด มาวิเคราะห์ให้เห็นภาพที่ชัดเจนนั้นก็ คือ การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

พระอรุเวลกัสสปะ ท่านเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ที่ใช้ชีวิตของท่านในการศึกษาธรรมจากพระพุทธเจ้าเป็นเวลาถึง ๒ เดือน แล้วนำมาเผยแพร่ กล่าวคือ ได้ใช้ตัวท่านเองเป็นเครื่องมือในการศึกษา นอกจากนั้นยังใช้ตัวท่านเองเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ไปพร้อม ๆ กัน เพราะท่านทำอย่างที่สอน และสอนอย่างที่ทำ หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ทำให้ดูเป็นอยู่ให้เห็น นับตั้งแต่ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอการสอนด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ที่ทำให้คนทั้งหลายหันมานับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งพอจะนำมาเสนอได้ดังต่อไปนี้

๑) การละทิ้งลัทธิเดิมของท่าน เป็นที่ทราบกันแล้ว พระอรุเวลกัสสปะก่อนหน้าที่จะมาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนานั้น ท่านเคยเป็นนักบวชประเภทชฎิลมาก่อน ซึ่งวัตรปฏิบัติของท่านนั้น เป็นไปตามเป็นไปตามทัศนคติความเชื่อของพวกเขาเองที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดียโบราณที่ยึดถือและประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ก็คือ การนับถืออัคนีเทพ คือ เทพเจ้าแห่งไฟ ด้วยความเชื่อว่ามีไฟที่ให้ทั้งคุณและโทษแก่มวลมนุษย์นั้น มีเทพเจ้าสิ่งสถิตย์อยู่ และเทพเจ้าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังของการให้คุณและโทษอันนั้น ดังนั้น ท่านจึงนิยมการบูชาไฟเป็นนิตย เพราะเท่ากับเป็นการบูชาเทพเจ้าแห่งไฟหรือพระอัคนีเทพนั่นเอง ประกอบกับชาวอินเดียในยุคนั้น มีความเชื่อถือกันเช่นนั้น และมีความเคารพนับถือในพระอัคนีเทพเช่นกันจนเป็นเหตุให้เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนชาวอังคะและมคธในสมัยนั้น

เมื่อเป็นเช่นนั้น การที่ท่านได้ละจากลัทธิเดิมของท่าน จากที่ก่อนหน้านั้นท่านได้ถือลัทธิบูชาไฟเกล้าผมมุ่นเป็นมวยสูงชันเหมือนชฎา^{๔๓} ได้หันมาปลงผมและหนวดครอง

^{๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๑/๖๑.

^{๔๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด ๔, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๖),

ผ้ากาสาเย^{๔๔} แล้วทิ้งผม ชฎา เครื่องบริวารและเครื่องบูชาไฟไปในแม่น้ำ จึงเป็นการทำให้ดูเป็นตัวอย่างว่า ตัวท่านเองได้ขาดจากความเป็นนักบวชชฎิลแล้ว ได้หันมาปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจริง และยังคงว่ายืนยันคำสอนของพระพุทธเจ้าอีกว่า เป็นบทธอนสงบ^{๔๕} ไม่มีอุปธิ ไม่มีการยึดถือ ไม่มีกัณฑ์ ไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่ผันแปร ไม่ไช้ธรรมที่ผู้อื่นแนะนำให้บรรลุ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ยินดีในการเช่นสรวงบูชา^{๔๖}

ดังนั้นเมื่อพระอรุเวลกัสสปะได้ละลัทธิเดิมของท่าน ถือได้ว่าท่านได้ทำให้ดูเป็นตัวอย่างว่า วิถีชีวิตของท่านได้เปลี่ยนไปจากเดิมแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นในฐานะที่ท่านเป็นคนที่มีความชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับนับถือของผู้คนมากมาย ย่อมส่งผลให้ผู้ที่นับถือท่านเอาท่านเป็นตัวอย่างเป็นจำนวนมาก

๒) การก้มลงกราบพระบาทของพระพุทธเจ้าท่ามกลางผู้คนเป็นจำนวนมาก นั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่า พระอรุเวลกัสสปะ ท่านต้องการที่จะสอนผู้คนที่ทั้งหลายให้เห็นว่า ท่านได้ยอมรับในตัวพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงและทำเป็นตัวอย่างให้เห็นว่า ท่านไม่ได้บูชาไฟเหมือนเดิมแล้ว แต่กลับหันมาบูชาพระพุทธเจ้าแทนดังคำกล่าวที่ว่า “บัดนี้เราละมิจฉาภิฏฐิได้แล้ว ทำลายภพทั้งปวงหมดแล้ว เรานบูชาไฟ คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นทักขิไณยบุคคล เราขอนมัสการพระตถาคต ความลุ่มหลงเราละหมดแล้ว ตัณหาอันจะนำไปสู่ภพเราทำลายแล้ว ชาติสังสารสิ้นแล้ว บัดนี้ภพใหม่มิได้มี”^{๔๗} นั้นสะท้อนให้เห็นว่า ท่านอรุเวลกัสสปะได้เข้าถึงธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วว่า คนเราจะเป็นพราหมณ์ เพราะเหตุสักว่าบิดามารดาเป็นพราหมณ์หาได้ไม่ แต่จะเป็นพราหมณ์ก็ด้วยการประพฤติตนตามแนวธรรมคือการประพฤติดี และในการประพฤติดีนั้น ทำได้ทุกคนไม่จำกัดว่าจะเป็นวรรณะไหน ในการประพฤติธรรม ไม่มีกษัตริย์ ไม่มีพราหมณ์ ไม่มีแพथย์ และไม่มีศูทร เพราะฉะนั้นคนเราจะเป็นอะไรก็ได้ทั้งนั้น แล้วแต่การประพฤติของเขานั้นเอง การเป็นกษัตริย์หรือพราหมณ์ ด้วยเหตุสืบจากบิดามารดาที่เป็นกษัตริย์พราหมณ์ แพथย์ หรือศูทร ก็ตาม เมื่อประพฤติผิดธรรมแล้ว ย่อมจมลงในนรกเหมือนกัน โดยไม่แตกต่างกัน และไม่มีข้อยกเว้นให้แก่ใครเป็นพิเศษ ถ้าประพฤติถูกต้องธรรม ก็จะได้ไปสู่สุคติ และเป็นสุขเสมอกัน โดยทำนองเดียวกันนี้ ท่านจึงได้เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติใหม่ หันมานับถือพระพุทธเจ้า เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้า ได้ยอมรับบุคคลทุกชาติชั้นวรรณะ ที่เข้ามาสู่พระธรรมวินัยให้เสรีภาพเท่าเทียมกันโดยธรรมวินัย ไม่มีการถือชั้นวรรณะอีกต่อไป ผู้บวชทีหลังไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์หรือพราหมณ์มาก่อนก็ตามจะต้องเคารพกราบไหว้ผู้บวชก่อนโดยที่ไม่ต้อง

^{๔๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๓.

^{๔๕} บทธอนสงบ ในที่นี้หมายถึงบทธอนที่พระนิพพานที่มีสภาพสงบ ที่ชื่อว่า สงบ ไม่แปรเป็นอย่างอื่น เพราะไม่มีชาติ ชรา และมรณะ ดูรายละเอียดใน วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๕๔/๒๗.

^{๔๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

^{๔๗} ดูรายละเอียดใน ขุ.เถร.อ.(ไทย) ๒/๓/๓/๑๐๐.

คำหนึ่งถึงว่า ผู้นั้นจะเคยเป็นแพทย์หรือศูย์มาก่อนหรือเปล่า พระอรุเวลกัสสปะในฐานะที่เคยเป็นคนในวาระพราหมณ์มาก่อน ท่านก็ไม่ได้ถือทิวฐิมานะ แต่ท่านกลับทำให้เห็นเป็นตัวอย่างว่า ถ้าใครจะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ต้องละทิวฐิเหล่านี้ให้ได้ ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า

ตลอดเวลาที่เรายังไม่ได้เห็นปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าโคดมผู้เรืองยศนั้นเราถูกความริษยาและความถือตัว ล่อลวงใจให้ไหลหลงจนไม่ยอมมอบน้อมใคร พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นสารถีของนรชนทรงทราบความคิดของเรา จึงทรงตักเตือนจนเราเกิดความสลดใจ อัจฉरย์ใจ และขณลุกชูชัน เมื่อก่อนที่เป็นชฎิล เรามีลาภสักการะพร้อมพรั่งแต่เป็นความสำเร็จเพียงเล็กน้อย บัดนี้เราสละความสำเร็จนั้นมาบวชในพระพุทธศาสนาของพระพุทธชนะมาร เมื่อก่อน เรายินดีการบูชาัญญ ห้อมล้อมด้วยกามารมณ์ ภายหลังจึงถอนราคะ โทสะ และโมหะ ได้แล้ว บัดนี้ เราระลึกชาติได้ มีตาทิพย์ มีฤทธิ์ รู้ความคิดของผู้อื่น และมีหูทิพย์ อนึ่ง เราได้รับประโยชน์จากการบวชที่เรามุ่งหวังแล้ว ก็เลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวงเราก็ละได้สิ้นแล้ว^{๔๔}

อีกอย่างหนึ่งธรรมของพระพุทธเจ้าสนองความต้องการของบุคคลที่ต้องการความพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิงอยู่แล้ว การที่ท่านได้ออกบวชนั้นเพราะท่านต้องการความพ้นทุกข์แต่ยังหาหนทางพ้นทุกข์ที่แท้จริงไม่ได้เท่านั้น เมื่อก่อนท่านได้มาพบพระพุทธเจ้าผู้ทีหาทางดับทุกข์ได้จริง จึงได้มอบตัวเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า และมีจิตอาสาในการที่จะให้มนุษย์หลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงเหมือนกับตัวท่านเอง ท่านจึงทำให้ดูเป็นตัวอย่างว่า การที่จะหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงนั้นต้องเอาท่านเป็นตัวอย่าง

ดังนั้นวิธีการสอนด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการละทิ้งลัทธิเดิม และการก้มลงกราบพระพุทธเจ้าท่ามกลางผู้คนเป็นจำนวนมาก ดังที่ได้กล่าวมานี้ เมื่อตัวท่านเป็นคนมีอิทธิพลต่อผู้คน การกระทำของท่านจึงมีอิทธิพลเป็นอย่างมาก จึงทำให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพและให้ผลเป็นที่น่าพอใจ ทำให้ผู้คนได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

๔.๒.๔ วิเคราะห์เทคนิคและวิธีการเผยแผ่ของพระอรุเวลกัสสปะ

เทคนิคและวิธีการเผยแผ่ของพระอรุเวลกัสสปะ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วพบว่า พระอรุเวลกัสสปะได้ใช้เทคนิคและวิธีการเผยแผ่เพื่อให้เข้าถึงจิตใจของประชาชน ที่เห็นได้ชัดเจนมีอยู่ ๒ เทคนิคด้วยกัน คือ

^{๔๔} ขุ.เถร. (ไทย) ๑๘/๓๔๗/๒๗๘

๑. การเข้าหาผู้นำทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่า ครั้งเมื่อที่ท่าน อูร์เวลกัสสปะได้บรรลุนิยามแรกๆในทางการเมือง รัฐบางรัฐที่ปกครองแบบราชาธิปไตยกำลัง เรื่องอำนาจขึ้น และกำลังพยายามทำสงครามแผ่ขยายอำนาจและอาณาเขตออกไป รัฐหลายรัฐ โดยเฉพาะที่ปกครองแบบสามัคคีธรรม (หรือแบบสาธารณรัฐ) กำลังเสื่อมอำนาจลงไปเรื่อยๆ รัฐบางรัฐก็ถูกปราบเข้าในรัฐอื่นแล้ว บางรัฐที่ยังเข้มแข็งก็อยู่ในสภาพตึงเครียด สงครามอาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ แม้รัฐใหญ่ที่เรื่องอำนาจ ก็มีการขัดแย้งกันบ่อยๆในทางเศรษฐกิจ การค้าขาย กำลังขยายตัวกว้างขวางขึ้น เกิดมีคนประเภทหนึ่งมีอิทธิพลมากขึ้นในสังคม คือพวกเศรษฐี ซึ่งมีเกียรติยศและอิทธิพลมากในราชสำนัก^{๔๙} ดังนั้นจะสังเกตได้ว่า พวกที่เป็นเศรษฐี(นัก เศรษฐกิจ) หรือคฤหบดี มีอิทธิพลอย่างมากในการทำงานกับพระมหากษัตริย์ จะเห็นได้จาก เหตุการณ์ดังต่อไปนี้ พระเจ้าพิมพิสารจึงเสด็จไปพร้อมด้วยพราหมณ์ และคฤหบดีชาวเมืองมคธ จำนวน ๑๒ นหุต เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๕๐} เมื่อเป็นเช่นนั้น คนเหล่านี้เคย เคารพนับถือและเลื่อมใสในพระอูร์เวลกัสสปะเป็นทุนเดิมอยู่แล้วและท่านอูร์เวลกัสสปะก็ได้กุม เสียงของประชาชนเหล่านี้มาก่อน เพราะพวกเขาเคยเชื่อว่า ท่านเป็นผู้มีสติปัญญาสูงแถมยังเป็นพระอรหันต์และยังเป็นเจ้าลัทธิที่ยิ่งใหญ่ด้วย ฉะนั้นก็เป็นกร่างายที่จะทำให้พวกเขาเหล่านั้นหันมานับถือพระพุทธศาสนา

๒. วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ จากเหตุการณ์ดังต่อไปนี้ “กัสสปะ เองจงตัดความวิตก ของเหล่าอูฏฐากุของเขเสีย” พระเถระรับพระดำรัสของพระศาสดาแล้วลุกจากอาสนะ ถวาย บังคมพระศาสดาด้วยเบญจางคประดิษฐ์ เหาะขึ้นสู่อากาศประมาณชั่วต้นตาล แสดงฤทธิ์ต่างๆ ประกาศว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็น สาวก” แล้วลงมาถวายบังคมพระยุคลบาทพระศพล โดยอุบายนั้น ครั้งที่ ๗ เหาะขึ้นสู่อากาศ ๗ ชั่วต้นตาลแล้วถวายบังคมพระยุคลบาทของพระศพล นิ่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง^{๕๑} และ กล่าวตำหนิโทษเดิมของท่านว่า “การบูชาัญญู กล่าวยกย่องรูป เสียง กลิ่น และรสที่น่าปรารถนา และกล่าวยกย่องสตรีทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้ารู้ว่านั้นเป็นมลทิน เพราะเหตุนี้จึงไม่ ยินดีในการเช่นสรวงบูชา”^{๕๒}

จากเหตุการณ์ที่ได้นำเสนอในเบื้องต้นนั้นสามารถสรุปได้ว่า พระอูร์เวลกัสสปะ ท่านได้ใช้ปาฏิหาริย์ครบทั้ง ๓ อย่าง คือ

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๒.

^{๕๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕/๖๖.

^{๕๑} อจ.เอกก.อ. (ไทย). ๑/๑/๔๕๙.

^{๕๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

๑) ใช้วิธีอภิปาฏิหาริย์ ได้แก่ เหาะขึ้นสู่อากาศประมาณชั่วต้นตาล แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ โดยอุบายนั้น ครั้งที่ ๗ เหาะขึ้นสู่อากาศ ๗ ชั่วต้นตาลแล้วถวายบังคมพระยุคลบาทของพระทศพล นิ่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง จากเหตุการณ์นี้ สะท้อนให้เห็นว่า พระอรุณเวลกัสสปะ ได้แสดงปาฏิหาริย์ให้คนทั้งหลายเกิดความศรัทธาก่อน เมื่อมีศรัทธาก็พร้อมที่รับคำสอนได้ เพราะเรื่องราวด้านอภิปาฏิหาริย์เป็นความจำเป็นเบื้องต้น เพื่อให้คนหันมาสนใจคำสอนเรื่องอภิปาฏิหาริย์กับความนึกคิดของมนุษย์เคียงคู่กันมาตั้งแต่โบราณไม่เคยจางหายไป^{๕๓} และถ้าหากไม่มีเรื่องอภิปาฏิหาริย์ การเผยแผ่คงไม่สัมฤทธิ์ผลเหมือนมีเรื่องปาฏิหาริย์ซึ่งทำให้คนมีความหวังในบุคคลที่ตนเคารพนับถือหรือจะเคารพนับถือ เป็นผู้วิเศษสำคัญยิ่งกว่าสามัญชนทั่วไป มีความยิ่งใหญ่ด้วยอิทธิฤทธิ์อำนาจเหนือกว่าใครอื่น แต่เมื่อได้เรียนรู้มากขึ้นต่อไป เขาอาจเมินเฉยต่อเรื่องที่เคยเชื่อถือศรัทธาแรกก็ได้

๒) ใช้วิธีอาเทศนาปาฏิหาริย์ โดยการสอนด้วยคำพูดสั้น ๆ แต่ทำให้เกิดความซาบซึ้งใจนั้น ได้แก่ “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก” จากเหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า ท่านรู้จักภาวะจิตของคนในขณะนั้นว่าควรจะทำอะไรออกไปจึงจะได้ผล และก็เหตุให้คนทั้งหลายหายสงสัยว่า ใครคืออาจารย์ของใคร

๓) ใช้วิธีอนุสาสนีปาฏิหาริย์ การใช้วิธีอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ การสั่งสอนให้เว้นสิ่งที่ควรเว้น ให้ทำสิ่งที่ควรทำ ทั้งทางกาย วาจา ใจ ว่าเป็นสิ่งประณีตและมีประโยชน์ การสอนแบบนี้เป็นการบรรยายหรือการแสดงธรรมแบบธรรมดา โดยไม่ต้องใช้ฤทธิ์เดชหรือการดักใจเข้าช่วยแต่อย่างใดในการสอน จะเห็นได้จากคำกล่าวของท่านต่อจากเหตุการณ์ที่ ๒ ดังต่อไปนี้ “การบูชาด้วย กล่าวยกย่องรูป เสียง กลิ่น และรสที่น่าปรารถนา และกล่าวยกย่องสตรีทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้ารู้นั้นเป็นมลทิน เพราะเหตุนี้จึงไม่ยินดีในการเช่นสรวนบูชา”^{๕๔} จากเหตุการณ์นี้พระอรุณเวลกัสสปะคงมองเห็นว่า เมื่อคนกำลังมีศรัทธาอย่างแรงกล้าพร้อมที่จะรับฟังทุกสิ่งทุกอย่าง ท่านจึงบอกหนทางแห่งการดับทุกข์หนทางใหม่ให้กับคนเหล่านั้น เพราะท่านเห็นว่า หนทางเดิมนั้นที่เคยปฏิบัติกันมานั้นมันไม่ถูก แต่คนที่บอกทางนั้นได้ดีกว่าท่านนั้นคือคนที่พบเป็นคนแรกเพราะมีความเชี่ยวชาญมากได้แก่พระพุทธเจ้านั่นเอง

พระพุทธศาสนาเรื่องอภิปาฏิหาริย์ไม่ใช่จุดมุ่งหมายแห่งการประพาศพิพรมจรรย์ แต่หากจะยกย่องปาฏิหาริย์ พระพุทธเจ้าทรงยกย่อง อนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือคำสอนที่เป็นจริง

^{๕๓} สมิตธิพล เนตรนิมิตร, มิตสังคมในพระสูตรตันตปิฎก, (นครปฐม : โรงพิมพ์มัทมามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๑.

^{๕๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

สอนให้เห็นจริงนำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นความอัศจรรย์อย่างหนึ่ง ถือว่าเป็นยอดแห่งปาฏิหาริย์ ยิ่งกว่าปาฏิหาริย์อื่น^{๔๔}

ดังนั้น จากเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยมองว่า ท่านอรุเวลกัสสปะน่าจะได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก เพราะพระพุทธองค์ได้ไปอยู่ร่วมกับท่านเป็นเวลาถึง ๒ เดือน ท่านก็คงจะเห็นวิธีการของพระพุทธเจ้าในการสอนคนแล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

๔.๓ สรุป

การวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พุทธศาสนาของท่านอรุเวลกัสสปะ ทำให้ได้ทราบว่า บทบาทการเผยแผ่ของพระอรุเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับบุคคล อันได้แก่ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนานั้นได้แก่ พระพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อได้ทำการวิเคราะห์ ทำให้ทราบว่า (๑)พระอรุเวลกัสสปะนั้นนับเป็นบุคคลที่เป็นเป้าหมายสำคัญเป็นอันดับแรกๆในการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าต่อจากปัจฉิมปัจจุคีย์ (๒) พระอรุเวลกัสสปะเป็นผู้มีบทบาทที่ทำให้ผู้ศึกษาประวัติของท่านได้เห็นความเพียรพยายามของพระพุทธเจ้าในการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (๓)พระอรุเวลกัสสปะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่เป็นการยืนยันให้กับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และปลดเปลื้องความลังเลสงสัยในพระพุทธเจ้าของชาวมคธ (๔) พระอรุเวลกัสสปะเป็นผู้สนับสนุนให้พระพุทธเจ้ามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้นอย่างรวดเร็ว บทบาทที่สัมพันธ์กับบุคคลนอกศาสนานั้น ได้แก่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มชฎิลด้วยกัน กลุ่มชฎิลที่อยู่ในแคว้นอื่นๆ และกลุ่มนักบวชที่เป็นลัทธิต่างๆ ก็มีผลทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักของลัทธิต่างๆ และทำให้นักบวชบางกลุ่มบางคนได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก รวมถึงท่านอรุเวลกัสสปะยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งกับภคินีและประชาชนชาวมคธเป็นอย่างมาก ส่งผลให้มีการสร้างสิ่งที่เป็นศาสนสถานขึ้นในพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกนั้นก็คือวัดเวฬุวัน และในส่วนที่เป็นศาสนบุคคลก็ทำให้มีประชาชนหันมาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวน ๑๒ หนุต ผลมาจากการที่ท่านอรุเวลกัสสปะนั้นเป็นบุคคลที่ประกอบด้วยคุณสมบัติของผู้สอนที่สัมพันธ์กับหลักการรวมถึงหลักธรรมของพระพุทธเจ้าในข้อที่เห็นได้ชัดเจน คือ ความน่ารักด้วยการมีธรรมปฏิบัติสันทัด กับน่าเคารพ ด้วยการมีพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุ สาราณียธรรม ที่แฝงอยู่ในตัวท่าน ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ที่เป็นแรงดึงดูดให้ท่านเป็นผู้ที่มีบริวารมาก โดยจุดมุ่งหมายในการสอนของท่านนั้นเป็นการสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น รวมถึงการสอนของท่านนั้นยังมุ่งเน้นในการใช้พุทธวิธีการสอนที่ใช้วิธีทำเป็นตัวอย่างให้ดู การกระทำทุกอย่างของท่านนั้นเท่ากับเป็นการแสดงธรรมอยู่ในตัว เช่น การละทิ้งลัทธิเดิมของท่าน และการก้มลงกราบ

^{๔๔} สมิตธิพล เนตรนิมิตร, มิตติสังคมในพระสุตตันตปิฎก, หน้า ๗๑.

พระพุทธเจ้า อีกทั้งเทคนิคและวิธีการสอนนั้นท่านได้ใช้หลักการเข้าหาผู้นำทางการเมือง และ
เศรษฐกิจ สุดท้ายท่านยังได้ใช้เทคนิคและวิธีการสอนโดยการแสดงปาฏิหาริย์ ซึ่งท่านก็ได้ทำ
ครบทั้ง ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ใช้วิธีอิทธิปาฏิหาริย์ ๒) ใช้วิธีอาเทศนาปาฏิหาริย์ ๓) ใช้วิธี
อนุสาสนีปาฏิหาริย์

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ชีวประวัติและบทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาชีวประวัติของพระอุรุเวลกัสสปะ (๒) เพื่อศึกษาบทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอุรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำหรับการศึกษานี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูล และได้นำเสนอผลการวิจัยตามลำดับ สามารถสรุปผลของการวิจัยและข้อเสนอแนะได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พบว่า ชีวประวัติของพระอุรุเวลกัสสปะในอดีตชาติได้สร้างกุศลกรรมจนตลอดชีวิตในภพภูมิต่างๆ ที่ปรากฏในคำภีร์ ๓ ชาติ ได้แก่ ในสมัยพระปฐมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านได้ตั้งความปรารถนาในตำแหน่งอันเลิศที่สุดกว่าพระสาวกทั้งหลายฝ่ายมีบริวารมากแล้ว ได้ทำกุศลกรรมต่างๆ มีการถวายมหาทานแด่พระภิกษุสงฆ์ตลอดชีวิต ท่านบังเกิดในสมัยพระมุสสสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เป็นราชอำมาตย์ ในกรุงพาราณสีบังเกิดในกัปที่พระมหานารทกัสสปะโพธิสัตว์ ผลบุญที่ได้สั่งสมมาได้เกิดเป็นพระเจ้าวิเทหราช พระนามว่า พระเจ้าอังคติ ที่มีบริวารมากมาย แต่เป็นมิจฉาทิฎฐิ และต่อมาได้รับการอบรมสั่งสอนจากนารทกัสสปะโพธิสัตว์ จึงละทิฎฐิอันชั่วช้านั้นได้ แล้วบำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ให้บริบูรณ์ เมื่อละกายมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ จนกระทั่งมาถึงชาติปัจจุบัน พระอุรุเวลกัสสปะ เกิดในวรรณะพราหมณ์ เมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ตระกูลกัสสปโคตร มีชื่อว่า กัสสปะ มีพี่น้องบิดามารดาเดียวกัน คือ พระนทีกัสสปะ และพระคยากัสสปะ เมื่อเติบโตแล้วได้ศึกษาจบไตรเพทครองชีวิตขรวาสอยู่ได้ไม่นานก็เกิดความเบื่อหน่าย จึงพร้อมใจกันออกบวชเป็นชฎิลพร้อมด้วยบริวาร และจากการศึกษายังทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตที่ท่านได้ดำเนินในระหว่างที่ยังไม่บวชในพระพุทธศาสนานั้นได้แก่ วิถีชีวิตของการเป็นนักบวชประเภทชฎิลซึ่งเป็นลัทธิหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ที่นิยมการบูชาไฟและท่านก็ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนเป็นจำนวนมาก ต่อมาได้ท่านได้เลื่อมใสในการแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าและได้ฟังธรรมจากพระองค์แล้วมีความเลื่อมใสจึงได้ขอบวชในพระพุทธศาสนาพร้อมกับบริวาร ๑,๐๐๐ รูป และหลังจากนั้นได้ฟังธรรมกำหนดจิตตามธรรมของพระพุทธเจ้าจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ และการที่ท่านและบริวารออกบวชในพระพุทธศาสนาในครั้งนั้นทำให้พระพุทธเจ้ามีสาวกเพิ่มขึ้นเป็น

จำนวนมาก ทำให้ท่านได้รับการแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเลิศในด้านผู้มีบารมีมาก สามารถยังความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นกับประชาชนที่อาศัยอยู่ในถิ่นที่ท่านพำนักอยู่ คือ ในแคว้นมคธ ที่มีพระเจ้าพิมพิสารเป็นกษัตริย์ปกครองอยู่ และได้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า พระอรุเวลกัสสปะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากคือ บทบาทการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับบุคคล ได้แก่ ความสัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนาคือพระพุทธเจ้า และความสัมพันธ์กับบุคคลนอกศาสนา ได้แก่ ความสัมพันธ์กับเหล่าชฎิล กับความสัมพันธ์กับชาวเมืองมคธ และ บทบาทที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้าที่ท่านใช้ในการเผยแผ่ประกอบด้วย คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ ได้แก่ ปิโย น่ารัก กรุณา เคารพ ว่าจะหนักขะโม การอดทนต่อถ้อยคำ วิตถวา การรู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล โน จัญจฺวานะ นิโยชะเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส โดยมีจุดมุ่งหมายในการสอน เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามควร วิธีการสอนท่านใช้ลักษณะของการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณในการสอน การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษา การเล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การรู้จักจังหวะและโอกาส สุตท่ายเทคนิคและวิธีการเผยแผ่ท่านใช้ วิธีการเข้าหาผู้นำทาง การเมืองและทางเศรษฐกิจ วิธีการปฏิวัติคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของศาสนาดั้งเดิม วิธีการใช้ปฎิหาริย์ต่างๆ วิธีการปฏิรูป วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหา ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้พระเจ้าพิมพิสารและประชาชนทั่วไปเกิดศรัทธาเลื่อมใสหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ตลอดจนทำให้ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสเกิดความเลื่อมใส ทำให้ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วเกิดความเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น เป็นผลให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็วในแคว้นมคธ และขยายต่อไปยังแคว้นอื่นของชมพูทวีปในเวลาต่อมา

จากการศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ พบว่า บทบาทการเผยแผ่พุทธศาสนาของท่านอรุเวลกัสสปะ ในส่วนที่เป็นบทบาทการเผยแผ่ของพระอรุเวลกัสสปะที่สัมพันธ์กับบุคคล ได้แก่ ความสัมพันธ์ความสัมพันธ์กับบุคคลในพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ พระพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อได้ทำการวิเคราะห์ ทำให้ทราบว่า (๑)พระอรุเวลกัสสปะนั้นนับเป็นบุคคลที่เป็นเป้าหมายสำคัญเป็นอันดับแรกๆในการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าต่อจากปัญจวัคคีย์ (๒)เป็นผู้มีบทบาทที่ทำให้ได้เห็นความเพียรพยายามของพระพุทธเจ้าในการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (๓)เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการยืนยันให้กับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ปลดเปลื้องความลังเลสงสัยในพระพุทธเจ้าของชาวมคธ (๔)เป็นทำให้พระพุทธเจ้ามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้นอย่างรวดเร็ว บทบาทที่สัมพันธ์กับบุคคลนอกศาสนานั้น ได้แก่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มชฎิลด้วยกัน กลุ่มชฎิลที่อยู่ในแคว้นอื่นๆและกลุ่มนักบวชที่เป็นลัทธิอื่นๆมีผลทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักของลัทธิอื่นๆและทำให้นักบวชบางกลุ่มบางคนได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก รวมถึงท่านอรุเวลกัสสปะยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนากับกษัตริย์และประชาชนชาวอมลเป็นอย่างมาก ส่งผลให้มีการสร้างสิ่งที่เป็นศาสนสถานขึ้นในพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกนั่นก็คือวัดเวฬุวัน และในส่วนที่เป็นศาสนบุคคลทำให้มีประชาชนหันมาเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนาเป็นจำนวน ๑๒ นหุต พระอรุเวลกัสสปะเป็นบุคคลที่ประกอบด้วยคุณสมบัติของผู้สอนที่สัมพันธ์กับหลักการรวมถึงหลักธรรมของพระพุทธเจ้าในข้อที่เห็นได้ชัดเจน คือ ความน่ารักด้วยการมีธรรมปฏิสันถาร กับ นำเคารพ ด้วยการมีพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุ สาราณียธรรม ที่แฝงอยู่ในตัวท่าน ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ที่เป็นแรงดึงดูดให้ท่านเป็นผู้ที่มีบิรवारมาก โดยจุดมุ่งหมายในการสอนของท่านเป็นการสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น รวมถึงการสอนของท่านยังมุ่งเน้นในการใช้พุทธวิธีการสอนที่ใช้วิธีทำเป็นตัวอย่างให้ดูเป็นหลัก ถือได้ว่าท่านเป็นนักเผยแผ่ที่ใช้ตัวเองเป็นเครื่องมือในการสอนธรรมะได้อย่างมีประสิทธิภาพ การกระทำทุกอย่างของท่านนั้นเท่ากับเป็นการแสดงธรรมอยู่ในตัว เช่น การละทิ้งลัทธิเดิมของท่านและการก้มลงกราบพระพุทธเจ้า เป็นต้น อีกทั้งเทคนิคและวิธีการสอนท่านได้ใช้หลักการเข้าหาผู้นำทางการเมือง และเศรษฐกิจสุดท้ายท่านยังได้ใช้เทคนิคและวิธีการสอนโดยการแสดงปาฏิหาริย์ ซึ่งท่านก็ได้ทำครบทั้ง ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ใช้วิธีอิทธิปาฏิหาริย์ ๒) ใช้วิธีอาเทศนาปาฏิหาริย์ ๓) ใช้วิธีอนุสาสนีปาฏิหาริย์ โดยการเริ่มแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพื่อให้เกิดความศรัทธา จากนั้นก็พูดดักใจให้ซาบซึ้ง สุดท้ายอธิบายให้เข้าใจ

พระอรุเวลกัสสปะนับว่า เป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในฐานะผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ใช้ความเป็นผู้มีบิรवारมากของท่านให้เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่ ซึ่งแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านนั้นหากนำมาศึกษาและประยุกต์ใช้ให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ของการเผยแผ่พุทธศาสนาสมัยปัจจุบันก็จะสามารถทำให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ในอนาคต

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จในเวลาอันรวดเร็วในสมัยพุทธกาลนั้นเป็นเพราะผู้ที่มานับถือพระพุทธศาสนานั้นล้วนเป็นคนชั้นนำในสังคม คือ คณาจารย์ นักบวช พระราชา เศรษฐี ข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งท่านเหล่านั้นได้รับการอบรมจากกัลยาณมิตรที่ดีนั่นคือการได้ศาสดาผู้เป็นสัพพัญญูคือพระพุทธเจ้ามาเป็นกัลยาณมิตร จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน จึงขอเสนอแนะว่า

๑. ผู้ที่เป็นผู้นำหรือมีอำนาจในการกำหนดนโยบายในการบริหารบ้านเมือง ควรแสวงหากัลยาณมิตรที่ดี อันได้แก่ผู้ที่มีความรู้ทางธรรม คอยเป็นที่ปรึกษา หรือชี้แนะแนวทางการกำหนดนโยบายเพื่อบังคับใช้

๒. ผู้ที่มีบทบาททางสังคมและเป็นที่รู้จักของบุคคลทั้งหลายควรจะทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคมโดยการยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น คุณสมบัติของผู้เผยแผ่คือความเป็นกัลยาณมิตร มีพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุ เป็นต้น

๓. ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาทุกภาคส่วนที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องคำนึงถึงหลักการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าเป็นหลักแล้วประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยจึงจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว เช่น การเข้าหาผู้นำ เป็นต้น

๔. ควรนำเนื้อหาที่สำคัญ น่าสนใจไปผลิตเป็นสื่อ เช่น คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ของพระอรุเวลกัสสปะ เพื่อให้ นักเผยแผ่และนักศึกษาได้นำไปเป็นแบบอย่าง ในการปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล สังคม ชาติ พระศาสนาสืบต่อไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยพบข้อที่น่าสนใจที่ยังไม่ถูกวิจัยในเชิงลึก และมีประเด็นที่น่าศึกษาวิจัยดังนี้

๑. ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ของพระอรุเวลกัสสปะ กับพระภิกษุรูปอื่นๆ ในสมัยพุทธกาล

๒. ศึกษาเปรียบเทียบวิถีชีวิตของชฎิลกับนักบวชอื่นๆ ในสมัยพุทธกาล

๓. ศึกษาวิเคราะห์พรหมวิหารธรรมที่มีผลต่อการปกครองของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

๔. ศึกษาวิเคราะห์เรื่องไฟในอาทิตตปริยายสูตร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลีและภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____ . อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย. ภารตวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๓๗.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ปรัชญาประยุกต์ ชุดอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อ, ๒๕๓๙.

_____ . แผนการกู้สภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๔๗.

_____ . ศาสนาปรัชญาประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : คอมแพคพรีนท์, ๒๕๓๙.

ที. ดับบลิว. ริส เดวิดส์. พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป. แปลโดย สมัย สิงหศิริ.

กรุงเทพมหานคร : พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, ๒๕๑๕.

ชนิด อยู่โพธิ์. เสนาสนะปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติธรรมและอาศรม. กรุงเทพมหานคร :

ศิwap, ๒๕๑๘.

ธรรมเกียรติ กันอริ. โลกของสื่อ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี.พรีนท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

บรรจบ บรรณรุจิ. **อสีติมหาสาวก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พรบุญ,
๒๕๓๗.

ป.หลงสมบุญ. **พจนานุกรมมคธ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เรื่องปัญญา,
๒๕๔๗.

พระกวีวรรณ (จำนงค์ ทองประเสริฐ). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์**.
กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

พระดับบลิว ราหุล. **พระพุทธเจ้าสอนอะไร**. แปลโดย ร.ศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษรและคณะ.

พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระครูกลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยาณธมโม). **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่
๓. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔.

พระเทพดิลก (ระแบบ วิฑูญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔

กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **คำวิถ ๔**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๖.

_____ . **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวิถ** . พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๗.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธัมมานันทมหาเถระ. **นทานวิชัย อัครมหาบัณฑิตานุสรณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์
ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. ฟรินดิง แมส โปรดักส์ จำกัด,
๒๕๔๘.

_____ . **พุทธธรรม** . พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด,
๒๕๕๒.

_____ . **พุทธวิธีการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด,
๒๕๔๗.

พระพิมพ์ธรรม (อนุจารีมหาเถระ). **พุทธประวัติทัศนศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร
: กองทุนบุญนิธิหอไตร, ๒๕๓๗.

- พระโมคคัลลานเถระ. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. พระมหาสมปอง มุกีโต แปลและเรียบเรียง.
พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง, ๒๕๔๗.
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พุทธทาสภิกขุ. **ค้ายพุทธบุตร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.
- พุทธทาสภิกขุ. **พุทธประวัติสำหรับนักศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
อรุณวิทยา, ๒๕๔๔.
- พุทธทาสภิกขุ. **พุทธประวัติ (ฉบับวิจารณ์)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
อรุณวิทยา, ๒๕๔๖.
- มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ. **พจนานุกรมบาลี-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, ๒๕๔๗.
- ระวี ภาวิไล. **ศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กะรัต, ๒๕๓๑.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมชเรเถระ). **สากลศาสนา**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์
ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- สมเด็จพระสังฆราช (ปสุสเทว). **ปฐมสมโพธิ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- สมภาร พรหมา. **มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่
๒. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๕.
- สมักร บุรวาศ. **พุทธปรัชญา : มองพระพุทธศาสนาด้วยทรรศนะวิทยาศาสตร์**. พิมพ์
ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๔.
- สมิทพิล เนตรนิมิต. **มิตีสังคมในพระสูตรตันตปิฎก**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- สุนทร ณ รังษี. **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- เสฐียรโกเศศ-นาคประทีป (นามแฝง). **ลัทธิของเพื่อน**. กรุงเทพมหานคร : พิราบ, ๒๕๔๐.
- เสฐียร พันธรังษี. **ศาสนาโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- _____. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :
สร้างสรรคบุ๊คส์, ๒๕๔๔.

แสง จันทร์งาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๐.

อรุณ เจตติย์. **อินเดียนแผ่นดินมหัศจรรย์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

เอ็น.ไอยสวามี ศาสตรี. **พัฒนาการของพระพุทธศาสนา**. แปลโดย อมร โสภณวิชญ์วงศ์.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

(๒) วิทยานิพนธ์ และรายงานวิจัย

บรรจบ บรรณรุจิ. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระอัสติสาวกกับการบรรลุธรรม”. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระมหาบุญโชติ ปุณฺณโชติ(อินทจักร์). “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการระลึกชาติในพระ
สุตตันตปิฎก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี (แก้วทองเกตู). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญและบทบาท
ของดาบสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหามานพ ปิยสีโล (เจือจันทร์). “การบูชาขันธ์ในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์อักษร
ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาเสนาะ กิตติเสโน (กัณฑ์). “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและแนวปฏิบัติเรื่องการบูชา
ขันธ์ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะ
ศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

พระมหาหวมวด สุกุทมโม (โฉมศรี). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพใน
พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ยุพิน กษมากุล. “ฤษีนาถในวรรณคดีสันสกฤต”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

สมิทธิพล เนตรนิมิตร. “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของ
พระสงฆ์”. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๓) บทความ

ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา. “ฤษี”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. เล่มที่ ๑๒ (๒๕๕๒) :
๕๗๒๙-๕๗๓๓.

(๔) สื่อออนไลน์

อดิศักดิ์ ทองบุญ, วิเคราะห์มหัศจรรย์ในกฎทนต์สูตร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=212&articlegroup_id=60 [๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๓].

๒. ภาษาอังกฤษ

- Brandon .S.G.F. **A Dictionary of Comparative Religion**. New York : Scribner,1970.
Cambridge University. **Cambridge Advanced Learner’s Dictionary**. 3rd ed.. London :
Cambridge University Press, 2008.
- Christopher, M. Byrski. **Concept of ancient Indian Theater**. Delhi : Munshiram
Manoharlal Publishers ,1974.
- Heinrich Zimmer. **Philosophies of India**. New York : Meridian Books,1956.
- Keown Damien. **Dictionary of Buddhism**. New York : Oxford University Press, 2003.
- Rhys Davids. **Buddhist India**. 4th. Delhi : Motilal Banarasidass, 1970.
- T. W. Rhys Davids and William Stede. **Pali – English Dictionary**. New Delhi :
Munshiram Manoharlal Publishers Pvt Ltd.. 2001.
- Williams Monier. **A Sanskrit English Dictionary**. Revised edition.
New York : Oxford University Press, 1920.

